

NIBR-rapport 2008:18

Katja Johannessen

Et liv mellom bygningene

En kvalitativ studie av bostedsløse
personers hverdag

NIBR

Norsk institutt for by- og regionforskning

Et liv mellom bygningene

Andre publikasjoner fra NIBR:

NIBR-rapport 2008:15

På vei til egen bolig
Evaluering av nasjonal strategi for å forebygge og bekjempe bostedsløshet 2005-2007

NIBR-rapport 2007:8

Bostedsløse i små og mellomstore kommuner
Strategier i arbeidet med å forebygge og bekjempe bostedsløshet

**Samarbeidsrapport
NIBR/KRUS/Byggforsk 2006**

Løslatt og hjemløs
Bolig og bostedsløshet etter fengselsopphold

Rapportene koster kr 250,-, og kan bestilles fra NIBR:

Postboks 44, Blindern,
0313 Oslo

Tlf. 22 95 88 00

Faks 22 60 77 74

E-post til

nibr@nibr.no

www.nibr.no

Porto kommer i tillegg til de oppgitte prisene

Katja Johannessen

Et liv mellom bygningene

En kvalitativ studie av bostedsløse
personers hverdag

NIBR-rapport 2008:18

Tittel: **Et liv mellom bygningene.**
En kvalitativ studie av bostedsløse personers hverdag.

Forfatter: Katja Johannessen
NIBR-rapport: 2008:18
ISSN: 1502-9794
ISBN: 978-82-7071-739-2
Prosjektnummer: O-2522
Prosjektnavn: Et liv mellom bygningene
Oppdragsgiver: Universitetet i Oslo
Prosjektleder: Katja Johannessen

Referat: Rapporten ser på bostedsløse personers hverdag i Oslo. Gjennom intervjuer med åtte bostedsløse personer gir rapporten et bilde av hvordan et liv uten bolig kan fortone seg. Rapporten konkluderer med at bostedsløse personer etter hvert innlemmes i en gatekultur der de opparbeider seg kunnskap og ferdigheter fra et liv "på gata". Parallelt med innlemmelsen i gatekulturen ekskluderes bostedsløse personer fra storsamfunnet. Kunnskapen og ferdighetene de tilegner seg i gatekulturen viser seg å være vanskelig å benytte i en boligsituasjon, og kan være en av årsakene til at informantene i denne studien har hatt flere boliger som de har mistet.

Sammendrag: Norsk og engelsk

Dato: August 2008
Antall sider: 149
Pris: Kr 250,-

Utgiver: Norsk institutt for by- og regionforskning
Gaustadalléen 21, Postboks 44 Blindern
0313 OSLO
Telefon: (+47) 22 95 88 00
Telefaks: (+47) 22 60 77 74
E-post: nibr@nibr.no

Vår hjemmeside: <http://www.nibr.no>

Trykk: Nordberg A.S.
Org. nr. NO 970205284 MVA
© NIBR 2008

Forord

Denne rapporten retter fokus mot hvordan bostedsløse personer lever. Den ser nærmere på hverdagen deres, både i forhold til praktiske og sosiale begivenheter. I Norge er det gjort flere studier på gruppen der rusproblematikk er tema, i denne rapporten er det bostedsløses boligsituasjon som er i fokus. Studien er gjort ut fra et ønske om å se nærmere på hvordan bostedsløse personer faktisk lever, hvor de sover, hvor de spiser og hvordan de opprettholder sosiale relasjoner.

Rapporten viser hvordan levesettet ”på gata” kan vanskeliggjøre overgangen til bolig for den bostedsløse. Bostedsløse personer som lever på gata opparbeider seg kunnskaper og ferdigheter fra et liv uten bolig. Kunnskapen og ferdigheter fra et liv på gata er vanskelig å nyttiggjøre seg av når en bostedsløs person får bolig. For mange bostedsløse er livsstilen langvarig og innarbeidet, og det tar lang tid å venne seg til et nytt liv i bolig.

Jeg kunne aldri ha gjennomført studien hvis ikke mine informanter hadde stilt opp og fortalt meg om et hardt liv uten bolig. Tusen takk for gode samtaler og for at dere har fått meg til å forstå litt mer av hvordan et liv uten bolig kan fortone seg. Jeg har fått mye hjelp underveis i studien og jeg ønsker å takke alle som har stilt opp og hjulpet. Takk til mine veiledere for tett oppfølging i hele prosessen. Takk til NIBR for kontorplassen jeg har fått låne. Fagmiljøet på instituttet har vært en inspirasjon. Til slutt vil jeg takke Husbanken som gjennom NOVA har gitt meg økonomisk støtte til å gjennomføre studien.

Rapporten er en bearbeidet masteroppgave som er godkjent ved Universitetet i Oslo. Veiledere for oppgaven har vært Evelyn Dyb (hovedveileder) ved NIBR og Sveinung Sandberg (biveileder) ved Universitetet i Bergen. Oppgaven er skrevet under masterstipend-

ordningen som NOVA administrerer og Husbanken finansierer. I samforståelse med NOVA gis oppgaven ut som NIBR-rapport .

Jeg håper at denne studien kan fungere som en ”bakgrunns-studie” for de som skal iverksette tiltak for denne gruppen.

Oslo juni 2008

Berit Nordahl
Forskningsjef

Innhold

Forord	1
Figuroversikt	6
Sammendrag.....	7
Summary.....	10
1 Innledning.....	13
1.1 Introduksjon til temaet.....	13
1.2 Hva er bostedsløshet?.....	14
1.3 Problemstilling og disposisjon	16
2 Metode	18
2.1 Innledning	18
2.2 Rekruttering	19
2.2.1 Rusmiddelmisbruk blant bostedsløse personer	21
2.2.2 Innpass i feltet	21
2.2.3 Oppslutning i undersøkelsen.....	22
2.2.4 Kompensasjon til informantene	23
2.2.5 Mine informanter	24
2.3 Datainnsamlingsmetoder	25
2.3.1 Metodevalg.....	25
2.3.2 Datainnsamling.....	26
2.3.3 Teori bak metodevalget.....	26
2.3.4 Intervjuguide.....	27
2.3.5 Analyse av datamaterialet.....	29
2.3.6 Forforståelse og kunnskaper om feltet	29
2.3.7 Båndopptak eller notater.....	31
2.3.8 Intervjuene	32
2.4 Ethiske retningslinjer	33
2.4.1 Informert samtykke	34
2.4.2 Konfidensialitet	34
2.4.3 Å intervju en utsatt gruppe	35
2.4.4 Å intervju rusmisbrukere.....	36

2.5	Intervjukontekst og relasjon til informantene	39
2.6	Til ettertanke.....	41
3	Teori og tidligere forskning.....	42
3.1	Innledning	42
3.2	Teoretisk utgangspunkt for analysen	43
3.2.1	Pierre Bourdieu	43
3.2.2	Sosialt rom, doxa, makt og kapital.....	44
3.2.3	Habitus	48
3.2.4	Bourdieu om sosialt avvik.....	50
3.2.5	Bourdieu's teorier anvendt som sosiologisk verktøy	51
3.2.6	Gatekultur og gatekapital.....	51
3.3	Bourdieu anvendt på nyere forskning.....	55
3.3.1	Kulturøkonomisk avhengighet.....	55
3.3.2	Et stort fokus på hva bostedsløse personer <u>ikke</u> har	57
3.4	Oppsummering	58
4	Bostedsløse personers plass i det offentlige rom.....	60
4.1	Innledning	60
4.2	Definisjoner og begrepsavklaring	61
4.3	Et liv på gata	62
4.3.1	Bostedsløse i det offentlige rom	64
4.4	Makt i sentrum	65
4.5	Grensekontroll og disiplin	66
4.5.1	Disiplin	66
4.5.2	Grensekontroll.....	70
4.6	Den "rene" by	72
4.6.1	Utformingen av det offentlige rom	74
4.6.2	En stressende hverdag.....	78
4.6.3	Kriminalisering av bostedsløse.....	78
4.6.4	Den onde sirkel	79
4.7	Like barn leker best?.....	82
5	Gatekapital.....	84
5.1	Innledning	84
5.1.1	Det praktiske liv som bostedsløs	85
5.1.2	Hvor "bor" du?	85
5.1.3	Hygiene.....	88
5.1.4	Mat og ernæring	90
5.1.5	Materielle ting	91
5.2	Nære relasjoner.....	94

5.2.1	Familie	94
5.2.2	Venner og bekjente	96
5.2.3	Kjærester	97
5.3	En økonomisk livsform	98
5.3.1	En annerledes økonomisk strategi.....	99
5.3.2	Tigging.....	101
5.3.3	Kriminalitet.....	102
5.4	Gatekapital i stedet for kulturøkonomisk avhengighet?.....	103
5.5	Oppsummering	105
6	Bostedsløshet og Habitus.....	107
6.1	Innledning	107
6.2	To dikotomier.....	108
6.2.1	Strukturelle forklaringer på bostedsløshet.....	108
6.2.2	Individuelle forklaringer på bostedsløshet	108
6.2.3	Kan de to perspektiver forenes.....	109
6.3	Gatekarriere	110
6.3.1	Rolletapstrappa.....	111
6.3.2	Gatekarrieretrappa	113
6.3.3	Struktur og aktør i samspill.....	115
6.4	Påvirker boligsituasjonen individets habitus?.....	115
6.4.1	Strukturelle begrensninger og muligheter.....	117
6.5	Kan gatekapital føre til en dårlig posisjon på boligmarkedet?.....	119
6.5.1	Bolig er ikke nødvendigvis et mål.....	119
6.5.2	Gatekapital = manglende” boevne”?.....	120
6.6	Oppsummering	122
7	Konklusjon.....	123
7.1	Hvilke konsekvenser har mangel på bolig for tilværelsen?	123
7.2	I etterpåklokskapens lys	125
	Litteratur	127
	Vedlegg 1 Til beboere på Hybelhus	135
	Vedlegg 2 Intervjuguide:.....	136
	Vedlegg 3 Informasjonsskriv til deg som vil delta i intervju	140
	Vedlegg 4 Skjema.....	141
	Vedlegg 5 Skjema.....	143

Figuroversikt

Figur 4.1	Venteområdet på Oslo sentralbanestasjon.....	75
Figur 4.2	Benker foran Stortinget.....	75
Figur 4.3	Bussholdeplass i Akersgata.....	76
Figur 4.4	Videoovervåkede oppbevaringsbokser.....	76
Figur 6.1	Rolletapstrappa.....	112
Figur 6.2	Gatekarrieretrappa.....	112

Sammendrag

Katja Haarslev Johannessen

Et liv mellom bygningene.

En kvalitativ studie av bostedsløse personers hverdag.

NIBR-rapport: 2008:18

Tema for denne oppgaven er bostedsløse personers hverdag i Oslo. Oppgaven baserer seg på kvalitative intervjuer med åtte bostedsløse personer. Spørsmålene jeg har stilt mine informanter omhandler deres praktiske hverdag, og jeg har forsøkt å identifisere hvilke strategier de gjør bruk av når de konstruerer et liv uten bolig.

Et overordnet mål for oppgaven har vært å se på hvilke konsekvenser mangel på bolig har for mine informanters tilværelse. Det overordnede målet er todelt; for det første ønsker jeg å se på hvilke samfunnsmessige faktorer som bidrar til at bostedsløse personer befinner seg i en marginal posisjon i samfunnet. For det andre er målet med denne oppgaven å gi et innblikk i bostedsløse personers livssituasjon.

I analysen identifiserer jeg ulike strukturelle faktorer som er med på å opprettholde mine informanters marginale posisjon i samfunnet. I den senere tid har vi sett en økende tendens til privatisering av det offentlige rom, og med økt privatisering oppstår også økt kontroll av grensene mellom det offentlige og det private rom. Reguleringen av det offentlige rom har ikke alltid til hensikt å regulere bostedsløse personers bruk av rommet, men det rammer ofte dem da de tilbringer store deler av sin tid her. Med økt grensek kontroll blir det også tydelig hvem som ekskluderes fra det offentlige rom. Mine informanter opplever i stor grad at de ikke er velkomne i deler av Oslo. De blir utvist og/eller avvist fra

steder som Oslo City og Oslo S, uten noen annen begrunnelse enn at de er dem de er. Overvåkingen merkes ikke av de som bruker rommet ”riktig”. Men bruker du rommet ”feil”, eller tilhører en kategori som er identifisert som risiko-profiler, vil du raskt bli utvist. Alternativet for mine informanter blir å oppholde seg utenfor de voktede grensene, eller på steder som er opprettet med den ene funksjon at de skal huse mennesker i marginale posisjoner. Marginale rom for marginale mennesker, som Elm Larsen (2002) har valgt å kalle dem.

Mitt teoretiske utgangspunkt for analysen har vært Pierre Bourdieus maktteori. Hans begreper habitus og kulturell, økonomisk og sosial kapital brukes til å analysere mine informanternes fortellinger. Når en person mister sin bolig er han eller hun helt avhengig av å finne nye strategier for å overleve uten bolig. Jeg har valgt å bruke Sandberg og Pedersens (2007) begrep om gatekapital til å illustrere den kunnskap og kompetanse mine informanter kommer i besittelse av, når de skaper et liv uten bolig. Gatekapital skiller seg fra Bourdieus kapitalformer ved at det er en feltspesifikk kulturell kapital, som ikke kan gi utbytte på andre felt enn i gatekulturen. Bostedsløse personer innehar lite av Bourdieus anerkjente kapitalformer, og de er derfor nødt til å søke andre kapitalformer. Ved hjelp av begrepet gatekarriere viser jeg hvordan mine informanter innlemmes i en gatekultur og parallelt med dette utsosialiseres fra storsamfunnet. Desto mer gatekapital du besitter, desto verre er du stilt i samfunnet ellers.

Bourdieu (1990) begrep habitus brukes til å analysere hvordan mine informanter internaliserer gatekulturen. Aktørene tar frie valg, men valgene er basert på tidligere erfaringer og innlærte kategorier. Overført på mitt spesifikke felt vises dette når mine informanter ikke klarer å tilpasse seg et liv med fast bolig, fordi de ikke kan forandre sin livsstil umiddelbart. Gatekapitalens kroppsliggjorte form er habitus, det vil si at bostedsløse personer handler på grunnlag av opparbeidet gatekapital. Oppgaven argumenterer for at gatekapital er en hindring på boligmarkedet, men en joker i gatekulturen.

Med utgangspunkt i et spørsmål om hvordan bostedsløse personers marginale posisjon opprettholdes skisserer jeg gjennom hele oppgaven et forløp som mine informanter gjennomgår. Reguleringer av det offentlige rom innebærer strengere over-

våkning og grensekontroll. Dette fører i sin tur til at bostedsløse og andre stigmatiserte mennesker må finne alternative steder å oppholde seg. De gjennomgår da en prosess som jeg har valgt å kalle rolletapstrappa. Fra rolletap går veien via en gatekarriere, til innlemmelsen i en gatekultur der de opparbeider seg gatekapital. Gatekapitalen kan gi dem sosial status i gatekulturen, men den sikrer også de som besitter den ytterligere stigmatisering fra samfunnet. Gatekapitalen virker på denne måten som en hindring for integrering i storsamfunnet, og bostedsløse personer får nok en gang bekreftet sin marginale posisjon i samfunnet.

Summary

Katja Haarslev Johannessen

A life between the buildings

A qualitative study of homeless people's everyday life

NIBR Report 2008:18

The subject of this study is the everyday life of homeless people in Oslo. Data were obtained through qualitative interviews with eight homeless persons. The questions related to practical issues in their everyday life and I have attempted to identify strategies used to construct a homeless life.

The study sought to establish the impact of homelessness on how my informants tackled the practicalities of everyday life; to identify factors that explain the marginalisation of the homeless; and to gain an insight into about circumstances under which homeless people live.

In the analysis I identify structural factors which perpetuate my informants' marginal position in society. Recent years have witnessed an accelerating privatisation of public space, accompanied by stronger policing of the borders between the public and private domains. Regulating the public domain is not always carried out with a view to regulating its use by homeless individuals, but it often impinges nevertheless on those who spend much of their time in public areas. Intensified border control makes it easier to see who is being excluded from the public arena. My informants feel distinctly unwelcome in certain areas of the capital. They are ejected from and refused entry to places like Oslo City (a shopping mall) and Oslo S (the main train station) for no other reason than they are who they are. Surveillance is not noticed by those who use public areas "properly". But if you use it

“wrongly” or belong to a category of high risk individuals, the likelihood of exclusion is never far away. The alternative for my informants is somewhere outside the guarded perimeter, or in venues set up by mainstream society with this precise purpose in mind, to house the marginalised. Marginal spaces for marginal people, in the words of Elm Larsen (2002).

As my theoretical starting point I take Pierre Bourdieu’s theory of power. Habitus and cultural, economic and social capital are Bourdieuan terms used here to analyse my informant’s narratives. When people lose their home they have to devise survival strategies and adapt to the new situation. I also rely on street capital in Sandberg and Pedersen’s (2007) rendering to illustrate the skills and knowledge acquired by my informants as they seek to create a life without a dwelling place. Street capital differs from Bourdieuan forms of capital in its specificity to a particular setting. It is a restricted corpus of cultural capital whose viability is limited to the street; it cannot be converted and used in other settings. Homeless people have little Bourdieuan capital, and are therefore compelled to look for other types. I use the term street career to show the concurrent process of integration into a street culture and desocialisation from mainstream society. The more street capital you possess, the worse your chances in mainstream society.

I use Bourdieu’s (1990) concept of habitus in an analysis of my informants’ internalisation of street culture. Agents make decisions freely, but decisions based on past experience and acquired categories. This can be observed in my particular field of study as informants’ inability to adapt to a way of life without a permanent home; changing one’s life style cannot be done in an instant. The embodied expression of street capital is habitus; in my context, the actions of the homeless are informed by their acquired stock of street capital. Street capital, I argue, is a drawback in the housing market, but a joker in street cultural terms.

Asking what it is that sustains the marginal position of homeless people, I trace in the study the career trajectory of my informants. Regulation of public areas is accompanied by tougher surveillance and border control routines. They force the homeless and other stigmatised individuals to seek out alternative venues. They undergo a process I call the role-loss ladder. From loss of role, the route goes via street career to integration within a street culture

and acquisition of street capital. Street capital offers social status in street cultural terms, but it also protects from continued stigmatisation by mainstream society. Street capital acts in this sense to obstruct integration in mainstream society, providing further confirmation of the marginal position of the homeless in society.

1 Innledning

1.1 Introduksjon til temaet

Mangel på bolig medfører mange problemer som de av oss med bolig reflekterer lite over. Et hjem er en trygg base der man kan trekke seg tilbake fra stress og jag. Det er også her vi oppbevarer tingene våre og utøver store deler av vårt sosiale liv. Personer som mangler bolig er nødt til å finne alternative måter å organisere livet på. De har ingen base der de kan trekke seg tilbake. For mange betyr det at de er nødt til å leve ut store deler av privatlivet sitt foran øynene på nysgjerrige tilskuere. De av oss som har gått en tur i Oslo sentrum har sett dem. De oppholder seg rundt omkring i byen, men er spesielt sentrert nederst i Karl Johan og i sidegatene rundt. Bostedsløse personer som oppholder seg i det offentlige rom har vært tema for samtaler og studier i lang tid. Ramsøy m.fl. (1971) gjorde en studie av filleproletariatet i Oslo. Dette var en av flere tidlige studier som rettet oppmerksomheten mot de utstøtte i det norske samfunn. Den gangen var det løsgjengere og alkoholikere som ble studert, i dag er det bostedsløse rusmiddelbrukere. Denne oppgaven er en av mange som retter fokus mot denne gruppen. Men til forskjell fra mange tidligere studier er det ikke rusen som er i fokus, det er deres boligsituasjon. Jeg har intervjuet åtte bostedsløse personer og spurt dem om hvordan hverdagen deres ser ut. Jeg har vært interessert i å finne ut mer om hvordan bostedsløse personer strukturerer hverdagen sin. Er det tilfeldighetene som råder, eller er dagene planlagt og strukturert ut fra deres ulike daglige aktiviteter?

Betydningen av bolig i Norge er et godt utgangspunkt når man skal studerer bostedsløshet. Ved å se betydningen av bolig kan vi kanskje lettere forstå hva bostedsløse personer mangler. ”En trygg

og sikker bolig er en forutsetning for god livskvalitet på svært mange områder” (Dyb, Solheim og Ytrehus 2004: 11). Boligen er en betydningsfull integreringsfaktor i samfunnet, og når bolig mangler kan det føre til ekskludering på flere områder i samfunnet. Med utgangspunkt i mine informaners hverdag ønsker jeg å se på denne ekskluderingen ut fra bostedsløse personers perspektiv. Tema for oppgaven er hvordan mangel på bolig kan føre til utsosialisering fra samfunnet og innlemmelse i en gatekultur. Jeg undersøker dette ved å intervjuer bostedsløse personer om deres hverdagsliv. Ved å studere bostedsløse personers hverdagsaktiviteter håper jeg å kunne bidra til en økt forståelse av et hardt liv uten bolig.

1.2 Hva er bostedsløshet?

I denne oppgaven har jeg valgt å forholde meg til European Federation of National Organisations working with the Homeless’ (FEANTSA) definisjon av bostedsløshet. FEANTSA kaller definisjonen European Typology on Homelessness and housing exclusion (ETHOS)¹. ETHOS er en ”hjembasert” definisjon som bygger på fysiske, sosiale og juridiske faktorer for å skape en bred definisjon av bostedsløshet.

ETHOS opererer med fire kategorier. På grunn av oppgavens begrensninger i tid og omfang har jeg valgt å hovedsakelig fokusere på det ETHOS definerer som ”roughsleepers” og som vi i Norge kaller ”uteliggere”. Disse kan sies å befinne seg innenfor kategoriene *Rooflessness* og *Houslessness* som de to mest tydelige kategorier av bostedsløshet innenfor ETHOS definisjonen. Kjennetegnet ved ”roughsleepers” er at de enten sover ute i det offentlige rom eller tilsvarende, eller at de oppholder seg på midlertidige institusjoner, det vi på norsk kaller natthjem, hospits eller hybelhus. De to siste kategoriene i ETHOS definisjon beskriver boligsituasjoner der bolig finnes, men ikke oppfyller kravene til tilfredsstillende bolig.

1

http://www.feantsa.org/files/indicators_wg/ETHOS2007/genera/EN_2007EthosLeaflet.pdf 27/02-08.

I Norge er det utført tre nasjonale kartlegginger av bostedsløse (Ulfrstad 1997, Hansen, Holm og Østerby 2004, Hansen, Dyb, Østerby 2006) Kartleggingene, spesielt den første i rekken, har utformet grunnlaget for den norske definisjonen av bostedsløshet og videre har den vært formende for bostedsløshetspolitikk, og til dels også andre studier gjort på feltet. Den norske definisjonen av bostedsløshet baseres på et kontinuum mellom det å disponere egen bolig, og det å være uten overnattingsmuligheter for kommende natt:

Et kontinuum tilpasset norske forhold kan se slik ut:

1. Disponerer egen eid bolig eller med standard leiekontrakt.
2. Som (1), men med redusert fysisk standard.
3. Framleie uten kontrakt.
4. Bor som voksen i foreldrenes bolig.
5. Oppholder seg i institusjon eller fengsel uten å disponere (1) eller (2).
6. Oppholder seg midlertidig hos venner, bekjente og slektninger.
7. Oppholder seg på hospits, pensjonat eller lignende uten å disponere (1) eller (2).
8. Bor i egen eller andres campingvogn eller -hytte.
9. Oppholder seg fra dag til dag hos bekjente.
10. Uten overnattingsmuligheter for den kommende natt. (Ulfrstad 1997:15).

Ulfrstad definerer alle som oppholder seg fra punkt fem og nedover som bostedsløse i kartleggingen. I Norge brukes begrepet bostedsløs fremfor hjemløs fordi kartleggingene anser bostedsløshet som en posisjon på boligmarkedet. Grunnen er at det er mulig å telle antall boliger, men det virker urimelig å telle antall hjem (Ulfrstad 1997: 13). I den engelske litteraturen opererer man med begrepet *homeless* som er synonymt med begrepet bostedsløshet (Dyb 2005). I denne oppgaven kommer jeg til å benytte meg av begrepet bostedsløs da bostedsløse er de som savner bolig, mens hjemløse refererer til de som ikke har et sted de opplever som sitt hjem (Dyb m.fl. 2004).

1.3 Problemstilling og disposisjon

De fleste i vårt samfunn finner en bolig og beholder den til vi velger å flytte. Men det er noen som ikke har bolig, enten fordi de ikke makter å finne en eller fordi de ikke klarer å beholde den de har. Bostedsløshet kan studeres ut fra flere forskjellige innfalls-vinkler. I denne oppgaven studeres bostedsløshet som en marginaliseringsprosess. Utgangspunktet for min forståelse av bostedsløshet er at fenomenet må forstås som et samspill mellom individ og samfunn. Et overordnet mål for oppgaven har vært å se på hvilke konsekvenser mangel på bolig har for mine informaners tilværelse. Det overordnede målet er todelt; for det første ønsker jeg å se på hvilke samfunnsmessige faktorer som bidrar til at bostedsløse personer befinner seg i en marginal posisjon i samfunnet. Det andre målet med oppgaven er å gi et innblikk i bostedsløse personers livssituasjon.

Målene for oppgaven utgjør fire konkrete problemstillinger:

1. Hvordan reguleres bostedsløse personers hverdag av samfunnsmessige strukturer?
2. Hvilke ressurser og kompetanse finnes blant bostedsløse personer, og hvilken innvirkning har disse på hverdagslivet deres?
3. Hvordan opprettholdes bostedsløse personers marginale posisjon i samfunnet?
4. Finnes det hindringer som vanskeliggjør integreringsprosessen for bostedsløse personer?

Gjennom å besvare disse problemstillinger i lys av sosiologiske teorier blir mine informaners fortellinger satt inn en bredere kontekst. Hensikten med oppgaven er å gi et innblikk i hvordan bostedsløses hverdag *kan* fortone seg i Oslo. Med dette bidraget håper jeg å kunne vise hvordan mine informanter utsosialiseres fra storsamfunnet og innlemmes i en gatekultur, og videre hvordan innlemmelsen i en gatekultur fører til ytterligere stigmatisering fra samfunnet.

Disposisjonen for oppgaven er som følger:

Kapittel 2 omhandler oppgavens metodologiske utfordringer og avveielser. I kapittel 3 redegjør jeg for oppgavens teoretiske

perspektiver. Jeg redegjør for Pierre Bourdieus klasseteori, og diskuterer hvordan hans begreper kan brukes til å analysere en gatekultur. Jeg legger stor vekt på begrepene *kapital* og *habitus*, da disse gir et godt teoretisk grunnlag for å diskutere aktør/struktur dualismen. Kapittel 4 omhandler de strukturelle begrensninger mine informanter møter i hverdagen. Spesielt er disse knyttet opp til reguleringer av det offentlige rom. I kapittel 5 viser jeg hvordan mine informanter gjør bruk av kunnskap og ferdigheter når de skaper en hverdag innenfor de strukturelle rammene som omgir dem. Kapittel 6 oppsummerer de to foregående analysekapitler, og diskuterer funnene i lys av ulike teoretiske forståelser av bostedsløshet. Her diskuterer jeg hvordan mangel på bolig påvirker mine informanters liv, og stiller spørsmål om hvorvidt deres innlemmelse i gatekulturen er en barriere på boligmarkedet. Kapittel 7 er en avsluttende diskusjon som samler trådene fra hele oppgaven og knytter dem til mine problemstillinger.

2 Metode

2.1 Innledning

Kvalitativ metode er valgt som utgangspunkt for denne oppgaven. Med valget av metode følger også et spørsmål om hvilke data vi får, og i hvilken grad vi kan bruke dataene til å si noe om de sosiale fenomener vi studerer. En diskusjon om metodebruk er en diskusjon om hvordan data er innhentet, hva som påvirker dem i innhenting og hvilken informasjon vi får ut av dataene. Innenfor kvalitativ metode må forskeren ta hensyn til at sosiale fenomener ikke er noe som eksisterer uavhengig av de forestillinger og tanker vi har om fenomenet, og at våre tanker og forestillinger er innskrevet i den livsverden og samfunnsmessige kontekst vi lever i. Vi kan ikke avsløre en virkelighet, men vi kan avdekke skjulte mønstre og strukturer (Bo 2002: 52). I denne oppgaven har jeg valgt å bruke intervjuer som datainnsamlingsmetode. I intervju-situasjoner blir det spesielt relevant å ta hensyn til egne forestillinger om det fenomenet vi studerer. På grunnlag av disse forutsetninger blir det viktig å diskutere den metodiske tilnærmingen til alle prosjekter som forsøker å si noe om sosiale fenomener. Innenfor kvalitativ metode, som ikke har noen strenge retningslinjer, er redegjørelsen for hvordan man har gått frem i undersøkelsen et av de viktigste elementene i methodediskusjonen. Hvordan vi går frem når vi innhenter data har innvirkning på selve materialet. Valgene vi tar underveis i et forskningsprosjekt, eller i en masteroppgave som denne, har betydning for hvilke betraktninger vi sitter igjen med til slutt.

Dette kapitlet omhandler valg av metode samt utførelse av datainnsamlingen. Kapitlet er ikke utformet tidsmessig kronologisk, men fremstilt på en måte jeg anser som mest hensikts-

messig for leseren av oppgaven. Jeg reflekterer over valg og tanker gjort underveis i datainnsamlingen, da disse er den eneste måten andre kan få innblikk i hvorfor oppgaven har blitt som den har blitt.

2.2 Rekruttering

Jeg har rekruttert mine informanter gjennom hjelpeapparatets lavterskeltilbud som finnes for bostedsløse personer i Oslo. Jeg har basert meg på rusmiddeletatens tiltakskatalog² når jeg har undersøkt hvilke lavterskeltilbud som finnes for bostedsløse. Jeg har vært i kontakt med Oslo kommune og det ble bekreftet at det finnes ytterst få midlertidige boligtilbud som ikke står i tiltakskatalogen. De fleste midlertidige boligtilbud i Oslo er tiltenkt nåværende eller tidligere rusmisbrukere³. De aller fleste boligtilbudene er av kortvarig karakter, det er tilbud på lavterskelnivå og gir husly for en kort periode. Foruten midlertidige boligtilbud har jeg benyttet meg av ulike væresteder som er drevet av frivillige organisasjoner. Dette er tilbud der rusmisbrukere og bostedsløse personer kan være på dagtid. Det er ofte enkel matserving her, og noen steder er det også dusj og muligheter til å vaske tøy.

Valget om å benytte hjelpeapparatet fortonte seg som den beste måten for meg å komme i kontakt med informanter på. Her samler bostedsløse personer seg, og jeg anså det derfor som rimelig at jeg kunne rekruttere informanter her. Ved å gå veien gjennom hjelpeapparatet unngikk jeg også å komme i en situasjon der jeg måtte spørre folk om de faktisk er bostedsløse, noe som kan fremstå som et ubehagelig spørsmål for en som har bolig. Det er et

² Tiltakskatalogen:

<http://www.rusmiddeletaten.oslo.kommune.no/getfile.php/rusmiddeletaten%20%28RME%29/Internett%20%28RME%29/Dokumenter/katalog%20korrekt%202024.9.07.pdf> 4/3-08

³ Begrepet rusmisbrukere er tilknyttet en del diskusjon. For hva er misbruk, og når blir bruk til misbruk? Jeg har sett på begrepsbruken på Statens institutt for rusmiddelforskning sine hjemmesider og Rusmiddeletatens hjemmesider. Her blir det brukt begreper som rusmiddelmisbruker, rusmiddelbruker, stoffmisbruker, rusmisbruker, sprøytemisbruker og bruker av rusmidler. Jeg har bestemt meg for å bruke begrepet rusmisbruker da det er dette Rusmisbrukernes Interesseorganisasjon (RIO) bruker, og fordi begrepet brukes av både Rusmiddeletaten og SIRUS.

visst stigma knyttet til å være bostedsløs i vår kultur. Ved å utelukkende rekruttere fra hjelpeapparatet mister jeg imidlertid muligheten for kontakt med bostedsløse personer som ikke er i kontakt med hjelpeapparatet. Personer som ikke benytter seg av hjelpeapparatet vil ha en annen type hverdag enn det mine informanter har, men da dette er en kvalitativ studie av noen få bostedsløse personer har det ingen annen betydning enn at jeg har begrenset mitt utvalg til bostedsløse personer i kontakt med hjelpeapparatet. Jeg har ikke nok informanter til å sammenlikne grupper, og dette har heller ikke vært hensikten med oppgaven.

I rekrutteringsprosessen har jeg benyttet meg av personalet på de ulike værestedene. Dette har jeg gjort fordi de kjenner til brukerne, og vet hvem som stiller opp på intervju og hvem som ikke gjør det. De som stiller opp til intervju er gjerne mennesker som er reflekterte over sin egen livssituasjon, og som har nok overskudd til å dele sine refleksjoner med andre. Ved kun å snakke med disse menneskene vil utvalget systematisk mangle de personene som ikke har overskudd til å dele sine erfaringer. Ringdal (2001) kaller dette seleksjonsskjevhet. Seleksjonsskjevhet er hovedsaklig knyttet til kvantitativ metode, men er verdt å reflektere over også i kvalitativ metode. Muligheten for at de personene jeg har snakket med *kan* skille seg fra andre i gruppen er der, men jeg føler at dette er lite problematisk da jeg har fått et rikt materiale å jobbe med. Bo (2002: 71) fremhever at i utvelgelsen av intervjupersoner er det ikke antallet som er viktig, men hvilket perspektiv de representerer. I denne oppgaven har det vært viktig å få et bilde av hvordan bostedsløse personer strukturerer sin hverdag, og jeg har valgt mine informanter på grunnlag av dette.

Da jeg skulle rekruttere informanter ved et av kommunens hybelhus valgte jeg å informere alle beboere om at jeg skulle komme slik at de på forhånd kunne bestemme seg for om de ville stille på intervju. Dette ble gjort gjennom en skriftlig forespørsel (vedlegg 1) som ble delt ut til samtlige beboere. Forespørselen ble delt ut to dager før jeg skulle intervju slik at beboerne fikk tid til å planlegge dersom de ønsket å stille opp. Da jeg kom på den planlagte dagen var det imidlertid kun to beboere som hadde meldt sin interesse, men det var uproblematisk å rekruttere flere informanter mens jeg var der.

2.2.1 Rusmiddelmisbruk blant bostedsløse personer

Jeg har oppsøkt kommunens lavterskeltilbud for bostedsløse personer, noe som i praksis betyr Rusmiddeletatens tilbud for rusmisbrukere. Som tidligere antydnet finnes det få eller ingen tilbud for bostedsløse personer, som ikke tar utgangspunkt i en eller annen form for tilknytning til bruk av rusmidler. Samtlige av mine informanter har hatt eller har et aktivt rusmisbruk, jeg har likevel fokusert på deres boligsituasjon fremfor deres rusmisbruk. At rusproblemer er et hovedproblem blant bostedsløse bekreftes blant annet i en kartlegging av bostedsløse som Norges byggforskningsinstitutt har utført (Hansen m.fl. 2006: 75).

2.2.2 Innpass i feltet

Motstand i feltet som studeres er ikke en ukjent problematikk for forskere. Det er ikke alle felt som er like enkle å få innpass i, og mange møter mye motstand før de får den informasjonen de trenger. I denne studien var jeg forberedt på å møte motstand fra gruppen jeg skulle innhente informasjon fra. Grunnen var at interessen for gruppen i den senere tid har vært stor, det være seg både fra media og akademien. Jeg tenkte at gruppen kanskje var lei av å stille opp til intervjuer og undersøkelser. Det er nærliggende å tenke at mye oppmerksomhet rettet mot en gruppe som i forveien er stigmatisert vil kunne føre til en økende følelse av stigmatisering. Å bli forsket på kan for mange øke følelsen av at man tilhører en subgruppe som skiller seg ut fra resten av samfunnet. Hvis man i tillegg vurderer den store forskjellen som eksisterer mellom forsker/journalist og bostedsløs, i form av sosiale posisjoner, kan det tenkes at oppmerksomheten føles negativ for den utforskede gruppen. Videre kan det tenkes at mange er oppgitt over å stille opp på lignende aktiviteter for så ikke og merke noen endring i sin egen livssituasjon. Alle mine informanter uttrykte seg likevel positivt til at noen rettet oppmerksomheten mot dem og deres livssituasjon. Jeg var oppmerksom på å opplyse informantene om at oppgaven på sikt vil kunne kaste lys over deres situasjon, men at den trolig ikke ville hjelpe dem som enkeltpersoner her og nå. For meg var det viktig at alle informantene var klar over dette, slik at det ikke skulle oppstå noen misforståelser i forhold til resultatet av studien. Etisk korrekt forskningspraksis krever at man på forhånd informerer om oppgavens mål og

hensikt. Dette skal blant annet forhindre at informantene ikke blir skuffet eller overrasket over resultatet av studien.

Når det gjelder tilgang til feltet har mine erfaringer utelukkende vært positive. Jeg har vært heldig og møtt hjelpsomme kontaktpersoner innenfor Rusmiddelstaten, noe som har åpnet tilgangen til feltet for meg. Det var selvfølgelig noen som stilte seg negativ til å bli intervjuet, det vil nok alltid være et problem uansett hvilken gruppe man ønsker å oppnå kontakt med. Innpass i institusjonene er ikke det samme som å få innpass hos informantene. Selv om man får klarsignal til å rekruttere informanter et sted er det ikke selvsagt at man får noen intervjuer. For min del gikk begge deler veldig lett.

2.2.3 Oppslutning i undersøkelsen

Denne studien er basert på informantenes velvilje til å stille opp og fortelle om sitt liv. For å belyse hvordan man lever som bostedsløse i Oslo har det vært helt nødvendig for meg å snakke med bostedsløse personer om deres praktiske liv. Jeg har snakket med et lite antall bostedsløse personer som har bidratt til å kaste lys over deres situasjon uten bolig i Oslo.

Fordelingen av kjønn blant mine informanter er ganske lik den fordelingen vi ser i resten av populasjonen av bostedsløse. Kartlegginger av bostedsløse personer gjennom de siste ti årene har vist at tre av fire bostedsløse er menn (Ulfrstad 1997, Hansen m.fl. 2006). I denne oppgaven har jeg intervjuet åtte personer totalt, hvorav to er kvinner. Blant bostedsløse personer som oppholder seg på kommunens hybelhus og på værestedene på dagtid, er kvinner underrepresentert. Dette har nok også hatt en innvirkning på kjønnsfordelingen hos mine informanter. Gjennomsnittlig alder for bostedsløse personer er lavere enn den er for befolkningen som helhet. 68 prosent av alle bostedsløse personer i den siste kartleggingen var under 40 år, og gjennomsnittsalderen for en person uten bolig var 35 år (Hansen m.fl. 2006: 45). Jeg har intervjuet bostedsløse personer med et aldersspekter fra tjuårene og opp til noen og femti. Ut fra de statistiske kjennetegnene kjønn og alder er mine informanter ikke utypiske.

2.2.4 Kompensasjon til informantene

Jeg betalte informantene 100 kroner per intervju. Dette gjorde jeg fordi jeg vet av erfaring at mange personer i denne gruppen bruker det meste av dagen på å skaffe penger. Å bruke en til to timer på å bli intervjuet betyr tapt "arbeidstid" for mange. Jeg ønsket ikke at det skulle være en byrde å stille opp til intervju, og anså det derfor som rimelig å gi informantene en kompensasjon for å stille opp. Wright & Decker (1994) har studert personer som lever av vinningskriminalitet og fremhever at rusavhengige personer har et konstant behov for penger, og må jobbe kontinuerlig for å ha råd til å dekke sitt daglige behov for rusmidler. Vanlig inntektsgivende arbeid kan ikke tilfredsstillere deres umiddelbare behov for penger (Wright & Decker 1994: 41, 47-48). Mine informanter lever ikke alle sammen av vinningskriminalitet, men de har det samme kontinuerlige behov for penger som Wright & Decker beskriver. Å gi kompensasjon til bostedsløse personer som stiller opp til intervju, er også nevnt i andre studier. Fitzpatrick, Irwin, Lagory & Ritcey (2007) ga hver av informantene 10 \$ for et intervju. Fine, Weis, Weseen & Wong (2003) ga 40 \$ per intervju. Ingen av disse problematiserer det å gi informanter kompensasjon. Jeg synes likevel det er viktig å reflektere over valget.

Hvorvidt mine informanters motiv for å stille opp til intervju har vært på grunn av kompensasjonen eller fordi de har vært interessert i å dele sine erfaringer, tror jeg varierer fra person til person. De tre første informantene jeg intervjuet sa seg villige til å stille opp før de fikk beskjed om "belønningen". Jeg utelukker ikke at noen stilte opp kun fordi de fikk 100 kroner. Da jeg intervjuet på hybelhuset svarte min første informant ja til intervjuet før han fikk beskjed om kompensasjonen, men ryktene om at man kunne tjene hundre kroner spredte seg fort. Hadde jeg valgt å rekruttere informanter fra gata hadde det vært naturlig å be dem på café eller pub, og kjøpe noe å drikke eller spise til dem. Valget om å intervju på hybelhus og væresteder gjorde det umulig for meg å kjøpe noe til dem, da mat og drikke er gratis her. Dette er en av grunnene til at jeg valgte å betale mine informanter. Uavhengig av informantenes motiver for deltakelse, mener jeg at alle informantene har svart utfyllende på alle mine spørsmål og gikk langt i å forklare meg hvordan deres tilværelse ser ut.

2.2.5 Mine informanter

Jeg intervjuet totalt åtte personer, to kvinner og seks menn i alderen 27-52 år. Jeg har gitt alle informantene fiktive navn i oppgaven. Her gis en kort introduksjon av alle.

Leo er 40 år og kommer fra Oslo. Han har vært bostedsløs i 7 år, og har det siste året oppholdt seg på et av kommunens hybelhus. Han har både hatt leiligheter alene og sammen med andre. I løpet av sin tid som bostedsløs har han også bodd på gata.

Jostein er 27 år og kommer fra en mellomstor by i Norge. Han har vært mer eller mindre bostedsløs i tre år. Det vil si at han har hatt leilighet noen ganger, men mistet dem. I løpet av perioden uten bolig har han bodd ute i et år sammenhengende, sommer som vinter.

Kine er 29 år og har vært uten fast bolig siden hun var 17 år, da kom hun på hospits for første gang. Hun har bodd på mange av kommunens hybelhus, og der hun er på intervjutidspunktet, har hun vært i flere måneder. Hun har bodd mye ute, og har også vært på rehabilitering. Hun er fra Oslo men har bodd i flere andre byer.

Tore er 45 år. Han har vært bostedsløs i 25 år, men har hatt opphold der han har bodd i leiligheter i løpet av perioden. Han har også vært en aktiv husokkupant, og har bodd i flere forlatte bygårder.

Johannes er 36 år og har vært uten fast bolig i 11 år. Siden han sist hadde fast bolig har han oppholdt seg på ulike institusjoner, i fengsel og bodd på gata. Når jeg intervjuer ham, har han nettopp kommet ut fra fengsel. Han er ikke fra Oslo.

Maria er 29 år og kommer fra en stor by i Norge. Hun har bodd på hospits og lignende institusjoner siden hun var 19 år. Hun har også bodd en del ute opp gjennom årene. Maria har aldri hatt en leilighet.

Thorbjørn er 52 år og kommer fra en by like utenfor Oslo. Han har vært bostedsløs i 7 år. Han har bodd i leilighet, hus, telt og på kommunens hybelhus. På nåværende tidspunkt oppholder han seg på et hybelhus i Oslo.

Truls er 42 år og kommer fra Oslo. Han har vært uten fast bolig siden han var 14 år og har sovet ute i flere år. Han har vært i fengsel og flyttet rett fra fengsel inn på hybelhus. Han har hatt leilighet sammen med en jente, men det varte ikke så lenge.

2.3 Datainnsamlingsmetoder

2.3.1 Metodevalg

Metodevalg er en avgjørende faktor for dataene som genereres. Ulike metodevalg fører til forskjellige oppfatninger av verden (Denzin & Lincoln 2008: 5), og gjennom ulike metoder vi bruker for å samle inn data vil vi få ulik tilgang til informasjon. Det er ikke mulig for forskere å danne et avtrykk av den virkelige verden, fordi menneskets sosiale virkelighet alltid fortolket og ilagt mening (Bo 2002: 52). En diskusjon rundt metodevalg er derfor nødvendig for å gi leseren mulighet til å danne seg et bilde av hvordan data er innhentet og fortolket, samt hvilke begrensninger metoden medfører.

I denne studien har ønsket om å beskrive bostedsløshet fra bostedsløse personers perspektiv vært grunnlaget for valg av datainnsamlingsmetode. Intervjuet ble valgt som den beste metoden for å besvare min problemstilling. Jeg vurderte andre datainnsamlingsmetoder innenfor kvalitativ forskning, men fant det mest formålstjenlig å bruke intervjuer. Patton (1990) skriver om intervju som datainnsamlingsmetode: "The data from interviews consists of direct quotations from people about their experiences, opinions, feelings, and knowledge" (Patton 1990: 10). For å forstå bostedsløse personers livssituasjon var det nettopp erfaringene, meningene og kunnskapen deres jeg var interessert i. Men som Silverman (2006: 117) fremhever, kan intervjuer ikke gi oss direkte informasjon om informantenes erfaringer men snarere representasjoner av erfaringene. Likevel er intervju en vanlig måte å innhente informasjon, og har etter hvert blitt en større del av vår kultur (Ryen 2002, Fontana & Frey 2005). Intervju som datainnsamlingsmetode er ikke et nøytralt verktøy når vi samler inn data. Når vi intervjuer er både informanten og intervjueren farget av sin forståelse av verden. Bo fremhever at intervju er en forskningsprosess som må forstås som et samspill mellom to selvdefinerte

individer (Bo 2002: 52). Rammene rundt intervjuet, hvem man intervjuer og forskeren selv er med på å definere intervju-situasjonen som igjen preger intervjuet. Fontana & Frey beskriver det slik: ”Thus, just to tell what happened (the *what*) is not enough because the what depends greatly on the ways, negotiations, and other interactive elements that take place between the researcher and the respondent (the *how*)” (Fontana & Frey 2005: 714). Data man innhenter gjennom intervjuer vil alltid være preget av de rammene intervjuet forgår i, og når man ser på intervju i dette lyset blir kontekstbeskrivelsene enda viktigere. Når konteksten og begrensningene av intervju som metode er redegjort for, er det viktig å huske på at gjennom intervjuer når forskeren frem til områder slik som en persons subjektive opplevelser og holdninger. Områder som ellers hadde vært vanskelig å nå (Peräkylä 2005: 869).

2.3.2 Datainnsamling

I datainnsamlingen er det viktig å ta hensyn til informanten på en rekke områder. Som forsker kan man få tilgang til fortrolig informasjon som informanten muligens ikke hadde delt med andre. Det mange etiske hensyn som bør vurderes både før feltarbeidet og underveis i prosjektet, et av dem gjelder behandling av personopplysninger. Dette prosjektet er meldt til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste, og jeg har fått tillatelse til å behandle personopplysninger. Dette er vanlig prosedyre, og er ment for å beskytte personvernet for de som berøres av forskningen.

2.3.3 Teori bak metodevalget

Hvordan en person uten fast bolig forstår sin egen livssituasjon og samfunnet som omgir ham eller henne har vært et sentralt spørsmål for meg å belyse. Gjennom intervjuer med bostedsløse personer har jeg forsøkt å komme frem til en forståelse av deres situasjon, så vel som fakta om hvordan man lever uten bolig. Ved å fokusere på praktiske gjøremål i løpet av en dag, var målet å få frem ulike resonnementer og forståelser av disse gjøremålene. Mine spørsmål, oppbyggingen av intervjuguiden og gjennomføringen av intervjuene kan plasseres innenfor det *naturalistiske paradigmet*. Innenfor dette paradigmet tenker man seg at dataene

ligger i informantene, og det er forskerens oppgave å samle dem inn. Forskeren skal forsøke å samle inn dataene uten å påvirke dem for mye under datainnsamlingen. Teknikken er den samme uansett om man er av den oppfatning at det finnes én virkelighet, eller at man er av den oppfatning at hver aktør opererer med sin egen oppfatning av virkeligheten (Ryen 2002: 100).

Den kvalitative forskning har ingen distinkte metodeteknikker og praksiser som er dens egen. Innenfor den kvalitative metode brukes mange separate disipliner (Denzin & Lincoln 2008: 9). Et kjennetegn ved det kvalitative intervju er at det ikke finnes noen strenge grenser for disiplin og metodebruk. I analysen av datamaterialet kan man likevel se hvordan ulike perspektiver tolker datamaterialet forskjellig. Innenfor konstruktivismen ser man på individet som bærer av sosiale strukturer, nærmest som en type samfunnsmessig faktum (Widerberg 2005: 58). Innenfor et naturalistisk paradigme ser vi også at informantens utsagn bør tolkes inn i større sammenhenger. ”I stedet for bare å rapportere rådata, som sitater, bør man lete etter det situasjonsavhengige og det kontekstuelle” (Ryen 2002: 172). Dette står i motsetning til for eksempel positivismen som ser etter sannheter i samfunnet. Teorien bak metodevalget har konsekvenser både for hvordan man legger opp datainnsamlingen, men også for hvordan man tolker de innhentede data. ”Each interview context is one of interaction and relation, and the result is as much a product of this social dynamic as it is the product of accurate accounts and replies” (Fontana & Frey 2005: 699). Det er like viktig å reflektere over i hvilken sammenheng intervjuet er utført som det informanten forteller. Dette metodekapitlet er et forsøk på å redegjøre for noe av dette.

2.3.4 Intervjuguide

Kvale (2002) fremhever at spørsmålene i intervjuet bør stilles slik at man får frem informantens spontane beskrivelser av situasjoner. På denne måten unngår man at informantene svarer det de tror at du vil høre. Han fremhever også at man i intervju-situasjonen bør spørre om ”hva” og ”hvordan” før man spør om ”hvorfor”. I utformingen av intervjuguiden er det viktig å spørre seg selv hva man er ute etter, og hvorfor man er interessert i dette. Til slutt kommer spørsmålet om hvordan man skal gjøre det.

Et naturalistisk intervju utføres i stor grad på samme måte som andre intervjuer. Jeg brukte semistrukturerte intervjuer med intervjuguide. Det var et mål å bygge opp intervjuguiden på best mulig måte, dramaturgisk sett. (Ryen 2002, Thagaard 2003, Fontana & Frey 2005) argumenterer for at intervjuguiden bør bygges opp slik at den følger en emosjonell kurve. Det betyr at innledning og avslutning bør bestå av lite følsomme spørsmål. Intime og følelseladede spørsmål legges til midten av intervjuet. Intervjuguiden (vedlegg 2) ble derfor laget slik at den har en struktur som går fra helt konkrete spørsmål om praktiske gjøremål til mer intime spørsmål om familie og venner, for så å avsluttes med generelle spørsmål om informantens hverdag.

Jeg var oppmerksom på at intervjuene kunne bevege seg i ulike retninger, dette er en fordel ved å bruke semistrukturerte intervjuer. Jeg prøvde likevel å holde meg innenfor de temaene som var bestemt i samarbeid med min veileder. Intervjuguiden viste seg også å være til stor hjelp i situasjoner der informanten gikk langt utenfor temaene. Jeg kunne da referere til intervjuguiden og si at jeg hadde noen faste spørsmål som jeg spurte alle informanter om. Kun ved et tilfelle gikk ikke dette. Informanten hadde en sak han brente for og hadde et sterkt ønske om å formidle denne. Vi hadde begrenset tid under dette intervjuet da det måtte gjennomføres innenfor åpningstiden på værestedet, og jeg fikk ikke svar på mine spørsmål. Jeg har likevel valgt å bruke deler av dette intervjuet da mye interessant materiale kom frem. Jeg anser intervjusituasjonene som data i seg selv, og denne hendelsen vil jeg bruke som data på lik linje med informasjonen jeg har innhentet fra de andre informantene.

Jeg foretok et prøveintervju for å teste ut intervjuguiden. Intervjuet har jeg i ettertid har valgt å bruke på lik linje med de senere intervjuene. Grunnen til dette er at det kom frem mye interessant informasjon under dette intervjuet. Jeg opplevde at jeg på noen spørsmål fikk svar som ikke overrasket meg, mens på andre fikk jeg helt ny informasjon. Prøveintervjuet bar, i større grad enn de andre, preg av samtale fremfor intervju. Vi snakket om alle temaene om hverandre og jeg fikk mange verdifulle opplysninger. I de senere intervjuene var jeg mer sikker på at jeg hadde de spørsmålene jeg ønsket svar på, og samtalen ble derfor mer intervjupreget.

2.3.5 Analyse av datamaterialet

Innenfor det naturalistiske paradigmet er oppgaven å representere den virkelighet som respondenten har gitt uttrykk for (Ryen 2002: 144). Her er det viktig å huske på at respondenten nettopp representerer sin tolkning av hvordan livet ser ut i deres verden.

I analysen av intervjuene har jeg ikke benyttet meg av noen dataverktøy. Jeg gikk gjennom alle intervjuer mange ganger, og jeg gikk gjennom dem på forskjellige måter hver gang. Dette arbeidet gjorde jeg etter jeg hadde gjort ferdig alle intervjuer. I analysen av datamaterialet kategoriserte jeg ut fra temaer som gikk igjen i materialet. I intervjuene var det temaer som gikk igjen, noen gikk igjen som følge av min intervjuguide, men noen temaer kom samtlige informanter opp med selv. Jeg gikk systematisk igjennom alle temaer som kunne sammenlignes, og kom opp med store og små temaer. Oppgavens kapitler og underdeler er til dels basert på temaer fra intervjuene.

2.3.6 Forforståelse og kunnskaper om feltet

”Forforståelse er et nødvendig vilkår for at forståelse overhodet skal være mulig” (Gilje og Grimen 1998: 148). Forforståelse kan forstås på ulike plan. Informanten kan ha en forforståelse som han eller hun forstår sin verden ut i fra, men også forskeren har en forforståelse både av feltet og en mer generell forforståelse av samfunnet. I en studie som denne, der målet er å fortolke individer i sammenheng med større sosiale strukturer, er det spesielt viktig å reflektere over sin egen forforståelse. Det er ikke alltid at denne er bevisst og eksplisitt, ofte tar vi i bruk taus kunnskap når vi prøver å forstå våre omgivelser.

Når vi skal forsøke å fortolke meningsfulle fenomener, er det særlig viktig å være oppmerksom på alle de deler av vår forforståelse som vi i utgangspunktet ikke har noe bevisst og reflektert forhold til. Slike elementer av vår forståelse kan virke styrende på våre fortolkninger uten at vi er klar over det (Gilje og Grimen 1998: 151).

Vår forforståelse, som kan sammenliknes med våre fordommer, kan virke styrende på hvordan vi fortolker fenomener. Som forskere er det viktig å være seg bevisst denne forforståelsen, og

reflektere over hvilke konsekvenser ens egen forståelse har for studien.

Når prosjektet har fått klarsignal bærer man det med seg overalt, skriver Widerberg om det kvalitative forskningsprosjektet. ”I alt man ser, hører og leser, legger man merke til eller ”leser inn” temaer som berører prosjektet” (Widerberg 2005: 38). Det samme har vært tilfellet i min studie. Fra før jeg begynte på datainnsamlingen, og videre gjennom hele oppgaven, har jeg vært nødt til å reflektere over min forståelse av feltet. De temaene jeg har ”lest inn” i mitt prosjekt er berørt av hvilken forståelse jeg har av feltet. Jeg har ved en tidligere anledning intervjuet bostedsløse om deres bruk av det offentlige rom⁴, og jeg begynte tidlig i studien i en deltidsjobb som innebærer omgang med bostedsløse personer. I tillegg til dette har jeg jobbet som frivillig på Frelsesarmeens dagsenter i Urtegata.

Med andre ord har jeg gjort meg erfaringer på feltet som har påvirket mitt utgangspunkt for studien. Resultatet av mine tidligere erfaringer har krevd at jeg har måttet reflektere over hvilken påvirkning de har hatt for studien.

På grunn av min forforståelse av feltet har jeg måttet jobbe med å systematisere min kunnskap mer enn jeg hadde gjort dersom jeg hadde gått inn i et ukjent felt. Erfaringene kan benyttes effektivt i oppgaven så lenge man er klar over hva det betyr for forståelsen av feltet. Kjennskap til feltet kan medføre positive konsekvenser i form av lettere tilgang, mer kunnskap om aktuelle temaer og en bredere forståelse av fenomenet man studere. Erfaring på et felt er imidlertid ikke ensbetydende med at man har svarene i forkant av studien, men erfaring springer ofte ut av en interesse for feltet noe som kan være en styrke i en studie som denne. Uten kjennskap til gruppen ville studien kanskje ha blitt annerledes. Fokuset kunne ha vært annerledes, noe som kunne ha ført til at datamaterialet ble annerledes. Hvilke resultater man får av en studie som denne varierer etter blant annet metodevalg, forkunnskaper og analysevalg i oppgaven.

Analysen av datamaterialet er også en utfordring. Her er det viktig at man forholder seg til de data man har innhentet, og ikke sammenlikner dem med tidligere erfaringer. Hver studie har sin

⁴ Dyb (2006).

egen problemstilling, og data er innhentet for å besvare denne. Hvilken rolle man har hatt under innsamlingen av data har også betydning for hvilke data som genereres (Fontana & Frey 2005, Fog 2005). Jeg har derfor tydelig måttet skille mine data som jeg har fått gjennom intervjuer i denne studien, og de erfaringene jeg har fra tidligere. Å møte bostedsløse personer som arbeidstager i kommunen, butikkansatt i sentrum og assistent på forskningsprosjekter gir andre erfaringer enn dem man får som forsker, men alle erfaringene summert blir en del av fortolkningsrammen for prosjektet.

2.3.7 Båndopptak eller notater

Bruk av båndopptaker under intervjuet fører vanligvis til et rikere datamateriale. Likevel har jeg på alle intervjuene valgt å ikke bruke lydbånd. Dette ser jeg i ettertid har vært et tap for oppgaven på flere nivå. Sitater er intervjuets råmateriale (Patton 1990: 347), og det er vanskelig å få skrevet ned alle gode sitater fra en informant uten en båndopptaker. I de fleste tilfeller er man ikke hundre prosent klar over hva det er man ser etter i materialet før det er innhentet og bearbeidet. Dette er en av årsakene til at notater bør være i tillegg til lydbånd. Det er også et problem at den som intervjuer vil fortolke informasjonen som blir sagt, og deretter notere. Jeg forsøkte å være bevisst på denne problematikken, men notater fremfor lydbånd vil alltid være mer bearbeidet enn råmaterialet som lydbånd kan gi. Videre vil forskeren som kun skriver notater være tilbøyelig til å notere seg det hun eller han finner interessant der og da, og på denne måten gå glipp av informasjon fordi det ikke blir notert. Selve intervjusituasjonen preges også av om forskeren baserer seg utelukkende på notering eller om hun eller han også har en båndopptaker. Samtalen stopper opp i det forskeren må skrive ned lengre forklaringer eller sitater, dette kan gi informanten betenkingstid og på denne måten virke positivt, men det kan også føre til mindre detaljrike forklaringer på grunn av at intervjuet jevnlig stopper opp. Hovedårsaken til at jeg opprinnelig valgte å kun basere meg på notater, til tross for alle innsigelsene, var at jeg primært skulle intervjuere på væresteder for bostedsløse. På værestedene kan det være opp til flere hundre mennesker innom på en dag, noe som kan medføre en del støy. Jeg var heller ikke helt sikker på om mine informanter ville være komfortable med at samtalene ble tatt opp på lydbånd. På grunn

av min usikkerhet i forhold til å klare rekruttere informanter valgte jeg notater som metode. Jeg noterte ned sitater der det passet. Disse sitatene vil likevel aldri kunne bli like nøyaktige som når man har tatt dem opp på lyd. Jeg føler likevel at jeg sitter igjen med et rikt datamateriale, som gir kunnskap og innsikt som jeg kan bruke i oppgaven.

2.3.8 Intervjuene

Intervjusituasjonen var nokså like for alle intervjuene. Jeg kom med papirene mine og intervjuet de som hadde lyst til å snakke med meg. Intervjuene foregikk alle sammen på fellesarealer med unntak av ett intervju der informanten ytret ønske om å finne et sted der vi kunne sitte for oss selv. Dette intervjuet foregikk ved et av dagsentrene i byen, og det ble arrangert slik at vi kunne låne et rom der vi kunne være i fred. Grunnen til at informanten ikke ønsket å sitte på fellesarealene var at hun ikke ville at andre skulle høre hennes beretning om sitt liv uten bolig. En ansatt ved dagsenteret som hadde nøkler til rommet vi brukte, og som kjenner informanten godt, mente at det ville være best om han et par ganger i løpet av intervjuet låste seg inn og lot som om han skulle hente noe. Han begrunnet dette med at informanten var tidligere rusmisbruker og i noen situasjoner kunne være nervøs. Intervjuet forløp uten ubehagelige hendelser, men jeg var likevel glad for at personalet tilbød seg å hjelpe meg på denne måten. Ingen andre informanter hadde ønsket om å foreta intervjuene andre steder enn i fellesarealene. Av naturlige årsaker ble likevel til at jeg ofte satt alene med informantene. I de tilfeller der det befant seg andre på fellesarealene fikk jeg like gode intervjuer som da det ikke var noen der. Dette er i seg selv et interessant funn i studien. Det kan virke som om de jeg har intervjuet, med unntak av en, ikke har noen problemer med å fortelle om sin situasjon, også foran andre. Man skulle tro at det å fortelle om livet uten bolig, en stigmatisert posisjon i vårt samfunn, kunne være emosjonelt vanskelig, men det har tilsynelatende ikke vært tilfellet i denne studien. En antagelse kan være at ved å leve store deler av sitt liv i det offentlige rom brytes barrierene for privatlivet ned. Videre er det nærliggende å tenke seg at bostedsløse personer i kontakt med hjelpeapparatet svært ofte er nødt til å fortelle sin historie i møte med nye instanser. Berg (2003: 20) skriver om rusmisbrukere med innvandrerbakgrunn som er i kontakt med behandlings-

institusjoner. Hun finner at de ansatte i institusjonene har 17 forskjellige ord for samtale, og at samtaler der klientene skal fortelle sin historie forekommer hver gang noe nytt skjer i deres liv, og ellers fortløpende under oppholdet. Sørhaug (1996) fremhever også hvordan ungdom som er avhengig av hjelpeapparatet ofte er i samtaler som omhandler deres livssituasjon.

Tolkningene av datamaterialet er mine, og informantene har ikke fått innblikk i disse før oppgaven publiseres. Jeg har brukt deres fortellinger og historier til å skape et bilde av større strukturer som har innvirkning på dem. Om mine informanter er enige i tolkningene gjenstår å se. Det kan virke overveldende å se sine fortellinger bli brukt i andre sammenhenger enn den de ble fortalt i, men jeg håper at mine informanter kan gjenkjenne sine fortellinger i de koblingene jeg har skissert. Målet for oppgaven er å gi et bilde av et liv uten bolig, det er derfor viktig at den informasjonen jeg har innhentet fra mine informanter tydeliggjøres i analysen av dataene mine. Dersom noen informanter mener at deres bidrag er tatt ut av en kontekst og brukt på en måte som ikke er hensiktsmessig, er dette alene mitt ansvar. Jeg har tolket deres bidrag inn i en større kontekst ved hjelp av sosiologiske teorier på en måte jeg mener belyser deres situasjon i samfunnet.

2.4 Etiske retningslinjer

Etiske vurderinger er en prosess som foretas gjennom hele studien. Det finnes formaliserte etiske prinsipper og retningslinjer for forsvarlig forskningsetikk, og med utgangspunkt i *forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*⁵ har jeg forsøkt å ta hensyn til disse. Jeg har valgt å ta spesielt hensyn til fire forskningsetiske hensyn. De fire retningslinjene har jeg valgt å skille ut som en egen del av metodekapittelet på grunn av deres relevans for mitt feltarbeid, og arbeid med datamaterialet i studien. Utover de fire etiske retningslinjer som jeg har spesifisert i denne delen av kapitlet finnes det flere som er av betydning for min oppgave. Disse har jeg kommentert der de har hatt betydning for studien.

5

http://www.etikkom.no/retningslinjer/NESHretningslinjer/NESHretningslinjer/06_21/3-08

2.4.1 Informert samtykke

I denne studien har jeg valgt å innhente skriftlig samtykke (vedlegg 3) fra alle informantene. Dette har jeg gjort fordi intervjuene innebærer en viss risiko for belastning for informantene. Av forskningsetiske hensyn, og av hensyn til informantens egne rettigheter, er det viktig at forskeren forsikrer seg om at all informasjonen er forstått og samtykket før informanten underskriver samtykkeerklæringen. Samtlige av mine informanter ville skrive under på erklæringen før de hadde lest gjennom informasjonen som sto der. Jeg valgte derfor å informere muntlig, og forsikre meg om at de hadde forstått sine rettigheter før de undertegnet. Av dem som leste gjennom informasjonen på egenhånd var det tydelig at noen ikke leste hele, eller kun fikk med seg deler av informasjonen i skrevet. På grunnlag av dette valgte jeg uansett å informere og forsikre meg om at all informasjon var forstått muntlig før de skrev under. Dette valgte jeg også fordi jeg så at noen av informantene hadde vanskeligheter for å lese informasjonsskrivet. Ved å informere muntlig om det skrevne slapp jeg å sette dem i en eventuell pinlig situasjon. Fine m.fl. (2005: 177) problematiserer tradisjonen for skriftlig samtykke, og stiller spørsmål ved om ikke skriftlig samtykke i realiteten er til forskerens fordel. De argumenterer for dette gjennom en diskusjon om hvorvidt det å informere respondentene om mulige skadevirkninger, samt muligheten til å trekke seg, fritar forskningsinstitusjonen for ansvar og gir forskeren kontroll over studien. Dette er en interessant diskusjon, men på grunn av oppgavens begrensninger vil jeg ikke utdype den nærmere her. Jeg har fulgt de forskningsetiske retningslinjene og innhentet skriftlig samtykke fra alle mine informanter.

2.4.2 Konfidensialitet

Et annet forskningsetisk krav som stilles til forsvarlig forskningspraksis er *kravet om konfidensialitet*. Under intervjuene noterte jeg fornavn, alder og hvor i landet informanten kommer fra. Mange av informantene intervjuet jeg også på deres nåværende tilholdssted, et av kommunens hybelhus. Alle disse opplysninger summert er nok til å kunne identifisere personene i studien. Informantene har alle fått nye navn i oppgaven, deres alder er også forandret så langt det er mulig uten å miste data. Når det gjelder deres opprinnelses-

sted er dette uten betydning for oppgaven, poenget med å spørre dem var for å dokumentere om de er tilflyttet til Oslo eller ikke. Navnene på informantene er notert på mine håndskrevne notater fra intervjuene. Notatene er deretter kodet med nummer på et håndskrevet ark som jeg oppbevarer innelåst. Elektronisk har jeg lagret tallkodene sammen med informantenes ”nye” navn. På denne måten er det ikke mulig å koble sammen de nye ”identiteter” med de opprinnelige, med mindre man har tilgang til både håndskrevet og elektronisk materiale. Videre har jeg valgt å anonymisere hvilke av kommunens hybelhus jeg har intervjuet beboere.

2.4.3 Å intervju en utsatt gruppe

Et tredje prinsipp for etisk forsvarlig forskningspraksis handler om *hensynet til utsatte grupper*. Det er et krav at man viser hensyn til utsatte grupper da de ikke alltid selv vil være i stand til å beskytte sine interesser overfor forskere. Bostedsløse personer som gruppe kunne kanskje ha et ønske om ikke å gjøres til gjenstand for forskning, da de kan bli stilt i et dårlig lys. På den andre siden kan det være samfunnsmessig nyttig å kartlegge denne gruppens levekår. I denne studien vektlegger jeg hovedsakelig de praktiske aspektene ved bostedsløsheten, dette kan føre til både en større forståelse av deres levemåte, men også avsløre en del ting som kan sette gruppen i et dårlig lys. På grunn av disse opplysninger har det vært viktig med informert samtykke i denne studien.

Sammenhengende med det å ta hensyn til utsatte grupper er kravet om *hensynet til andres verdier og handlingsmotiver*. Dette står som et eget punkt i *forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*, og jeg har derfor også valgt å skille det ut som et eget overordnet forskningsetisk prinsipp. ”Forskeren må vise respekt for verdier og holdninger hos dem som utforskes, ikke minst når disse avviker fra det som er mest vanlig i storsamfunnet” (side 22). Overført på min studie handler dette om å vise respekt overfor en måte å leve på som avviker fra det ”normale”. Flere av mine informanter livnærer seg på illegale handlinger i tillegg til sosialstønad. Disse inntektsformene medfører en viss belastning for samfunnet, og det gjelder derfor å ha en åpen holdning til et alternativt levesett når man intervjuer denne gruppen. Jeg som student søker deres ekspertise på et område der jeg selv ikke har

den nødvendige kunnskap. Respekt for deres verdier og handlingsmotive blir derfor viktig.

2.4.4 Å intervju rusmisbrukere

I forbindelse med det å intervju mennesker som er ruspåvirkede kan det være vanskelig å få et reelt informert samtykke. Samtlige av mine informanter er brukere av illegale rusmidler, men ingen har vært synlige ruspåvirkede mens jeg har snakket med dem. Dette kan imidlertid være vanskelig å avgjøre i en intervjusituasjon der man ikke har noe kjennskap til personen utover den kontakten man får under selve intervjuet. Opiatbrukere er ikke nødvendigvis synlig påvirket i ruset tilstand, man kan derimot fort se når de ikke er påvirkede på grunn av abstinensene de får. Jeg har likevel vurdert alle mine informanter til å ha full samtykkekompetanse. Dette har jeg gjort på grunnlag av selve intervjusituasjonen der jeg har hatt full kontakt, og ikke sett tegn på manglende konsentrasjon.

Det har vært vanskelig å finne litteratur som omhandler de etiske problemene knyttet til å intervju rusmisbrukere. Mange studier er basert på intervjuer og observasjoner av rusmisbrukere, men selve rusen har ikke vært et tema i metodisk forstand.

I Bretteville – Jensens (2005) undersøkelse av finansiering av rusmidler diskuterer hun hvorvidt man kan stole på de svarene ruspåvirkede personer gir. Hun fremhever at synlige ”steine” personer ikke ble intervjuet, men at noen av informantene var påvirkede under intervjuet. Svensson (1996) har gjort et omfattende feltarbeid i et rusmiljø, og har analysert syv heroinmisbrukeres fortellinger om sitt liv. Når han reflekterer over informantens rusmisbruk er fokuset, i likhet med Bretteville – Jensen, på den selvrepresentasjonen informantene har. Han skriver om to av sine informanter ”Når Harry precis har tagit en amfetaminsil berättar han gärna om sina kvinnohistorier. När David har fått heroin i kroppen är han mer försonligt inställd till sin omgivning” (Svensson 1996: 400-401). Han legger stor vekt på de ulike historiene en rusmisbruker forteller i forskjellige situasjoner i livet. Sosialarbeideren, politiet og forskeren får forskjellige versjoner av en historie. Sandberg og Pedersen (2007) har intervjuet gutter som selger hasj langs Akerselva i Oslo. Heller ikke de reflekterer over informantens rustilstand, selv om de i

noen tilfeller har intervjuet personer som var ruset (Sandberg & Pedersen 2007: 30-31, 125).

Bretteville – Jensen har valgt å utelukke intervjuer med personer som er tydelig ”steine”. Dette er, som jeg forstår det, en utbredt oppfatning i forskningen på feltet, selv om det er skrevet lite om det. Jeg ønsker i følgende avsnitt å diskutere noen etiske dilemmaer knyttet til det å intervjuer rusmisbrukere.

Som antydnet tidligere kan det være vanskelig å bedømme hvorvidt en rusmisbruker er for ruset til at man kan bruke den informasjonen som genereres under intervjuet. Dette er en avgjørelse få forskere/studenter har nok kunnskap til å avgjøre, men vanlig intuisjon kan være en god målestokk. Jeg anser det likevel som en faktor som trenger refleksjon. ”Utgrupper eller minoritetsgrupper kan ha ønske om, på godt og vondt, å la offentligheten få tilgang på et mer fullstendig bilde av dem selv” (Fangen 2001: 34). Overført på min studie av bostedsløse personer, som også er rusmisbrukere, kan dette bety at bildet også bør inneholde tankene og fortellingene til en rusa, bostedsløs person. Ved alltid å skille ut rusede personer fra undersøkelser som min egen, risikerer man at informasjonen på området kan bli skjevt, og man utelukker også mange stemmer. Man kan selvfølgelig argumentere mot dette og si at også disse personene er upåvirkede av rusmidler i visse situasjoner. Noen rusmisbrukere vil ikke kjenne seg igjen i fortellinger de har fortalt i påvirket tilstand, dette er kanskje det viktigste argument for ikke å bruke den informasjonen man innhenter fra ruspåvirkede personer. På den andre siden vil ulike personer være påvirket forskjellig av ulike rusmidler. En person som er nokså ruset på amfetamin kan virke som om hun eller han er upåvirket, det samme kan en person som er ruset på heroin. For mange rusmisbrukere er mangelen på rus en tydeligere tilstand enn selve rusen er, og det kan hende at de ikke kjenner seg igjen i historier de har fortalt mens de var abstinente. Her er det gråsoner og det kan være vanskelig å skille den ene tilstanden fra den andre.

Jeg har forsøkt å rekruttere informanter som ikke var synlig ruspåvirkede. I alle utenom et tilfelle var rustilstanden til informanten ikke noe jeg reflekterte over. Det ene tilfellet der jeg har måttet vurdere om jeg kunne bruke intervjuet eller ikke, har jeg vært i tvil om hvorvidt min informant var for ruset eller ikke.

Dette intervjuet vil jeg bruke som grunnlag for en diskusjon om gråsoner.

Informanten selv tok kontakt med meg på et av byens væresteder. Han virket ikke synlig ruset da han tok kontakt med meg. Vi hadde en lang og veldig givende samtale, han spiste og røyket mens vi snakket sammen. Flere ganger under intervjuet gikk han og hentet saft, kaffe og kake til både seg selv og meg. Da vi hadde sittet og snakket en stund døde han av et øyeblikk. Jeg vil beskrive døsingene som en tenkepause litt lengre enn jeg selv ville ha tenkt, da jeg hadde ikke båndopptager, har jeg ikke noen presis tidsramme på hendelsen. Resten av intervjuet forløp i vanlig tempo og han døde ikke noe mer etter denne ene gangen. Dette intervjuet var spesielt preget av en løs struktur, og når jeg i ettertid har gått gjennom mine notater ser jeg at intervjuet bar mer preg av en samtale enn et intervju som følger en intervjuguide. Vi snakket om ting om hverandre og gikk mye frem og tilbake. På grunn av formen på intervjuet er det ingen deler av det jeg har notert meg som jeg kan ta ut som følge av hendelsen. Jeg har valgt å bruke intervjuet i sin helhet på linje med de andre intervjuene. Dette valget har jeg gjort etter mye overveielse og samtaler med andre om hendelsen. Jeg har brukt min intuisjon som tilsier at informanten ikke var så ruset at han ikke vil kunne kjenne seg igjen i informasjonen han har gitt meg. Vår samtale ble avsluttet med en kommentar fra ham om at han håpet at han ville se meg på dagsenteret igjen. Dette har imidlertid ikke skjedd, men hvis jeg hadde møtt ham ville det være naturlig å la ham lese gjennom intervjuet og høre hans mening om det.

Jeg har reflektert over hvorvidt jeg kan bruke informasjon som er innhentet fra rusmisbrukere. I andre situasjoner der rusmisbrukere har samtaler om sitt liv har jeg inntrykk av at denne problemstillingen ikke er vurdert. Et interessant spørsmål er om validiteten av en samtale problematiseres når en ruset person har samtaler med hjelpeapparatet, politi eller andre instanser som har innvirkning på hans eller hennes liv. På grunn av oppgavens begrensning i tid og omfang har jeg dessverre ikke mulighet til å undersøke dette nærmere, men det er interessante problemstillinger som bør vies oppmerksomhet i videre forskning.

2.5 Intervjukontekst og relasjon til informantene

Den fortrolige samtale bliver i interviewet brukt som metode, og denne metode er karakterisert ved at stritte imod at blive gjort til middel for noget andet: Vi *skal* være interesserede, *skal* opnå en fortrolig og personlig kontakt, for at få vores empiriske materiale. Og på den anden side kan vi ikke *tvinge* denne interesse og fortrolighed fram (Fog 2005: 95).

Som jeg har vært inne på tidligere preges intervjusituasjonen av hvordan forsker og informant opplever hverandre, og dette preger igjen dataene som genereres. Ifølge Thagaard (2003) gjelder både forskerens personlige egenskaper og ytre kjennetegn som kjønn, alder og sosial bakgrunn for informantens reaksjoner i intervjusituasjonen. Den personlige kontakten er et metodisk poeng som gir grunnlag for å få et rikt datamateriale (Thagaard 2003: 97-98). Refleksjoner rundt mine egenskaper som forsker og student blir derfor en viktig del av datainnsamlingen i denne studien. Jeg vil i det følgende gjøre rede for hvordan relasjonen mellom meg selv og mine informanter har vært i datainnsamlingen, samt hvordan mine forkunnskaper har preget min rolle som intervjuer.

Vi mennesker kategoriserer hverandre etter beste evne, dette er ikke noe annerledes i en intervjusituasjon (Thagaard 2003). For mine informanter tilhører jeg en viss kategori av mennesker som hver av dem kan assosiere med ulike opplevelser. Hvilke oppfatninger jeg mobiliserer hos mine informanter har betydning for hvordan intervjuet forløper, og hva slags informasjon de velger å dele med meg. Det er da opp til meg som intervjuer å skape en god relasjon som gir oss en plattform vi kan skape noe ut ifra. I denne studien oppsøker jeg mine informanter som en student på jakt etter deres ekspertise på et område jeg ikke selv har god nok kjennskap til. Selv om jeg er en student som skriver masteroppgave er det sannsynlig at jeg blir oppfattet som en del av systemet, nettopp fordi jeg rekrutterer gjennom det. Å bli oppfattet som en del av systemet kan ha betydning for hvilken informasjon jeg får. Fortellingene jeg har fått er farget av informantenes oppfatning av meg, og antageligvis har jeg fått den samme informasjonen som andre i systemet ville ha fått. Mennesker har mange ulike

fortellinger som de forteller i forskjellige sammenhenger, og dersom man blir oppfattet som en del av systemet, får man også fortellinger som er preget av dette (Sandberg og Pedersen 2007: 222-224). På grunn av mine konkrete spørsmål om praktiske ting i deres liv kan denne fargingen være modifisert litt, men det er vanskelig å vurdere.

Posisjonering er en viktig del av det å gjennomføre et intervju. Å møte informantene med et åpent sinn er ikke synonymt med å skulle være en av dem. Jeg er student som ønsker å få svar på mine spørsmål, jeg er ikke en venninne, sosionom eller psykolog som kan hjelpe med problemer eller snakke om temaer som går langt utenfor mitt interessefelt. Rollen som intervjuer er en rolle jeg har måttet ta som følge av mitt metodevalg, en rolle det ikke alltid har vært like enkelt å fylle. Flere av mine informanter tiltalte meg på måter som jeg anser som en invitasjon til vennskap eller vanlig flørtning. Flørtning og vennskaplighet er en vanlig del av kommunikasjon mellom mennesker, og jeg anser det derfor ikke som uvanlig at det også har blitt en del av intervjuene. Likevel har jeg vært nøye på å ikke gå inn i rollen som hjelper/venn. Under et av intervjuene ble jeg spurt om jeg kunne hjelpe informanten med utfylling av noen søknader, dette svarte jeg nei til da jeg følte at det ikke var min oppgave.

I forhold til kjønn tror jeg at dette har spilt liten rolle for datainnsamlingen. To informanter har kommentert at jeg var en pen jente uten at dette ble et tema under intervjuet. At jeg er jente har kanskje gitt meg lettere innpass blant noen av de mannlige informantene, men etter min oppfatning var alle såpass åpne og pratsomme at mitt kjønn ikke var en avgjørende faktor.

Språket ble en viktig faktor i forståelsen av mine informanter. Det er ikke alltid lett å oppfatte når det er kommunikasjonsproblemer på grunn av språk, men ved å være oppmerksom på kroppsspråk og verbal kommunikasjon bør det være mulig. I mitt tilfelle har jeg hatt god nytte av mine tidligere erfaringer med gruppen. Jeg har til en viss grad kjennskap til denne gruppens sosiolekt, noe som har vært en fordel i samtaler med informantene. Jeg har vært bevisst i mine formuleringer av spørsmål slik at det har vært lite rom for misforståelser i intervjusituasjonen. Berg (2004: 89) skriver om språkmessige problemer som kan oppstå i det man søker informasjon fra andre grupper enn ens egen. Han bruker

yrkesgrupper som eksempel når han forklarer at forskjellige grupper kan bruke ulike språk. I min studie har jeg hatt en fordel ved å ha innblikk i ord og uttrykk min informantgruppe benytter seg av. For eksempel har flere av mine informanter snakket om ”friskmelding”, et uttrykk som ikke har en selvsagt betydning for en som ikke har kjennskap til rusmisbrukere. ”Friskmelding” betyr en dose narkotika som gjør deg frisk fra abstinenser. Antakelig hadde det ikke vært et stort problem å spørre den første informant som brukte dette ordet hva det betyr, men min kjennskap til ord og uttrykk har gjort at jeg ikke har trengt så mange forklaringer. Kjennskap til sosiolekten hos gruppen man innhenter data fra er ikke ensidig positivt. I noen tilfeller kan man ta for gitt at man forstår betydningen av et ord eller uttrykk, mens informanten i realiteten mener noe annet. For å unngå at dette skal føre til feil videre i studien, er det viktig å være oppmerksom på språket også i analysen av intervjuene.

2.6 Til ettertanke

I dette kapitlet har jeg redegjort for mine valg og refleksjoner underveis i oppgaven. Alle valg jeg har tatt i arbeidsprosessen har hatt konsekvenser for dataene som er generert i feltarbeidet. Disse valgene har ikke alltid vært optimale, det ser jeg i ettertid, men jeg har argumentert for dem slik jeg tenkte da jeg tok dem. Under datainnsamlingen har jeg tilegnet meg kunnskap jeg ikke hadde da jeg startet på prosjektet, og etterpåkløskapen jeg sitter igjen med vil forhåpentligvis kunne hjelpe meg til å være enda mer reflektert i fremtidige valg jeg gjør.

3 Teori og tidligere forskning

3.1 Innledning

I dette kapitlet redegjør jeg for hvilke sosiologiske teorier jeg har anvendt i analysen av mitt datamateriale. Når man skal se på individers handlinger innenfor et samfunnsteoretisk perspektiv krever det at man tar stilling til hvilket nivå man forstår sosiale fenomener ut fra. Jeg ser på mine informanter som frie aktører som er i stand til å ta frie valg. Men deres valg vil ofte være begrenset eller muliggjort av strukturene som omgir dem. Spenningen mellom struktur og aktør har vært gjenstand for mange diskusjoner innenfor den sosiologiske tradisjon. Sosiologen Pierre Bourdieu er, etter min mening, en av dem som best har klart å forbinde de to nivåene gjennom sine begreper *habitus* og *kapital*.

Gatekultur analysert ved hjelp av Bourdieus teorier finnes det flere eksempler på (Solheim 2000, Gowan 2002, Bourgois 2003, Lankenau, Clatts, Welle, Goldsamt & Gwadz 2005, Sandberg og Pedersen 2007, Sandberg 2005, 2008). Jeg har hovedsaklig hentet inspirasjon fra studien gjort av Sandberg og Pedersen (2007), som omhandler miljøet blant minoritetsgutter som selger hasj langs Akerselva i Oslo. Sandberg og Pedersen bruker Bourdieu som utgangspunkt når de ser på hva slags kapital som er anerkjent blant guttene i miljøet. Jeg ønsker å bygge videre på deres begrepsbruk, men tilpasser denne min egen gruppe. Det er interessant å benytte deres teorier i analysen av mine intervjuer, da det kan belyse mine informanters situasjon på en ny måte, og kanskje også gi begrepene nytt innhold.

Gatekapital er et sentralt begrep i oppgaven. Gatekapital er den kunnskap og kompetanse som bostedsløse personer gjør bruk av når de skaper et liv uten bolig. Det er to formål med å bruke

begrepet gatekapital. For det første mener jeg at det er en fruktbar måte å identifisere strukturelle-økonomiske rammer i mine informanternes hverdag. For det andre bruker jeg begrepet når jeg diskuterer om det finnes en spesiell gatekultur som mine informanter er en del av. Til slutt bruker jeg begrepet til å diskutere mine informanternes posisjon på boligmarkedet.

Kapitlet tar først for seg noen grunnleggende trekk ved Bourdieus klasseteori. Nøkkelbegrepene i hans teorier redegjøres for og diskuteres. Deretter knyttes Bourdieus teorier til studier av gatekulturer. Til slutt diskuterer jeg nyere forskning på marginale grupper i lys av disse teoriene.

3.2 Teoretisk utgangspunkt for analysen

3.2.1 Pierre Bourdieu

Bourdieu tar for seg hierarkier i samfunnet basert på analyser av ulike kapitalformer. Han tar utgangspunkt i en kritikk av Karl Marx' teorier om at makt genereres gjennom *økonomisk kapital* (Calhoun 2006). Ifølge Bourdieu (1995) finnes det flere måter å være i besittelse av makt på. Han innfører begrepene *kulturell* og *sosial kapital* som også gir grunnlag for makt i samfunnet. Videre innfører han et begrep som han kaller *symbolsk kapital*. Symbolsk kapital får man ved å ha visse mengder av kulturell, sosial og økonomisk kapital. Gjennom å inneha kapitalformene er det mulig å få makt i samfunnet.

Bourdieu knytter i stor grad kulturell kapital til hvor mye utdanning en person har, og deretter knytter han den til sosial bakgrunn. Tilegnelsen av kulturell kapital tar lang tid, og kan genereres gjennom flere generasjoner. Gjennom oppveksten internaliseres familiens kulturelle kapital gjennom sosialisering. Barnet vil lære smak og preferanser av sine foreldre, og dermed lære hva som er god og dårlig smak. Bourdieu knytter preferanser i smak, kulturell virksomhet, musikk og utdanning til dannelse, og dermed til begrepet kulturell kapital. Selv om Bourdieu knytter kulturell kapital til familie så fremhever han at "(...) utdannelsessystemet i økende grad (har) fratatt familiegruppen monopolen på overføringen av makt og privilegier (...)" (Bourdieu

2006: 25) Den kulturelle kapital hjelper den dominerende klassen gjennom å inneha en egen legitimitet, ikke gjennom kunnskapen kapitalen produserer (Bourdieu 1990). Likevel må den dominerende klassen kontinuerlig reprodusere og legitimere den kulturelle kapital. Kulturell kapital opererer innenfor den dominante kultur, men etterstrebes også av de som ikke befinner seg i dette samfunnslaget. I og med at kulturell kapital er en tidskrevende kapital å oppnå, stiller den også visse krav til økonomisk kapital. Den tiden man bruker på å generere kulturell kapital gjennom for eksempel utdanning, har man liten mulighet til å skaffe inntekter, og dermed krever utdannelsen en viss mengde økonomisk kapital. Mange steder er utdanning også svært kostbart, og den studerende og/eller hans eller hennes familie er nødt til å kunne betale omkostningene i forbindelse med skolegang. Videre krever tilegnelsen av kulturell kapital gjennom reiser og andre opplevelser fri fra inntektsgivende arbeid. Økonomisk kapital vurderes dermed som dominerende da den kan veksles inn i kulturell kapital (Bourdieu 2006: 22). Økonomisk kapital innebærer materiell rikdom slik som penger og eiendom. I utgangspunktet kan Bourdieus økonomiske kapital sammenliknes med økonomisk kapital i Marxistisk forstand, men hos Bourdieu er den ikke like tett knyttet til eierskap av produksjonsmidler, den er i større grad knyttet til penger (Bourdieu 2006). Den sosiale kapitalen baseres på innflytelsesrike relasjoner, som kan være behjelpelig med å oppnå mål og posisjoner som en ellers ikke kunne ha nådd.

Bourdieu's klasseteori tar utgangspunkt i at klasseforskjeller tydeliggjøres gjennom ulikheter i livsstil og smakspreferanser. Dette viser han ved hjelp av begrepene *sosiale rom*, *felt*, *kapital* og *habitus*. Helt grunnleggende er en tanke om at det finnes dominerende forestillinger om hvilke verdier som er ettertraktet i samfunnet. Jeg skal i det følgende kort beskrive noen av Bourdieus nøkkelbegreper, som han bruker til å forklare samfunnshierarkier.

3.2.2 Sosialt rom, doxa, makt og kapital

I stedet for å bruke begrepet samfunn bruker Bourdieu begrepet *sosialt rom*. Det sosiale rom er rommet for sosiale posisjoner og livsstiler.

Det sosiale rommet er konstruert på en slik måte at aktørene eller gruppene fordeler seg ut fra den posisjonen de har i statistiske fordelinger ut fra de *to differensieringsprinsippene* som utvilsomt er de mest virksomme i de mest fremskredne samfunnene, som USA, Japan eller Frankrike: økonomisk kapital og kulturell kapital (Bourdieu 1995: 34).

Når Bourdieu bruker begrepet sosialt rom fremfor samfunn er det basert på en teoretisk modell han har utviklet⁶. Han tenker seg da samfunnet som et sosialt rom basert på en teoretisk modell, og det blir da enklere å skape tenkte kategorier som kan overføres til det virkelige samfunn. Bourdieu deler det sosiale rom inn etter kapitalformene, der kulturell og økonomiske kapital står i motsetning til hverandre. I analysedelen av oppgaven vil jeg diskutere bostedsløse personers kapitalsammensetning. En hovedtendens blant mine informanter er at de mangler anerkjente kapitalformer. For flere er sosial kapital den eneste av kapitalformene de er i besittelse av. Jeg har valgt å omskrive Bourdieus sosiale kapital noe, da det kan hjelpe til å gi et bedre bilde av mine informanters hverdag. Jeg kommer nærmere inn på dette på senere i kapitlet.

Det sosiale rom er flerdimensjonalt, og tar også for seg hvor mye samlet kapital (alle former) man har. Man kan inneha ulike mengder av kulturell og økonomisk kapital, og det er ut fra mengdene av disse man teoretisk kan kategorisere og dele inn samfunnet. Lærere på universitet eller høyskole har høy kulturell kapital, men mindre økonomisk kapital enn for eksempel en ingeniør. Av yrker med lite kulturell og økonomisk kapital nevner Bourdieu lønnsarbeidere i manuelle yrker, og personer som arbeider innenfor jordbruk (Bourdieu 1995: 35). Fritidsaktiviteter og smakspreferanser er også noen av de faktorer Bourdieu har tatt med i sin modell. Kapitalformene kan måles samlet, dette kaller Bourdieu *symbolsk kapital*.

Innenfor det sosiale rom finnes det *felt*. Et felt er en selvrådende del av samfunnet, der det hersker enighet om hvilke verdier og oppfatninger som gjelder. Enigheten er ikke stabil, det kreves kontinuerlig og tidkrevende kunnskapsarbeid for å legitimere

⁶ Modellen finnes tegnet opp i Bourdieu (1995: 35).

oppfatningene. Grensene på feltet er ikke faste, men forandres hele tiden som følge av ny kunnskap. Bourdieu fremhever at de sosiale felt likevel er produkter av lange og trege prosesser som aktørene blir født inn i. Fordi disse prosesser er langsomme oppfatter individet samfunnet som stabilt, og tar visse oppfatninger og verdier for gitt. Det er vanskelig å lære seg språket i et nytt felt, fordi våre oppfatninger og meninger ubevisst ligger innenfor et bestemt felt (Bourdieu 1990: 67). Innenfor hvert felt eksisterer det alltid kulturell kapital, og i feltet er det rom for maktkamper. På feltet kjemper aktørene om symbolsk kapital, og Bourdieu bruker videre begrepet *symbolsk makt* til å forklare hvordan de dominerende i samfunnet har makt til å definere verdier, og på den måten også oppnår makt innenfor de ulike felt. Symbolsk makt er definert slik:

Symbolsk makt er en makt til å konstituere det gitte gjennom utsagn om det, til å få andre til å se og til å tro på en verdensoppfatning, til å bekrefte den eller til å forandre den, og gjennom verdensoppfatningen også handlingen i verden, og dermed verden selv (Bourdieu 1996: 45).

Det er gjennom den symbolske makt de dominerende klasser klarer å definere verdier, og dermed beholde makten innefor de ulike felt. Et eksempel på dette er den symbolske makten religiøse ledere hadde tidligere. Det var de som var guds menn, og de kunne dermed med referanse til religiøse tekster overbevise folket om en viss verdensoppfatning. De som gikk i mot denne ville bli straffet med skjærsilden.

Posisjonen en innehar i det sosiale rommet, det vil si strukturen av fordeling av ulike former for kapital, bestemmer forestillingene om dette rommet og standpunktene en inntar i kampene for å bevare det eller forandre det (Bourdieu 1995: 42). Kulturell og økonomisk kapital oppfattes som dominerende verdier i samfunnet, og på den måten blir deres verdi generell og tatt for gitt. Denne tatt-for-gitt-heten kaller Bourdieu *doxa*. "Doxa is the relationship of the immediate adherence that is established in practice between a *habitus* and the field to which it is attuned, the pre-verbal taking-for-granted of the world that flows from practical sense" (Bourdieu 1990: 68). I begrepet *doxa* ligger forklaringen på hvorfor de rådende kapitalformene, altså de rådende verdier i

samfunnet, er dominerende. Det stilles ikke spørsmål ved disse verdier, de er anerkjent og godtatt, også av dem som ikke er i besittelse av dem. Alle vil prøve å etterstrebe de dominerende verdier i samfunnet. De som utfordrer doxa ved å prøve å bringe andre verdier inn i spillet, vil utfordre maktstillinger på et eller annet område av samfunnslivet. Det er fullt mulig å utfordre doxa, men det krever makt til å definere andre kapitalformer som rådene.

”Common sense”-forestillingene på feltet har også konsekvenser for utformingen av hjelpeapparatet som bostedsløse personer benytter seg av. Hvordan bostedsløshet defineres er avgjørende for hvilke tiltak som blir satt i gang, og på hvilket nivå ressurser settes inn. Det vil si at dersom bostedsløshet ikke defineres som et problem, vil det heller ikke settes inn tiltak for å redusere antall bostedsløse personer. Dette betyr at det også innenfor hjelpeapparatet eksisterer en tilstand av doxa. Her har man et syn på bostedsløse som det er vanskelig å rokke ved, fordi dette synet ligger til grunn for utdanning og arbeidsmetoder. I den senere tid er det gjort, og gjøres fortsatt, en del arbeid med å forandre forståelsen av bostedsløshet. Det er ikke lenge siden at det var vanlig å se på bolig som noe bostedsløse personer måtte gjøre seg fortjent til. I forandringen av doxa må det dannes et nytt perspektiv på forholdene som ligger til grunn for bostedsløsheten, verdier, kunnskapssyn samt hvilke tiltak man anser som meningsfulle. De som har definisjonsmakt i samfunnet, det vil si de som innehar anerkjente kapitalformer, har mulighet til å utfordre doxa, og forandre det som ellers tas for gitt.

Bourdieu har vært kritisert for hovedsakelig å fokusere på høye samfunnsposisjoner. Dermed overser han subkulturer som gjør opprør mot doxa fra langt nede i det sosiale rommet (Thornton 1997, Sandberg og Pedersen 2007). Kapitalbegrepene ligger alle sammen innenfor Bourdieus eget felt, i hans egen sosiale verden, og dermed overser han andre former for kapital som virker på mindre anerkjente områder i samfunnet (Thornton 1997). Til tross for denne kritikken mener jeg at Bourdieu kan brukes til se på hvordan strukturene påvirker mine informanter, og hvordan de skaper en egen kapitalform i et spesifikt felt.

Blant mine informanter eksisterer det også andre verdier enn dem som er rådende i samfunnet ellers. Men fordi bostedsløse personer lever i samfunnet, og forholder seg til mennesker som ikke er i

deres situasjon, lever også de i et strev etter de ettertraktede kapitalformene. Et av problemene bostedsløse personer opplever, er at de ikke har noe å stille opp med i denne konkurransen, de har verken økonomisk eller kulturell kapital. Gjennom arbeidet med denne oppgaven har det gått opp for meg at mine informanter også innehar kapital, men at denne ikke er anerkjent av storsamfunnet. Like fullt bruker de denne kapitalformen der de befinner seg i det sosiale rom. I følge Bourdieu trenger kapital ikke å være anerkjent for å fungere. Den fungerer faktisk bedre om den ikke er bevisst, men heller naturlig og kroppsliggjort. Kapitalformen mine informanter besitter drøfter jeg nærmere senere i dette kapitlet og i kapittel 5.

”Avstander i rommet på papiret svarer til sosiale avstander” (Bourdieu 1995: 34). Den teoretiske avstanden mellom kategorier i Bourdieus modell kan overføres til samfunnet og illustrere sosiale avstander mellom grupper. Det er for eksempel lite sannsynlig at en som befinner seg høyt oppe i det sosiale rom, vil gifte seg med en som befinner seg langt nede. Bourdieu mener at dette til dels er fordi de sannsynligvis ikke ville møtes, i fysisk forstand, og til dels fordi de hvis de møttes, ikke ville forstå og like hverandre (Bourdieu 1995: 40). Dette eksemplet kan også illustrere hvordan det har seg at mine informanter sjelden omgås folk som ikke er i samme situasjon som dem selv, annet enn for praktiske formål. For å klare seg i hverdagen er mine informanter avhengige av å møte profesjonelle sosialarbeidere, ansatte på hybelhus, private aktører og privatpersoner som hjelper dem økonomisk.

3.2.3 Habitus

I Bourdieus maktteori er begrepet *habitus* viktig. Habitus er varige, overførbare disposisjonssystemer, forståelser og tolkninger, og er Bourdieus teoretiske forklaring på hvordan oppvekstmiljøet har innvirkning på våre liv. Habitus er:

The conditionings associated with a particular class of conditions of existence produce *habitus*, systems of durable, transportable dispositions, structured structures predisposed to function as structuring structures, that is, as principles which generate and organize practises and representations that can be objectively adapted to their outcomes without

presupposing a conscious aiming at ends or an express mastery of the operations necessary in order to attain them (Bourdieu 1990: 53).

Det er gjennom habitus Bourdieu forsøker å løse struktur-aktør problematikken som har vært diskutert innenfor den sosiologiske tradisjonen opp gjennom tidene. Habitus binder folk i feltet gjennom å være grunnlaget for ny kunnskap. Innenfor et gitt felt finnes det etterstrebelig kunnskap. Habitus er de disposisjoner et individ har for å lære denne kunnskapen. Habitus forbinder struktur og aktør ved at individene er frie og handler etter fri vilje, men deres valg vil alltid være basert på tidligere erfaringer og innlærte kategorier. Overført på mitt spesifikke felt kan man si at desto lenger en person er bostedsløs, desto flere erfaringer fra livet uten bolig har han eller hun å basere sine valg på. En kan beskrive habitus som kroppsliggjorte disposisjoner. Begrepet forklarer hvordan kulturen i et samfunn internaliseres i individene. Gjennom habitus' treghet kan man se hvordan strukturene virker inn på individene og begrenser deres handlingsmuligheter. Nye opplevelser struktureres ved hjelp av disposisjoner som er produsert av tidligere erfaringer. Habitus er ikke noe individet er seg selv bevisst, i øyeblikket vil handlingen føles fri og spontan (Bourdieu 1990). Habitus' treghet kan være en hindring når man gjennomgår store miljøforandringer. Idet man mister boligen sin for første gang, vil man ikke ha noen erfaringer som tilsier at man kan klare seg uten boligen som tilholdssted. Etter hvert vil man opparbeide kompetanse om livet som bostedsløs, noe som vil være til stor hjelp i den boligløse situasjonen. Dersom en person som har vært bostedsløs over en lang periode plutselig får bolig, vil hans eller hennes forståelser og tolkninger av verden være ut i fra en bostedsløs' perspektiv. Tregheten i habitus vil påvirke personen i den forstand at han eller hun ikke kan omvende sin livsstil umiddelbart. Ved hjelp av habitusbegrepet vil jeg vise at mine informanter har internalisert den kulturen de lever i. De tar frie valg på grunnlag av tidligere erfaringer fra et liv uten bolig. Etter hvert som de har oppholdt seg lenge på gata vil deres levemåte, språk og bekjenskaper være et resultat av en "gatehabitus", og det er gatehabitusen som binder dem til gatemiljøet (Sandberg og Pedersen 2007: 84).

Når Bourdieu kritiseres for å være for strukturorientert, er det fordi han mener at individene gjennom habitus alltid handler på

grunnlag av internaliserte strukturer. Dermed får strukturene forrang for individet (King 2000). På denne måten blir Bourdieu også deterministisk da man gjennom strukturene vil ha mulighet til å forutse individenes handlinger. Jeg velger å se på strukturer som en internalisert del av individet, men jeg mener at individet *kan* velge annerledes enn det deres habitus skulle tilsi. Dette viser seg blant annet når langvarige bostedsløse personer bryter med miljøet, og fortsetter livet i fast bolig uten tilknytning til sitt gamle liv. Likevel er habitus et viktig begrep når man skal forstå individers problemer med å bryte med gatekulturen (Sandberg og Pedersen 2007: 84).

3.2.4 Bourdieu om sosialt avvik

I et samfunnshierarki vil det finnes noen som er nederst i hierarkiet, og noen som ikke passer inn i kategoriene i det hele tatt. Sosiale avvikere kan være de som utfordrer doxa. Det kan også være dem som er av en annen oppfatning når det gjelder dominerende verdier i samfunnet, og til slutt kan det være dem som ikke innehar noen av de anerkjente kapitalformene. Bostedsløse personer vil ofte befinne seg i sistnevnte posisjon.

Bourdieu er, som nevnt tidligere, kritisert for ikke å ta hensyn til kapitalformer i bunnen av samfunnshierarkiet (Thornton 1997). Hvis man ser på studier av subkulturer, kan man se at aktørene kan lage lommer av motstand, og på denne måten utfordre doxa på et spesifikt felt. Dette kan ikke sies å gjelde for mine informanter, da de har lite makt i samfunnet. Årsaken til dette kan være at de posisjoner i samfunnet som innehar definisjonsmakt, slik som forsker, politiker og lignende, ikke er innenfor deres rekkevidde. Mine informanter kan sies å befinne seg i en ond sirkel; de har ikke symbolsk kapital til å oppnå høye posisjoner i samfunnet, og på grunn av sin lave posisjonering i samfunnshierarkiet mangler de også definisjonsmakt og dermed er de tvunget til å søke andre kapitalformer.

Järvinen (2001) bruker blant annet Bourdieu til å forklare hva det vil si å være sosial avvikler.

”En social avvikare är en person som har förfördelats i kamperna på fältet – äntigen för att personen inte känner spelets regler eller att han/hon saknar de kapitalformer som krävs” (Järvinen 2001:

77). Hun fremhever at Bourdieu forstår en sosial avviker som en person som det sosiale system har definert som en sådan (Järvinen 2001: 76). Videre diskuterer hun avvikerens posisjon på arbeidsmarkedet. Uttestengelsen fra arbeidsmarkedet kan betraktes som en bekreftelse på avvikerens svake posisjon i samfunnet, og hun fremhever at mangelen på arbeid kan forverre mulighetene til å delta i samfunnet ytterligere. Hun viser til Bourdieus forestilling om samfunnet som et sosialt spill, og konkluderer med at de som står uten kulturell, økonomisk og sosial kapital "(...) står utan kort på handen i det sociala spelet om symbolisk kapital (...)" (Järvinen 2001: 78).

3.2.5 Bourdieu's teorier anvendt som sosiologisk verktøy

I det sosiale rommet skaper Bourdieu teoretiske klasser. Han understreker at dette er analytiske konstruksjoner av klasser som finnes fordi forskeren bruker disse i sitt bilde av samfunnet. På denne måten kan man bruke Bourdieus teorier som et verktøy i analysen av det reelle samfunn, men ikke som sannhet om samfunnets inndelinger. "Det som finnes er et sosialt rom, et rom av forskjeller, og i dette rommet finnes klassene i en slags virtuell tilstand, som samlinger av punkter, altså ikke som et faktum (...)" (Bourdieu 1995: 42). Bourdieu skriver videre at han ønsker at andre skal benytte seg av hans modell, og få den til å virke i andre "spesialtilfeller av det mulige" (Bourdieu 1995: 43). Jeg vil benytte meg av Bourdieus begrepsapparat til å se på hvordan bostedsløse personer skaper en hverdag uten de faste rammene bolig gir. Hans begreper blir da overført fra generell teori til kontekstavhengig analyse av mine informanternes hverdag.

3.2.6 Gatekultur og gatekapital

Et mål i denne oppgaven er å analysere mine informanternes hverdag ved hjelp av sosiologisk teori som inneholder både økonomiske og kulturelle faktorer, der strukturenes begrensninger vises samtidig som aktørenes relativt frie vilje gjenspeiles. Strategiene mine informanter gjør bruk av i hverdagen kan være trigget av sosiale eller økonomiske problemer. Det er når de opplever nød at de er tvunget til å finne alternative levemåter. Disse blir etter hvert til kunnskap som former deres habitus. Habitus er som beskrevet

over bare disposisjoner og tilbøyeligheter, det betyr at det er mulig å velge annerledes. På denne måten åpnes det for individuelle valg, selv om disse ofte er ubevisste. Bourdieus forestilling om samfunnets dominerende verdier i form av ulike typer kapital, og de ikke-voldelige maktkampene som foregår for å beholde det eksisterende samfunnshierarki, er interessante teorier når man skal belyse de problemene bostedsløse personer står overfor. Bourdieus kapitalformer anvendt på gatekulturer er ikke noe nytt. Thornton (1995) bruker begrepet *subcultural capital* som en form for kulturell kapital. Sandberg (2005), Sandberg og Pedersen (2007) utformer begrepet *gatekapital*, Lankenau, Clatts, Welle, Goldsamt & Gwadz (2005) og Sandberg (2008) bruker begrepet *Street Capital* til å diskutere gatekultur i lys av Bourdieus teorier.

Gatekapital er en feltspesifikk ”kulturell kapital”. Dette er en nokså radikal videreføring av Bourdieu (Sandberg og Pedersen 2007). Thorntons begrep om subkulturell kapital kan sees på som en begynnelse på denne videreføringen av Bourdieus begreper (Thornton 1995, 1997). Det er likevel noen tilpasninger som må gjøres når begreper som kulturell kapital overføres til et spesifikt felt. Gata ikke kan forstås som felt slik Bourdieu beskriver det, men mer som et felt under utvikling (Sandberg og Pedersen 2007: 83). Sandberg og Pedersen bruker derfor begrepet *gatekultur*. Begrepet bygger på det Bourgeois kaller ”inner-city street culture”. Han definerer da street culture som: ”a complex and conflictual web of beliefs, symbols, modes of interaction, values, and ideologies that have emerged in opposition to exclusion from mainstream society” (Bourgeois 2003: 8). I denne oppgaven brukes gatekultur mer i forhold til overlevelse fremfor motstand, slik Bourgeois bruker begrepet. Gatekulturen har likevel flere fellestrekk med det Bourdieu kaller felt, og jeg vil derfor i analysen av mitt datamateriale ikke gjøre et stort poeng ut av å skille disse⁷. Hovedpoenget er at gatekulturen legger de eksterne forutsetninger for normer og atferd.

Sandberg og Pedersen bruker gatekapital som en metafor for den formen for makt som er til stede på dette feltet. De definerer *Gatekapital* slik: ”Kunnskap, kompetanse, ferdigheter, egenskaper

⁷ Gatekulturen er ikke identisk med Bourdieus definisjon da den blant annet mangler formelle institusjoner. For nærmere utdypning av dette se Sandberg og Pedersen (2007: 83).

og objekter som tilkjennes verdi i gatekulturen” (Sandberg og Pedersen 2007: 83).

Overført på min problemstilling har jeg valgt å definere begrepene slik at de passer for mitt formål.

Jeg definerer da *Gatekultur* som: Subkulturen som kan utvikle seg blant bostedsløse personer i forbindelse med ”livet på gata”. Med ”livet på gata” menes de praktiske aspektene ved livet som bostedsløs, samt mellommenneskelige relasjoner blant bostedsløse - og mellom bostedsløse personer og personer med bolig. Heri ligger også kontakten bostedsløse personer har med hjelpeapparatet.

Gatekapital definerer jeg som: Kunnskap, kompetanse, ferdigheter og egenskaper som bostedsløse personer gjør bruk av når de skaper et liv uten bolig.

Gjennom begrepet gatekapital ønsker jeg å analysere mine informanternes hverdag på to nivåer. Jeg ønsker å diskutere om det finnes en spesiell gatekultur med egne normer, sanksjoner og belønninger, og parallelt med dette vil jeg se om det er mulig å identifisere noen strukturelle rammer som mine informanter handler innenfor. De to nivåer ønsker jeg å opprettholde da man ofte har en tendens til å helle mot enten struktur eller aktør i talen om bostedsløshet (se kapittel 6). Gatekapital viser til en måte å beherske feltet på. Dette kan sammenliknes med Bourdieus beskrivelser av hvordan de dominerende klasser bruker sin kapital til å opprettholde sin posisjon i samfunnet (Sandberg og Pedersen 2007).

For bostedsløse personer som ikke har arbeid eller betydningsfulle nettverk, er gatekulturen et av de få steder deres habitus kan transformeres til sosial status og økonomiske gevinster. På denne måten er gatekapitalen tett knyttet til økonomisk og sosial kapital (Sandberg og Pedersen 2007). Det er hensiktsmessig å skille gatekapitalen ut som en feltspesifikk kulturell kapital, da den blant annet kjennetegnes ved at den ikke gir noen fordeler på andre sosiale arenaer. Begrepet gatekapital vil være utgangspunkt for flere diskusjoner i oppgaven. Ideen om at bostedsløse personer har en kapital som ikke kan veksles inn i anerkjente kapitalformer er grunnleggende for oppgaven. Kulturell kapital, slik Bourdieu bruker det, kan flyttes og gi utbytte på tvers av ulike felt.

Gatekapitalen gir lite utbytte på andre felter enn gatekulturen. Tvert i mot så vil den heller sikre sosialisering i retning av sosial marginalisering i ytterkanten av det etablerte samfunn. Sosial kapital innenfor gatekulturen er også med på å forsterke denne utsosialiseringen, da den ikke gir noen fordeler i storsamfunnet. Når jeg refererer til mine informanter som ressurssterke, så er det altså i form av gatekapital innenfor en gatekultur jeg sikter til. På andre felt enn gatekulturen vil gatekapitalen svekke vedkommendes sosiale posisjon da den på disse felt kan virke stigmatiserende (Tungland, Smith-Solbakken og Claussen 1996, Sandberg og Pedersen 2007). Kunnskaper og erfaringer fra et liv i gatekulturen vil forme et individs habitus. Rolletapstrappa som jeg diskuterer i kapittel 6 kan illustrere hvordan bostedsløse personer, parallelt med økte kunnskaper i gatekulturen, sosialiseres ut fra storsamfunnet.

Gatekapitalen er tett knyttet til sosial kapital. I subkulturen kan gatekapitalen bestemme individenes sosiale status. Fitzpatrick, Irwin, Lagory & Ritchey (2007) bruker Putnams (2000) todeling av begrepet sosial kapital når de ser på selvmordsrater blant bostedsløse personer i USA. Putnam identifiserer flere ulike typer sosial kapital, men mener at det viktigste skillet går mellom ”*Bonding social capital*” og ”*bridging social capital*”. Putnam beskriver ”*bonding social capital*” som en kapital som er bra å ha hvis man skal klare seg, mens ”*bridging social capital*” er viktig dersom man ønsker å oppnå noe (Putnam 2000: 23). ”*Bonding social capital*” beskriver bånd man har til sosialt likestilte individer, mens ”*bridging social capital*” er relasjoner mellom personer eller grupper fra ulike sosiale lag. Den siste type sosial kapital kjennetegnes ved at man gjennom relasjonen til andre samfunnslag kan oppnå ting man ellers ikke hadde hatt mulighet til gjennom sosiale nettverk. Fitzpatrick m.fl. viderefører todelingen, og i deres artikkel går den ut på et skille mellom ”positiv” og ”negativ” sosial kapital. ”*Bonding social capital*” er ikke negativt i seg selv, men spesielt i dårligere stilte samfunnsgrupper preget av homogenitet, viser det seg at medlemmene ikke drar nytte av denne sosiale kapitalen utenfor gruppen (Fitzpatrick m.fl. 2007: 753).

Mine informanter har liten kontakt med personer utenfor gatemiljøet, de har liten ”*bridging social capital*”. Derimot har de ”*bonding social capital*” som ikke alltid virker til deres fordel med hensyn til deres sosiale posisjon i storsamfunnet. Derimot har den

stor nytte innenfor en gatekultur. I kapittel 5 viser jeg hvordan mine informanter er avhengige av sine relasjoner i miljøet for å klare seg i hverdagen. Når det gjelder deres økonomiske kapital, kan man si at deres habitus transformeres inn i økonomiske gevinster gjennom bruk av andre økonomiske strategier. Mine informanters økonomiske kapital diskuterer jeg også mer inngående i kapittel 5.

Videre i dette kapitlet vil jeg diskutere hvilken verdi gatekapitalen har i storsamfunnet, og på hvilken måte gatekulturen spiller en rolle i forhold til tilegnelsen av annen kapital. Jeg har tidligere nevnt at de som mangler sosial, kulturell og økonomisk kapital stiller uten kort på hånden i det sosiale spillet. Hvordan kan gatekapitalen spille en rolle her? Stiller man utenfor spillet, eller har man bare trukket dårlige kort?

3.3 Bourdieu anvendt på nyere forskning

Mye av kunnskapen om ”roughsleepers” har vi fra rusforskningen. I denne delen av kapitlet vil jeg drøfte noen arbeider som er relevant for min oppgave, og knytte disse opp til mitt teoretiske utgangspunkt. Det er gjort mer forskning på feltet enn den jeg viser til her, men den benytter jeg meg av der det er hensiktsmessig utover i oppgaven.

3.3.1 Kulturøkonomisk avhengighet

Tungland m.fl. (1996) har gjort en studie av aktører i en ruskultur som en motkultur til storsamfunnet. I ruskulturen argumenterer Tungland m.fl. (1996) for at desto ”verre” man er i samfunnet for øvrig, desto ”bedre” er man i ruskulturen. De beskriver hvordan rusmisbrukere kommer inn i et miljø der det finnes en rekke arbeidsoppgaver man kan spesialisere seg på. Disse aktivitetene, i tillegg til det fellesskapet avhengigheten av rusmidler danner, binder aktørene i ruskulturen sammen. Og ” Parallelt med integreringen i rusmiljøet øker *stigmatiseringen fra omverdenen*” (Tungland m.fl. 1996: 113). Begrepet *kulturøkonomisk avhengighet* omhandler den kompetansen man tilegner seg i en illegal ruskultur. Forfatterne argumenterer for at rusmisbrukere kommer inn i en ond sirkel der de blir mer og mer integrert i en illegal økonomi,

parallelt med at de distanseres mer og mer fra den legale, eller hvite økonomien. Fordi rusmisbrukerne etter hvert behersker den illegale økonomien bedre enn den legale, fører dette til kulturøkonomisk avhengighet. ”Parallelt med at mulighetene for et liv i den straitte økonomien minker, øker imidlertid mulighetene for å bli godtatt som aktør i omsetningssystemet for illegale stoff” (Tungland m.fl. 1996: 113). Begrepet avhengighet er et strukturelt begrep og viser til årsaker utenfor individet selv (Sandberg og Pedersen 2007). Ved å bruke dette begrepet skaper Tungland m.fl. et bilde av rusmisbrukere som ”ofre”, som paradoksalt nok er det de prøver å unngå i denne rapporten. Jeg ønsker å bruke empirien som denne rapporten bygger på, men jeg vil distansere meg fra avhengighetsbegrepet som forfatterne bruker, og heller se på deres empiri i lys av gatekapitalbegrepet. Flåto og Johansen (2008) diskuterer avhengighetsbegrepet som Tungland m.fl. bruker i rapporten og fremhever at rusmiddelbrukere ikke determineres av stoffenes substans, og heller ikke av kulturell tiltrekning og økonomisk tvang. Man kan snakke om begrensninger som dagens gatefolk lever under, men ikke bestemmende faktorer (Flåto og Johansen 2008: 15-16).

Integreringen i den illegale økonomien knyttes til tap av roller, og diskuteres av Tungland m.fl. (1996: 115) ved hjelp av begrepet *rolletapstrapp*. Begrepet illustreres også med en modell i rapporten (side 115). Rolletapstrappa viser hvordan man som rusmisbruker gradvis faller utenfor familie, skole, loven, arbeidsmarkedet, boligmarkedet for så til slutt å bli holdt fysisk borte fra resten av samfunnet. Rolletapstrappa kan også illustrere den utsosialiseringsprosessen som mine informanter gjennomgår. Når de opparbeider seg en økende gatekapital blir avstanden til storsamfunnets verdier større. Dette er fordi at gatekapitalen svekker den sosiale posisjonen man har utenfor gatekulturen. Tungland m.fl. (1996) bruker illustrasjonen til å vise hvordan man parallelt med tap av ”normale” posisjoner i samfunnet, bygger opp en kompetanse og en posisjon på siden av samfunnet. De argumenterer for dette ved å vise at deres informanter har en høy inntekt, og i stor grad klarer seg bra på inntekter fra illegal narkotikaomsetning. De viser hvordan rusmisbrukere lærer å mestre den illegale økonomien frem for den legale. På denne måten skaffer de mye kompetanse på et økonomisk felt som ikke er anerkjent av de dominerende klasser. I denne oppgaven tar jeg avstand fra deres syn på rusmisbrukerne

som talenter, slik Tunglund m.fl. bruker det, i den illegale økonomien. Mine informanter har funnet alternative inntektskilder som er anerkjent innenfor det miljøet de befinner seg, men de er fortsatt langt fra talenter innenfor en illegal økonomi. Tvert imot er deres liv ofte preget av nød og fattigdom. Flåto og Johansen (2008) kritiserer Tunglund m.fl. for å glorifisere rusmiljøet, og argumenterer mot at ”gatenarkomane” har så høy inntekt som Tunglund m.fl. hevder. De trekker frem den høye bostedsløsheten blant rusmisbrukere og skriver ”Det er ikke rimelig å anta at bostedsløshet skulle være såpass utbredt blant rusmiddelbrukere hvis økonomien generelt er god” (Flåto og Johansen 2008: 9-10).

Også i Sverige er det gjort nyere studier av rusmisbrukere (Svensson 1996, Lalander 2001). Svensson har fulgt sine informanter tett gjennom en lang periode. Han beskriver sine informanter på en måte som minner om Tunglund m.fl. (1996). Han legger vekt på at selv om deres liv er preget av nød og elendighet, er også hans informanter en del av en kultur der de har mange relasjoner, inntekter og positive opplevelser. Svensson vektlegger i stor grad sine informanters handlingsmuligheter frem for deres begrensinger. Lankenau m.fl. (2005) bruker begrepet *karriere* til å beskrive det samme fenomenet. Deres studie omhandler unge bostedsløse gutter i New York. Forfatterne fremhever at veien inn i gateøkonomien, og de ulike overlevelsesstrategier som innarbeides, kan forstås som *street capital*. Gatekapitalen gir større kompetanse og er dermed begynnelsen på en gatekarriere. Felles for studiene som er beskrevet her er at de fokuserer på den kompetansen informantene besitter, og det er dette fokuset jeg har valgt å vektlegge i denne oppgaven.

3.3.2 Et stort fokus på hva bostedsløse personer ikke har

I forskning på bostedsløse personer er det et stort fokus på hva de ikke har. Det er åpenlyst at de mangler bolig, men det er også et stort fokus på andre mangler som preger deres livssituasjon. Noen av faktorene som fokuseres på kan kategoriseres med Bourdieus kapitalbegreper.

Jeg har her valgt å benytte to kartlegginger av bostedsløse personer i kontakt med hjelpeapparatet. Kartleggingene er fra henholdsvis Norge (Hansen m.fl. 2006), og Danmark (Benjaminsen og

Christensen 2007). Kartleggingene er nokså like da den danske kartleggingen har tatt etter den norske modellen. Kartleggingene gir informasjon om alder, kjønn, fødeland, utdanning⁸, inntekt og familieforhold. Utdanning, inntekt og familiesituasjon kan sammenliknes med Bourdieus kapitalformer; kulturell, økonomisk og sosial kapital. Ved å se på disse sosiale kjennetegn i lys av Bourdieus teori kan man også se på utdanning, inntekt og familiesituasjon som formende for en persons habitus.

I begge kartleggingene fremheves det at få av de kartlagte personene har lønn som sin viktigste inntektskilde. Tallene er henholdsvis tre prosent i Norge og ni prosent i Danmark⁹. Videre er det store flertallet (70%) av bostedsløse personer i kontakt med hjelpeapparatet i Norge registrert som enslige. Sivilstand enslig betyr her at personen aldri har vært gift. Når det gjelder utdanningsnivå blant bostedsløse personer i Norge er det kun tre prosent som har høyere utdanning, mot 24 prosent ellers i befolkningen¹⁰ (Hansen m.fl. 2006).

Oversatt til Bourdieus begrepsapparat ser man at bostedsløse personer i følge kartleggingene har lite symbolsk kapital. Mangelen på utdanning, lønnsinntekter, nære relasjoner samt dårlig fysisk og psykisk helbred kan, i følge den danske kartleggingen, virke utløsende for bostedsløshetssituasjonen¹¹.

3.4 Oppsummering

Flere studier (Svensson 1996, Lalander 2001, Sandberg og Pedersen 2007, Sandberg 2008) viser at marginaliserte grupper har fordeler på sitt eget felt. De er kompetente aktører som handler innenfor de rammene som omgir dem. De søker andre kapitalformer enn dem som er anerkjent av dominerende klasser, og lager

⁸ I den danske kartleggingen er utdanning ikke tatt med som en egen variabel.

⁹ Både i Danmark og Norge er antall bostedsløse personer ca 5500.

¹⁰ Det er knyttet en viss usikkerhet til disse tallene da det er en høy andel som svarer "vet ikke" på dette spørsmålet.

¹¹ Det kan diskuteres hvorvidt man kan finne årsaker til bostedsløshetssituasjonen gjennom en kartlegging som denne. Et argument mot årsaksforklaringer er at det ikke er bostedsløse personer selv som fyller ut spørreskjemaet, og at det ofte kan være en rekke sammenlagte faktorer som gjør seg gjeldende når man mister bolig.

”lommer” av motstand. ”Lommene” brukes imidlertid ikke til å utfordre de dominerende verdier i samfunnet på samme måte som aktører i andre studier av subkulturer kan bruke det. Jeg mener likevel at det kan være hensiktsmessig å analysere bostedsløse personers kapitalformer og habitus når vi prøver å forklare deres livssituasjon. At de mangler utdanning og lønnsinntekter er en viktig del av ekskluderingen fra boligmarkedet, men deres ofte langvarige situasjon som bostedsløse kan være hensiktsmessig å se på i lys av begreper som gatekapital, sosial og økonomisk kapital. I analysedelen vil jeg vise at mine informanter i stor grad er preget av eksterne forutsetninger for normer og atferd, men at de likevel søker andre kapitalformer, og dermed finner nye belønninger og sanksjoner innenfor en gatekultur. Ved hjelp av gatekapitalbegrepet vil jeg videre diskutere om man i tillegg til å bruke ekskluderende faktorer, altså hvilke sosiale kjennetegn de mangler, kan bruke de egenskapene bostedsløse faktisk er i besittelse av til å forklare deres livssituasjon. Jeg vil i det følgende vise at mine informanter innehar kulturell (i form av gatekapital), sosial så vel som økonomisk kapital innenfor en gatekultur.

4 Bostedsløse personers plass i det offentlige rom

4.1 Innledning

I analysen av mine informanternes hverdag kan det være nyttig å skissere noen økonomisk-strukturelle faktorer som påvirker deres habitus. For å kunne diskutere hvorfor de handler som de gjør er det nødvendig å se på noen av de faktorene som er strukturerende for deres hverdag. Mangel på bolig tvinger bostedsløse personer til å oppholde seg store deler av døgnet i det offentlige rom. Dette fører igjen til at de er underlagt regler og normer som regulerer det offentlige rom store deler av tiden, i og med at de ikke har noen steder der de kan trekke seg tilbake. Videre har de liten mulighet til å velge hvem de skal være sammen med, og når dette skal skje, nettopp fordi de ikke har et sted som de kan kalle sitt eget.

Gjennom *grensekontroll* avgjøres hvem som har tilgang til ulike deler av det offentlige rom. Grensene voktes og uvedkommende nektes adgang til de bevoktede områdene. Avvisning og utvisning skjer på grunnlag av *risiko-profiler* som er basert på stereotype antakelser om atferd blant visse grupper. Bostedsløse personer er ofte ansett som risiko-profiler og avvises ved grensen. *Preventive tiltak* settes i verk, og gjennom disse kriminaliseres mine informanternes dagligdagse handlinger. Begrepene drøftes nærmere i punkt 4.5 og 4.6.

Hovedfokus i dette kapitlet er reguleringene av det offentlige rom, og hvordan disse reguleringer har ringvirkninger i form av ytterligere stigmatisering av en allerede utsatt gruppe. Hvordan bostedsløse personer bruker det offentlige rom reflekterer deres hverdag, men det sier også noe om mer stabile mønstre i byen (Sahlin 2006). Disse mønstrene vil igjen ha innvirkning på mine

informanternes habitus, nettopp fordi de tilbringer store deler av døgnet i det offentlige rom.

4.2 Definisjoner og begrepsavklaring

Skille mellom den offentlige og den private sfære kan være nokså utydelige. Grensene er glidende og oppleves forskjellig for ulike grupper i samfunnet. Generelt er offentlige steder tenkt som steder der alle har tilgang, men det offentlige rom er, som det private, regulert av lovgivning så vel som av kulturelle normer og krav til ”normal” oppførsel. Low & Smith (2006) fremhever forskjellen i reguleringen av de ulike sfærene. ”Whereas private space is demarcated and protected by state regulated-rules of private property use, public space, while far from free of regulation, is generally conceived as open to greater or lesser public participation” (Low & Smith 2006: 4). Som definisjon på det offentlige rom bruker de ”By ”public space” we mean the range of social location offered by the street, the park, the media, the internet, the shopping mall, the United Nations, national governments, and local neighborhoods” (Low & Smith 2006: 3). Det offentlige rom er ikke et entydig begrep, og områdene kan ha ulik betydning og mening for forskjellige grupper. Områdene har også ulike krav til tilgang for offentligheten. Parken og gaten er i teorien åpen for alle, mens for eksempel internett kun er tilgjengelig for dem som har midler til å betale for det og kompetansen til å bruke det.

Fordi offentlig rom ikke er noe entydig begrep kan det være hensiktsmessig å begrense det ytterligere. Meert m.fl. (2006) bruker Carmona m.fl. (2003) når de skiller ut tre ulike former for offentlig rom. *Eksterne* offentlige rom er offentlige plasser som torg, gater, parker, parkeringsplasser og lignende steder. *Interne* offentlige steder kan være offentlige institusjoner som museer og biblioteker. Til slutt bruker de begrepet *kvasi*-offentlige rom som refererer til steder som er privateide, men som er en del av et offentlig område. Kvasi-offentlig rom kan være kjøpsentre, idrettsbaner, og i noen land kan det være privatiserte transportmidler (Meert m.fl. 2006:3).

Store deler av plassen i en by brukes til kommersielle formål, på den ene eller den andre måten. Tredelingen av det offentlige rom gjør det lettere å vurdere graden av kommersialisering. Økt grad av

kommersiell virksomhet øker også begrensningene i bruken av området. Det stilles for eksempel ulike krav til brukere av en offentlig park, enn til brukerne av en fortauscafé. I dette kapitlet vil jeg vise hvordan reguleringer av det offentlige rom, i de tre formene, påvirker mine informanter som er bostedsløse og derfor tilbringer mye tid i den offentlige sfæren. Jeg vil se på hva som oppfattes som korrekt atferd på ulike nivåer av det offentlige rom, og hvilke strategier ulike aktører bruker for å regulere bruken av områdene. Jeg benytter meg blant annet av Ingrid Sahlins teori om ”grensekontroll” og ”disiplin” som to idealtyper av kontrollstrategi (Sahlin 1996, 2001) til å diskutere hvordan mine informanters hverdag reguleres av eksterne faktorer.

4.3 Et liv på gata

Maria har bodd ute over lengre perioder. Hun har etter hvert tilegnet seg en del kunnskaper om hvor det finnes soveplasser i Oslo. Hun forteller at når hun finner en trappeoppgang som hun kan sove i går hun gjerne helt øverst og håper at ingen oppdager henne. ”*Det er pinlig hvis noen kommer, vanligvis blir man bare hevet ut, men det er pinlig likevel!*”.

Maria føler seg mest tilpass i drabantbyene, hun blir nemlig ofte bortvist fra sentrum. ”*Veldig irriterende når man ikke har gjort noe galt engang*”. Det er politiet som bortviser henne, og de gjør det med den begrunnelse at narkomane ikke får stå sammen i grupper. Dette har ført til at *Maria* er redd for politiet. Politiet er faktisk de eneste hun er redd for. Hun forteller at dersom man blir tatt en gang av politiet, og sett igjen innenfor 24 timer, blir man tatt med til politistasjonen. Der blir man holdt så lenge at ingen tør å ta sjansen på å bli tatt to ganger. Dette er på grunn av abstinensene man får som resultat av lengre opphold på politistasjonen. Hun får ingen begrunnelse for arrestasjonen, bare at hun er den hun er. Hun forteller også at politiet gjerne ransaker henne i samme slengen, ”*det hadde de aldri gjort med straitte folk. De ransaker narkomane fordi de forventer å finne noe ulovlig stoff på dem*”. *Maria* føler at de gjør dette fordi gata skal ryddes: ”*Alt flytter inn på hospitsene*”. Her er det aldri razzia eller ransakinger, det er kun på gata hun opplever dette. Hun føler at dette er fordi offentligheten ikke skal se dem. ”*Det er en plage for enkelte bare å se oss*”.

"Det er helt jævlig å bo ute, det er noe av det verste jeg har opplevd", forteller Jostein. "Det er kaldt og man har ikke klær". Han har opplevd å bli kastet ut fra parkeringshus midt på vinteren i bare bukse og genser. Han forteller at han blir jaget uansett situasjon, ut i kulda. "Hvor er menneskeligheten?", spør han. Når jeg spør ham om hvor det er trygt å oppholde seg i Oslo, sier han at det er rundt omkring på de forskjellige værestedene i byen (Frelsesarméen, Blå Kors, café Trappa). Det er hovedsakelig private vakter og Securitas som jager ham. "Parkeringshus og offentlige steder som Oslo city er de verste stedene, her blir man jaget uansett". Han forteller om Bussterminalen. Her har han opplevd at en vekter sparket alt han hadde ut av hendene på ham, og da han ville ta det opp, fikk han beskjed om at det fikk han ikke lov til. Vekteren sa "du skal være glad at jeg ikke banker deg!". På Bussterminalen føler Jostein seg virkelig utrygg. Han forteller at han aldri får en begrunnelse på hvorfor han blir jaget bort. "Hvorfor ikke bare be oss om å gå?", spør han.

Vi snakker videre om hvor det er trygt for ham å oppholde seg i byen. Jeg spør blant annet om parker er et sted man kan være i fred. "Parker er helt utelukket!" sier han. Han sover aldri i parker for her blir man "letta"¹². Ikke bare mister man alle tingene sine her, man blir også banket opp sier han. "Man får juling for man i det hele tatt våkner". Det er ikke vakter og politi som gjør dette, men privatpersoner. Jostein og kompis hans, som sitter ved siden av oss, mener at det er somaliere som gjør dette, "de er ikke gode".

Johannes sover ute hele sommeren. Om vinteren bytter han på å bruke vintertilbudet¹³ og sove ute eller i garasjer. Når jeg intervjuer han har han ikke sovet natten forut. Soving kan være vanskelig for ham, og han går mye rundt i sentrum om natten. Johannes forteller at han har litt "noia" for mennesker, så han prøver å ikke oppholde seg alt for mye i sentrum. Han beskriver det slik: "har ikke noe å gjøre, ikke noe sted å gå og blir uglesett av alle". Dagen før intervjuet gjemte han seg langs Akerselva selv om det var kaldt og han frøs veldig. Han forteller at han liker best å gjemme seg unna folk, spesielt i rushtiden. Han beskriver Frelsesarméen som et sted der han kan slappe av, få reine klær og noen å snakke med. Det er

¹² Letta betyr å få stjålet tingene sine.

¹³ Om vinteren utvider Oslo kommune tilbudene ved hybelhusene og tilbyr ekstra sengeplasser som bostedsløse personer kan søke seg inn på for en natt. Tilbudet er mindre byråkratisk enn tilbud om faste plasser.

også en plass der man ikke blir jaget hele dagen, og her blir han ikke uglesett av andre.

Når jeg spør om trygghet i Oslo svarer han *"jeg føler ingen beskyttelse fra vakter og politi"*. Han forteller om en episode som skjedde noen dager før intervjuet, da han hadde vært på Oslo S. Vekterne hadde tatt ham med fysisk makt, en hadde holdt i sykkelen hans, mens den andre bar ham ut av Oslo S. Vekteren tok sykkelen og mente at den sannsynligvis var stjålet. Derfor hadde de rett til å frata *Johannes* sykkelen, om han ikke forlot Oslo S. *Johannes* ble lagt i bakken med makt, og anklaget for å ha truet vekterne. Han forteller at vekterne bruker beskyldninger om trusler (fra *Johannes* mot dem) som unnskyldning for vold. Han tror at vekterne får beskjed om å kaste bort folk som ham, men han vet ikke hvem det er som gir beskjeden. Heller ikke *Johannes* bruker parker til å sove i. Han har aldri opplevd å bli jagd der, men dersom han hadde sovet der ville han ha våknet opp uten tingene sine, sier han.

4.3.1 Bostedsløse i det offentlige rom

Fortellingene fra et liv på gata tyder på at det er vanskelig for bostedsløse personer å ferdes i det offentlige rom. Hverdagen deres er preget av bortvisning og manglende trygghet. De stoppes og ransakes i hovedsak på grunn av at de er dem de er. *Jostein*, *Maria* og *Johannes* har alle opplevd dette i hverdagen. *Kine* har også opplevd lignende situasjoner. Hun sier at hun pleier å kle seg ordentlig nettopp for å unngå disse situasjonene, men det er ikke alltid det hjelper. Hun forteller om en episode der hun ble bortvist fra et kjøpesenter, selv om hun viste frem penger som hun skulle handle for. *"Kom deg bort din jævla narkoman"*, sa vaktene til henne. Hun fikk ikke lov til å handle på kjøpesenteret fordi hun er narkoman. *Tore* som ikke lenger bruker rusmidler og har fått en mer stabil boligsituasjon forteller: *"Jeg lever i dag ved gleden over ikke å bli slått, jaget og uønsket vekket. Med andre ord, jeg har fått livet mitt tilbake"*. Han er veldig bekymret for vennene sine som bor på gata, og sammenlikner dagens tilstand i Oslo med Hitlers ideologi under 2 verdenskrig. Han mener at det pågår en prosess der man renser Oslos gater for "søppel".

Det offentlige rom skal i utgangspunktet være fritt for alle å ferdes i. Men ut fra det mine informanter forteller virker det som at "feil" bruk fører til sanksjoner. Det er ikke bare bruken av det offentlige

eller kvasi-offentlige rom som kan sanksjoneres, som vi så i eksemplene med *Kine* og *Johannes* sanksjoneres de selv om de bruker rommet ”riktig”. Thörn (2004) skriver om utviklingen av det offentlige rom: ”Det offentliga rummet risikerar att upphöra att vara den mötesplats det en gång var menat som och istället bli et eksklusivt rum för de välordnade och välbärgade medborgarna” (Thörn 2004: 190). En utvikling som denne vil ha store konsekvenser for personer som lever på gata, nettopp fordi deres liv utspiller seg i det offentlige rom. Bostedsløse personers bruk av det offentlige rom har således vært tema for flere studier i den senere tid. FEANTSA har vært opptatt av temaet, og skriver i en av sine rapporter: ”While legislation is sometimes enacted with homeless people in mind, the homeless are infrequently the explicit target, but the impact is disproportionately felt by the homeless people because of their reliance on public space for conducting their day to day activities” (Doherty m.fl. 2006: 4). En regulering som i stor grad rammer bostedsløse personer, er privatiseringen av det offentlige rom. Når kjøpesentre og områder som Oslo sentralbanestasjon gjøres til kvasi-offentlige områder voktes de av private vaktsselskaper, og bruken av området blir regulert. Dette går i hovedsak utover bostedsløse personer som ikke er ønsket. Ekskludering av utsatte grupper som resultat av reguleringer i det offentlige rom, gjenspeiler strukturelle mønstre i en by. Disse strukturelle mønstre er ikke unike for Oslo, men har etter hvert blitt en trend i deler av Europa (Meert m.fl. 2006).

4.4 Makt i sentrum

Sahlin (2001) bygger på Steven Lukes (1974) tredimensjonale maktbegrep når hun forklarer makt. Én maktdimensjon er når A får B til å gjøre noe til tross for motstand fra B, en annen form for makt er å gjennomføre sin vilje uten at det er noen åpen motstand eller observerbar konflikt til stede. Til slutt skriver Sahlin at makt er å få andre til å tro at et forhold ikke kan påvirkes, og ikke er et resultat av menneskelige valg eller handlinger (Sahlin 2001: 119). De tre dimensjoner av makt er interessante i diskusjonen av bostedsløse personers plass i det offentlige rom. Mine informanter refererer oftest til maktbruk i form av den første dimensjonen. De blir tvunget vekk fra steder der de selv mener at de har rett til å oppholde seg, ofte uten begrunnelse.

Det er ikke bare på kvasi-offentlige steder det er strengt vakthold. Også det vi normalt tenker på som offentlig rom reguleres i større og større grad. Mange butikker i Oslo sentrum er tilknyttet en vaktjeneste, som man kan ringe etter hvis det er uønskede personer i butikken. I tillegg til å være tilgjengelig for butikkene har vaktene også som oppgave å passe på området mellom butikkene. Det innebærer blant annet at de kan be tiggere om å flytte seg fra fortauet utenfor butikken¹⁴. Det har i de senere årene vært flere episoder der vektere har vært i media for å ha brukt unødig vold mot sivile¹⁵. I det følgende vil jeg diskutere ulike teoretiske bidrag innenfor bostedsløshetsforskningen som kan hjelpe til å forklare de problemer bostedsløse personer møter når de ferdes i det offentlige rom.

4.5 Grensekontroll og disiplin

Michel Foucaults beskrivelse av Europeiske byer, og utopien av et ”rent” samfunn ligger til grunn for Sahlins (2001) begreper om *grensekontroll* og *disiplin* som maktstrategier. Grensekontroll og disiplin skiller seg fra hverandre, ved å være ulike strategier for å kontrollere samfunnet. Begrepene kan relateres til utvisning og avvisning. I denne oppgaven brukes begrepene for å beskrive de strategier kommersielle og statlige/kommunale aktører gjør bruk av i reguleringen av det offentlige rom.

4.5.1 Disiplin

Sahlin tar altså utgangspunkt i Foucault når hun bruker begrepet *disiplin* (Sahlin 2001: 123). Disiplin, ifølge Foucault, er måten man organiserer et ”ordnet” samfunn gjennom å kontrollere og forbedre problematiske individer slik at deres negative innflytelse begrenses (Foucault 1995). Sahlin utvikler begrepet om disiplin videre til også å omfatte en fjerde dimensjon av makt. Denne

¹⁴ Dette er egne erfaringer jeg har fra butikkjobb i Oslo sentrum.

¹⁵ Den seneste saken omhandler en vekter som la en person i bakken og klemte hodet hans mot bakken med kneet. Episoden ble filmet av en forbi-passerende. Mer om saken kan f.eks. leses på:

<http://www.dagbladet.no/nyheter/2007/12/14/521246.html>
[5/3-08](#).

formen for makt går ut på at A definerer B's interesser som identiske med sine egne. Det finnes da ingen konflikt, A handler på B's vegne og på denne måten får A's handlinger legitimitet (Sahlin 2001:122). Overført på disiplineringsbegrepet blir det da "(...) att åtgärder mot enskilda individer tenderar att legitimeras med deras behov och interessen av omsorg och förändring (fostran)" (Sahlin 2001: 123). Kontrollen og forbedringen av individene blir utført, ikke bare for å beholde det "ordnede" samfunnet, men det gjøres ut fra en tanke om at det er til det beste for det enkelte individ. Overvåkning og observasjon er de viktigste virkemidlene når disiplinen skal opprettholdes. Foucault (1995: 158) skriver: "Det fullkomne disiplinære apparat ville gjøre det mulig med et eneste blikk å se alt, hele tiden". Ved hjelp av overvåkingen kan man holde øye med, og kontrollere individene. Dette vil i seg selv føre til en disiplinering av individene, da de vet at de er overvåket.

For de av oss som bruker det offentlige rom slik det i utgangspunktet er tenkt, har denne overvåkingen liten betydning for våre handlinger. For bostedsløse personer, som tilbringer store deler av døgnet i det offentlige rom, betyr overvåkingen mindre privatliv og større sjanse for konfrontasjoner med politi og/eller sikkerhetsvakter. Fordi overvåkingen føles forskjellig økes forskjellen mellom "de normale" og de som er "annerledes". Når vi bruker det offentlige eller kvasi-offentlige rom slik det er tiltenkt, føler vi ingen konsekvenser av overvåkingen. Bruker vi det derimot "feil", vil overvåkingen kunne føre til sanksjoner. Når vi ser noen bli sanksjonert ser vi deres mangel på disiplin, altså deres annerledeshet. Vi ser ikke overvåkingen i seg selv (Franzén 2001: 213).

I en rapport nylig utgitt på bestilling fra Oslo politi i samarbeid med Oslo kommune (heretter SaLTO 2007) fremheves behovet for økt overvåking i området rundt Skippergata¹⁶. Rapporten er todelt, den har først undersøkt trygghetsfølelsen blant personer som oppholder seg i det åpne rusmiljøet, næringslivet i området samt blant publikum som ferdes her. Her fremkommer det at de som er aktive i det åpne rusmiljøet rundt Skippergata føler seg

¹⁶ Etter splittelsen av "Plata" (et tilholdssted for rusmisbrukere i nærheten av Oslo sentralbanestasjon) flyttet miljøet opp til området rundt Skippergata. For ytterligere informasjon om splittelsen av Platamiljøet, se blant annet Sandberg og Pedersen (2005).

utrygge i området. Næringsdrivende og publikum sier at de ikke føler en stor grad av utrygghet i området. Derimot mener de at rusmiljøet forstyrrer gatebildet, offentligheten og forretningslivet.

Deretter har rapporten konkludert med en del anbefalinger som skal øke trygghetsfølelsen i området rundt Skippergata. Disiplin som metode for å fremme trygghet kommer tydelig frem i dens anbefalinger. I rapporten anbefales det blant annet at det opprettes en politifunksjon med spesielt ansvar for å skape trygghet i området. ”Funksjonen kan ha som et virkemiddel å drive videoovervåkning av området med den hensikt å oppdage og kunne gripe inn i kriminalitet og andre hendelser som skaper utrygghet” (SaLTO 2007: 22). Man aner en viss tvetydighet i denne rapporten. Et overordnet mål er å bidra til borgernes opplevelse av trygghet. Det nevnes også i rapporten at ”det er en borgerrettighet å oppholde seg hvor man vil i det offentlige rom, men ingen har rett til å bedrive kriminelle aktiviteter i full offentlighet” (SaLTO 2007: 24).

Rapporten blir tvetydig når den anbefaler overvåkning som tiltak. Overvåkingen skal igangsettes for å fremme tryggheten. Overvåkingen vil kun ramme gruppa som føler seg utrygg, og for dem vil overvåkingen ikke føre til større trygghetsfølelse. Men for publikum og næringslivet vil de ”negative elementene” ved det åpne rusmiljøet bli fjernet. Jeg mener på ingen måte at det er en menneskerett å drive kriminell virksomhet i det offentlige rom, men jeg mener at det blir en enkel løsning å si at man skal overvåke området for å fremme tryggheten for de som oppholder seg i området. Det etterlater lite rom for andre løsninger enn bortvisning av personer i det åpne rusmiljø. En bortvisning av dem som føler seg utrygge vil neppe øke deres trygghetsfølelse et annet sted.

Dersom man skal bruke disiplin for å fremme trygghet i gatene vil man alltid kunne bortvise rusmisbrukerne på grunn av kriminell aktivitet. Dette er en vanskelig situasjon nettopp fordi rusmisbrukere ofte har illegale stoffer på seg. Men det er ikke dermed gitt at de skal ransakes uten at det foreligger en spesifikk mistanke. Ransaker og overvåkning begrunnes også med at det er et *preventivt* tiltak. Med preventivt menes forebyggende tiltak. Stadige ransaker er en måte å vise at miljøet overvåkes.

Finstad (2000) har observert hvordan politiet jobber. Hun finner at politiet jobber ut ifra en ”stoppe og kontrollere” metode, politiblikket kaller hun det. Politiblikket er alltid etter en bestemt

Type Folk, gatefolket. Gatefolket kjennetegnes ved å ha mange problemer slik som rusmisbruk, dårlige sosiale nettverk, lav utdanning og ved at de ofte mangler fast bolig. Deres livsstil er offentlig og synlig (side 113). Når politiet spesielt ser etter denne typen folk er det ikke bare fordi de har stor treffsikkerhet blant denne gruppen, det er også for å la dem vite at de er under oppsikt. ”Kjenningene skal vite at de er under oppsikt; politiets generelle og spesielle interesse skal fungere som en advarsel” (Finstad 2000:113).

Et interessant spørsmål er hvordan politiet skal klare å gjøre hverdagen tryggere for personer som *Maria* og *Johannes* når politiet er de eneste de er redd for? Man må gå ut ifra at dette er et mål, da rapporten heter ”trygghet for alle i Skippergata og nærliggende områder”. I rapporten fremheves det, som nevnt tidligere, at det er de aktive deltagerne i rusmiljøet som føler seg mest utrygge. Dette er, i følge rapporten, på grunn av at de oppholder seg i et lukket kriminelt miljø med en høy selvjustis. Mange av de voldelige forholdene som anmeldes i miljøet blir anmeldt av politiet, og ikke av fornærmede selv. Dette kan sees i sammenheng med at mange nok ikke føler at de kan stole på politiet på grunn av sitt bruk av illegale rusmidler. Til tross for at det ikke er næringslivet og publikum som føler seg utrygge her, foreslår rapporten at ekstra politifunksjon skal settes inn på de mest aktuelle tidsperioder, mellom 12.00-00.00/02.00 (SaLTO 2007: 22). De mest aktuelle tidsperioder er definert som næringslivets åpningstider. Om natten endrer gatebildet seg, da er det hovedsakelig prostituerte som oppholder seg i området. Prostituerteres trygghetsfølelse er imidlertid ikke en del av denne undersøkelsen.

I lys av Sahlins fjerde maktbegrep kan man se på overvåkning som et tiltak satt inn for å beskytte det åpne rusmiljøet fra seg selv. Det er i rusmisbrukernes egen interesse å bli overvåket, fordi de selv føler seg utrygge i området.

Jeg beskrev i kapittel 3 gatekulturen som et sted der det hersker egne normer og disiplin, men som beskrevet over er medlemmene av gatekulturen også nødt til å forholde seg til samfunnets disiplin. Spesielt merkes disiplinen gjennom den konstante overvåkingen i det offentlige rom. Men selv om mine informanter ikke har et privat rom, der de kan gjemme seg bort, bruker de sine kunnskaper og ferdigheter til å håndtere overvåkingen. Uansett

om det er Slottsparken eller Plata de jages fra, finner de alltid nye steder der de kan være blant sine egne. Gata er det feltet der mine informanter oppholder seg størsteparten av tiden. Gata blir på den måten et utgangspunkt for struktureringen av hverdagen. De som har lang fartstid i miljøet er kompetente aktører, og selv om overvåkning og disiplin skaper mange hindringer i hverdagen, finner mine informanter alternative måter å omgå disiplinen. Dette diskuterer jeg videre i kapittel 5.

4.5.2 Grensekontroll

Grensekontroll handler om å vokte grensene for utedkommende.

Gränsekontrollens mål är ett ”rent” samhälle och den opererar genom att avgöra vilka individer som skall tillåtas komma in i, respektive stanna kvar i ett territorium eller en organisasjon. Exkludering sker i form av avvising av de hotfulla och utvisning av de skadliga (Sahlin 2001: 125).

Ekskluderingen skjer på grunnlag av formelle så vel som uformelle metoder. En huseier trenger for eksempel ingen formelle regler for å avvise en person som søker leilighet, han eller hun kan benytte seg av uformelle vurderinger når bestemte boligsøkere avvises (Sahlin 1996). Det vil i realiteten si at en huseier har rett til å avvise person(er) på grunnlag av skjønn. Og det samme gjelder i stor grad i det offentlige rom. Grensekontroll som fenomen kan føres tilbake til middelalderens byer der man nektet fattige inngang dersom de ikke var skrevet inn i kirkebøkene. Byen kunne ikke ta ansvar for andre enn sine egne fattige (Sahlin 1996: 99-100) Vi ser en parallell til denne kontrollen når bostedsløse personer som kommer utenbys fra nektes adgang på mange av kommunens hybelhus fordi plassene er forbeholdt bostedsløse med Oslotilhørighet. Best synes dog grensekontrollen i dag innad i byen, hvor bostedsløse personer nektes adgang til private så vel som offentlige arenaer. Man kan diskutere om dette er to ulike former for grensekontroll, en som regulerer adgang til Oslo by, og en som avviser og bortviser i byens offentlige rom. Jeg vil i dette kapitlet hovedsakelig konsentrere meg om den siste formen.

I større byer ser vi en tendens til økt privatisering av det offentlige rom (Dyb 2006, Low 2006, Sahlin 2006). Boligområder stenges av

og blir det Low (2006) kaller ”*Gated communities*”. Shoppingområder privatiseres og private vaktelskaper leies inn for å holde orden. Spesielt for både shoppingsentre og ”gated communities” er at rommet mellom restauranter, butikker og boliger også blir privat, og dermed gjelder de samme regler her som for privat eiendom. Det finnes ulike grader av grensekontroll. De fleste kontorer og ”gated communities” er for eksempel stengt for alle som ikke har en avtale, jobber eller bor der. Områder voktes og eierne kan bestemme hvem som får lov til å bevege seg inn på området. Forskjellen mellom private og kvasi-offentlige områder er at kommersielle forretninger, i motsetning til private boligområder, er avhengig av at så mange som mulig besøker deres butikker og restauranter. Spørsmålet blir da hvordan en kan sørge for å øke tilgangen av de ”riktige”, altså de kjøpsterke menneskene, og samtidig stenge ute de som tilhører andre kategorier av mennesker? Problemene oppstår når det offentlige rom privatiseres og private regler blir gjeldende for alle som ferdes her.

Sahlin (2006) bruker en studie gjort av *Nordstan*, et stort innendørs kjøpesenter i sentrum av Göteborg, som eksempel når hun viser hvordan grensekontrollen fungerer. Kjøpesenteret strekker seg over åtte kvartaler og følger det gamle mønsteret av gater. Nå er gatene bare dekket av glass og tak (Sahlin 2006: 19). Sahlin beskriver utviklingen av senterets overvåkning og reglement, og hvordan dette har påvirket bostedsløse og andre personer som benytter seg av senteret til mer enn den tiltenkte bruken. Spesielt har det vært fokus på bostedsløse personer, som har brukt stedet til overnatning, samt ungdomsgjenger som har brukt kjøpesenteret som tilholdssted (Sahlin 2006). Etter ønske fra kommersielle krefter er senteret nå stengt i nattetimene og det er hovedsaklig private vakter, ikke politi, som kontrollerer området. *Nordstan* er et godt eksempel på hvordan et, i utgangspunktet offentlig område, privatiseres og kontrolleres av senterets egne vakter som jobber etter et privat regelverk. Grensene som voktes her er overgangen fra gaten og inn i senteret. Hvem som får lov til å besøke senteret og hvordan senteret skal brukes av besøkende er sentrale spørsmål. Arkitektoniske hindringer finnes også på steder som kjøpesentre. På Oslo city for eksempel finnes det ingen sitteplasser ut over de som tilhører restauranter og caféer (Dyb 2006: 24).

4.6 Den ”rene” by

Franzén (2001) bruker Sahlins begrep om grensekontroll til å beskrive utviklingen av det offentlige rom. Han identifiserer to preventive faktorer i reguleringen av det offentlige rom. Den ene er en spesifikk politirelatert faktor, mens den andre er mer generell og sikter til sosio-økonomiske endringer. Jeg vil ikke diskutere skillet mellom disse to ytterligere, i stedet har jeg valgt å bruke de preventive faktorene i et samlet begrep *preventive tiltak*.

Franzéns utgangspunkt er en tanke om at utformingen av det urbane rom ikke kun er laget for brukernes sikkerhet og tilgjengelighet, det er også konstruert slik at det holder en viss kategori mennesker ute. Grensene, og kontrollen av grensene, er til for å holde et bestemt område ”rent”. Gjennom grensekontrollen blir skillet mellom det offentlige rom og det private- eller kvasi-offentlige rom, tydeligere. Men grensene er ikke like tydelige for alle som beveger seg mellom de ulike arenaer. Overvåkning og kontroll merkes ikke av de gruppene som bruker områdene slik de er tiltenkt. Det vil si at dersom man bruker kjøpsenteret til å handle, gatene til å komme seg fra A til B, og torgene til å drikke kaffe ved restaurantens bord, vil man ikke merke den strenge bevoktningen. Benytter man derimot torget til å sove, kjøpsenteret til å tigge eller gatene til sosialt samvær vil man raskt få beskjed om at denne bruken ikke er akseptert. ”For a time now we have been able to witness a seemingly profound restructuring of space – prevention being one of its leading forces” (Franzén 2001: 205).

Preventive tiltak synliggjøres gjennom økt bruk av private vaktelskaper, men også gjennom arkitektur og design. Til forskjell fra tidligere bruker man nå i større grad grensekontroll som metode for å kontrollere hvem som benytter seg av de ulike aktivitetene på forskjellige arenaer i byen. I preventive tiltak ligger det et krav om at de skal være forebyggende og forhindrende. Ifølge Franzén (2001) gjøres dette ved å danne *risiko-profiler*. De som kan kategoriseres som risiko-personer avvises. Risiko-profilene er som regel basert på statistikker som identifiserer sosiale grupper med høyere sannsynlighet for ulike skadelige handlinger. Dermed kan en person ekskluderes utelukkende på basis av at han eller hun tilhører en viss kategori (Franzén 2001: 210). Kategoriene bestemmes ofte på grunnlag av uformelle

vrderinger som tradisjon og fordommer (Sahlin 2001: 127). Risiko-profiler blir et viktig hjelpemiddel i preventive tiltak. Personer som anses som en risiko i den forstand at de kan komme til å forstyrre den gjeldende orden, ekskluderes slik at mulighetene for forstyrrelse utelukkes. Den samme argumentasjonen finner vi i begrunnelsen for splittelsen av Plata utenfor Oslo S. Et viktig argument for å splitte miljøet var at tilstedeværelsen av rusmisbrukerne var med på å rekruttere ungdom til miljøet (Sandberg og Pedersen 2005). Også andre studier gjort av personer i marginaliserte grupper viser den tilbøyelighet til å skape risiko-profiler (Snow & Anderson 1993, Christie og Bruun 2003).

Mine informanter skiller seg fra mange andre grupper i samfunnet ved at de mangler de anerkjente kapitalformene. I stedet har de gatekapital, en kapital som tilkjennes liten verdi på andre felt enn gata. I forhold til risiko-profiler er det nærliggende å tenke at kjennetegn som identifiserer bostedsløse personer inn under risiko-gruppen, kan være deres mangel på symbolsk kapital. Som vi så i eksemplene med *Maria* og *Kine* har de begge opplevd å bli utvist eller avvist på grunn av sin framtrede. *Kine*, som skulle handle på et kjøpesenter, kunne vise vekten at hun hadde penger til å handle for, men likevel slapp hun ikke inn. Det kan diskuteres hvorvidt gatekapital i form av en slags gatehabitus¹⁷ er synlig for andre. I andre gatekulturer kan tatoveringer, klesstil eller andre kjennetegn være synlige markører på at man tilhører et visst miljø. Mine informanter har ikke slike synlige markører. Men mange bostedsløse personer bærer likevel sitt stigma som en synlig del av sin opptreden. Manglende tenner og dårlig hud med mange arr kan være noen kjennetegn, men det er langt fra alle bostedsløse personer som har disse. At mine informanter er bærere av et stigma, kommer likevel frem når de forteller om at de blir bortvist fra offentlige steder uten grunn.

Bruken av grensekontroll varierer etter hvilken type offentlig rom man undersøker. Kontrollen er sterkere på steder der det er store kommersielle aktører som råder. Kjøpesentre som er kvasi-offentlige, er et eksempel på steder der det finnes streng grensekontroll. Interne offentlige steder som biblioteker og museer har mindre grensekontroll. *Leo* forteller at han ofte bruker biblioteket til å sitte og lese inne i varmen. Eksterne offentlige

¹⁷ Begrepet er brukt i Sandberg og Pedersen (2007: 84).

plasser har minst grensek kontroll. Dette kan være fordi det er vanskelig å vokte områder som ikke har noen spesifikk avgrensning. I den senere tid har man likevel sett et økende antall konflikter som følge av ”feil” bruk av det som før ble ansett som offentlige steder (Meert m.fl. 2006). Her siktes det spesielt til oppvarmede steder som trappeoppganger, venterom, togstasjoner og undergrunnsbaner. Bostedsløse personer rammes oftere enn andre når det offentlige rom reguleres, selv om dette ofte ikke er et mål i seg selv. De rammes av slike reguleringer nettopp fordi de er bostedsløse, og dermed ikke har mange alternativer til det offentlige rom (Doherty m.fl. 2006).

4.6.1 Utformingen av det offentlige rom

Det er ikke kun lovmessige hindringer, normer og regler som gjør livet uten bolig vanskelig. Grensek kontrollen består også av mange fysiske hindringer. Når man oppholder seg i byrommet store deler av dagen, blir utformingen av det offentlige rom viktigere for livskvaliteten enn den er hvis man har bolig. For mine informanter er steder der de kan gå inn og varme seg elementære i hverdagen deres. I utviklingen av det offentlige rom i Oslo minskes adgang til varmeventiler og innendørs oppholdssteder. Eksempler på dette er T-banenedganger som stenges om natten, ventiler som fysisk avspærres med gjerder, og økt vakthold på steder som Oslo sentralbanestasjon. Også i form av arkitektoniske strategier kan man disiplinere brukerne av det offentlige rom. Fjerning av benker, og mangel på steder å gjemme seg for overvåkingen, er eksempler på hvordan disiplineringen utøves. I Oslo sentrum blir antall benker som kan brukes til å ligge på færre og færre. I forbindelse med hovedstadsaksjonen i 2005 ble samtlige benker rundt Stortinget gjort om i stil med resten av Karl Johan. Benkene er utformet slik at de egner seg for å sitte og hvile på, men de er smale og lite egnet til å ligge på. Også andre steder i byen ser vi det samme fenomenet.

Figur 4.1 *Venteområdet på Oslo sentralbanestasjon*¹⁸

Figur 4.2 *Benker foran Stortinget*

¹⁸ Bildene er tatt av meg, men i forbindelse med et annet prosjekt Dyb (2006). To av bildene er tidligere publisert i samme studie.

Figur 4.3 *Bussholdeplass i Akersgata.*

Figur 4.4 *Videovervåkede oppbevaringsbokser.*

Tre av bildene viser hvordan benkene i Oslo er utformet slik at det ikke går an å bruke dem til å ligge på. På Oslo S er de delt opp slik at tre personer kan sitte ved siden av hverandre, men det er umulig for en person å ligge på tvers. Utenfor Stortinget og på bussholdeplassen i Akersgata er benkene laget slik at de buer opp på midten. Utover det er de særdeles smale, og egner seg kun til å

sitte og hvile en kort stund. Det siste bildet viser hvordan oppbevaringsboksene på en av Oslos togstasjoner er videoovervåket.

Belysning og videoovervåkning brukes som preventive tiltak. Ved hjelp av disse virkemidler er det lettere å få øye på uønsket atferd. Tiltakene forventes å fungere preventivt i det de øker sjansene for å bli oppdaget, og dermed blir sannsynligheten for ”feil” bruk av rommet mindre.

Den disiplinære makt (...) utøves ved å være usynlig. Til gjengjeld tvinges de som underkues, til å være prinsipielt synlige. Der disiplinen rår, er det undersåttene som skal ses, for dermed trygges øvrighetens maktstilling. Det som holder disiplinens individer i sjakk, er det at de alltid blir eller kan bli sett (Foucault 1995: 169).

Med økt bruk av videoovervåkning kan det virke som om vi er på vei mot det som Foucault her omtaler som disiplinens samfunn. Til tross for dette vil jeg likevel argumentere for at mine informanter klarer å omgå de barrierer som nedsettes.

Leo forteller at det alltid finnes steder der man kan være i fred, men at disse hele tiden forandres. Videre sier han at det er lenge siden han har vært (sovet) på gata så han vet ikke helt hvordan det er nå. Fordi *Leo* har lang erfaring med gatelivet har han få problemer med å finne seg til rette i byen. Han vet hvor han kan, og ikke kan, ferdes uforstyrret.

Jostein nevner en bestemt garasje i byen som det går an å oppholde seg i. Han sier at selv om vaktholdet er skjerpet her så går det fortsatt an å bruke denne¹⁹.

Johannes, som i stor grad prøver å være for seg selv, vet hvor i byen han kan oppholde seg i rushtiden dersom han vil unngå å møte alt for mange mennesker.

¹⁹ Jeg har ved en tidligere anledning intervjuet bostedsløse personer i forbindelse med deres bruk av det offentlige rom (Dyb 2006). Også her ble denne garasjen nevnt ved flere anledninger.

4.6.2 En stressende hverdag

Mine informanternes hverdag er preget av en slags katt og mus jakt. De opplever at grensekontroll og disiplin øker i omfang, og med denne økningen minker antall steder de kan oppholde seg på. Fortsatt finner de steder der de ikke overvåkes, eller der overvåkingen er mindre betydningsfull, men hele tiden er det et krav om å utvikle sine kunnskaper om byen. For å ferdes uforstyrret i byen er de avhengig av den kompetanse gatekapitalen bidrar til. Jo lenger de har vært i situasjonen desto lettere blir det å finne nye steder. Som jeg skal vise i kapittel 5, blir livet uten bolig lettere når bostedsløse personer opparbeider seg ferdigheter og kompetanse på feltet. De handler på grunnlag av sin habitus, som er kroppsliggjorte disposisjoner. Til tross for kunnskapene de besitter om gatekulturen, kan mine informanternes liv virke som et slit. De jages rundt i byen, noe som kan bety lite nattesøvn og en stressende hverdag.

4.6.3 Kriminalisering av bostedsløse

Mine informanter kan ofte sies å falle innenfor en stereotyp risiko-profil (Franzén 2001). De er fattige og oppfyller ikke alltid de krav som stilles til normer om hygiene og atferd i det offentlige rom. I den senere tid har man i andre land sett en økt kriminalisering av bostedsløse personer (Amster 2003: 195). Kriminaliseringen av personer uten bolig fører til videre marginalisering av en gruppe som allerede lever på kanten av samfunnet. Amster setter spørsmålsteget ved hvorfor bostedsløse personer, som verken har makt eller utgjør noen annen form for trussel, stigmatiseres i den grad de gjør.

What is it about the homeless that inspires such overt antipathy from mainstream society? What is so special about their particular variety of deviance that elicits such a vehement and violent response to their presence? After all, "the homeless" lack almost all indicia of societal power, posing no viable political, economic, or military threat to the dominant culture (Amster 2003: 195-196).

Amster fremhever flere mulige årsaker til denne stigmatiseringen. Bostedsløse personer kan anses som bærere av sykdom og

urenheter, noe som øker distansen mellom personer med bolig og de uten. Videre ligger det en sosial frykt hos de privilegerte for at bostedsløse skal skade deres nærmeste (Amster 2003: 198). Den bostedsløse som en forstyrrende faktor er en metafor som ofte brukes for å legitimere kriminaliseringen av bostedsløse personer. Studien Sandberg og Pedersen (2005) har gjort av ”Plata” i Oslo viser hvordan miljøet ble splittet fordi man fryktet sosial smitte.

Sahlin (2006) fremhever at personer uten bolig ofte sidestilles med tilstedeværelsen av personer med kriminelle intensjoner. Gjennom risiko-profiler blir de som faller innenfor profilene regnet som forstyrrende og kriminelle før de har gjort noe galt. ”(...) the feelings that are provoked by somebody’s intrusion in ’our’ territory with a criminal intent will probably also be aroused if homeless people try to spend the night, sit down or bring their things to such a space” (Sahlin 2006: 9). Gruppen dømmes altså ut ifra stereotyper og antagelser om en kriminell atferd, slik vi så i tilfellet med *Jostein, Johannes, Maria* og *Kine*, og ikke deres individuelle handlinger. Dermed mister bostedsløse personer et privilegium som andre borgere nyter, nemlig å være uskyldig til det motsatte er bevist.

Regulering av atferd i det offentlige rom gjør mine informanter enda mer sårbare enn de er fra før. *Jostein* forklarer at han oppholder seg rundt omkring i gatene på dagtid. Han har en forståelse for at det er mange steder rusmisbrukere ikke lenger får oppholde seg. Mye av årsaken til at de ikke lenger kan oppholde seg i parkeringshuset mellom Oslo S og Børsen sier han er på grunn av at det ble for mange gamle sprøyter og annet søppel. ”*De som ikke rydder ødelegger for oss andre. De tar med gata inn*”.

4.6.4 Den onde sirkel

I form av preventivt design og vakthold økes grensekontrollen, slik at risiko-profiler ekskluderes fra offentlige steder.

Undergrunnsbanen, togstasjoner og parkeringshus er steder der mine informanter kan finne ly for natten. Disse blir i større og større grad privatisert og tiltak settes inn for å ”sikre” de handlende og reisende. Grensekontrollens strategi forutsetter et udefinert ”utenfor” (Sahlin 2001: 127). Jo sikrere områdene innenfor grensene blir, desto mer usikre blir de udefinerte områdene ”utenfor”. Jo mer usikre det udefinerte ”utenfor” blir, jo

sterkere blir de preventive tiltakene som sikrer grensekontrollen (Franzén 2001: 212). Økt privatisering av det offentlige rom betyr at de få områdene som ligger ”utenfor” blir tilholdssted for alle dem som ikke får komme innenfor de bevoktede grensene. En løsning på dette har vært å opprette steder der de ekskluderte kan oppholde seg på egne premisser. I Oslo er Blåkors, Frelsesarméen og Kirkens bymisjon eksempler på dette. Kommunen har også flere hybelhus. Felles for dem alle er at det råder sterk disiplin der, og at det ikke nødvendigvis er et veldig trygt sted å oppholde seg.

Opprettelsen af væresteder begrundes ikke kun i, at der skal være tilbud til marginale mennesker. Grunden kan også være at marginale mennesker skal drives bort fra det offentlige rum og placeres på steder, hvor de ikke generer andre, og/eller hvor de kan holdes under opsyn og kontrol (Elm Larsen 2002: 172).

I tillegg til at det ikke alltid er gunstig for bostedsløse personer å oppholde seg her, er det i følge Sahlin flere tankekors her. ”(...) the enclosure of homeless people in shelters or specific ”marginal rooms” such as cafés for homeless people etc. is promoted not only as a way to include them in society, but also as measure to exclude them from places where those in power do not want them to be” (Sahlin 2006: 23). Opprettelsen av væresteder for bostedsløse personer kan altså ha flere formål. De tjener som oppholdssteder for mennesker som er lite velkomne andre steder, men de fungerer også som kontrollplasser.

I SaLTO rapporten foreslås flere tiltak som skal bidra til å gjøre området tryggere. Tiltakene innebærer alternative væresteder og alternative aktiviteter. Hvor vidt dette er positivt eller negativt for de som ferdes i det åpne rusmiljøet drøfter jeg ikke her, men forslagene i SaLTO rapporten underbygger Marias utsagn om at alt flytter inn fordi ingen vil se dem i det offentlige rom.

Dersom de ekskluderte ikke ønsker å oppholde seg på herberge og væresteder, er de nødt til å finne nye områder i det offentlige rom der de kan oppholde seg. Områdene ”utenfor” grensekontrollen blir da deres alternativ. Problemet med disse områdene er at jo sterkere grensekontrollen blir, desto flere personer som er ekskludert samles i det udefinerte ”utenfor”. ”Street life is structured around specific places and homeless people develop a range of strategies in public spaces to take ownership of that space

for private, economic, professional and social purposes” (Meert m.fl. 2006: 13). Når mine informanter er ekskludert fra så mange områder i byen, er de helt avhengige av å finne alternative steder å oppholde seg. Dette går greit sier de, problemene oppstår når de er flere som finner sammen. *Maria* forteller at det er vanskelig å møte vennene sine fordi narkomane ikke har lov til å stå sammen i grupper. Da kalles det ansamlinger og de blir bortvist. Spesielt etter Plata-aksjonen har politiet forsøkt å hindre at det åpne rusmiljøet samles på ett sted i byen.

De fleste av mine informanter oppholder seg i sentrum av byen store deler av dagen. De er nødt til det fordi det er her de fleste tilbud rettet mot dem finnes. Her kan de oppsøke sprøyterommet, caféer og møtesteder. I tillegg kan følelsen av anonymitet være større i sentrum enn ellers i byen. Her kan man gjemme seg bort i mengden. Sikkerhet er en annen faktor de nevner. Jeg spurte mine informanter hvorfor de ikke oppholder seg mer i byens parker. Spesielt på nattetid skulle en tro at parker er stille og fredelige steder å holde til. Men som vi så i deres fortellinger om gatelivet, kan det være vanskelig å oppholde seg i byens parker. Også *Truls* forklarer at det kan være problemer med å oppholde seg her. Han sier at han av og til legger seg i en park når han vil slappe av, men hvis det blir en ansamling av bostedsløse personer blir de kastet bort.

Mine informanter lever et liv preget av en slags ambivalens. De er ekskludert fra store deler av det offentlige rom. Med sine kunnskaper og erfaringer finner de steder der de ikke jages av politi og vektere. Men på disse stedene finnes det heller ingen beskyttelse. Store deler av deres daglige aktiviteter er kriminalisert. De har ingen bolig og må derfor innta- og handle rusmidler på åpen gate. De har ikke noen enkel tilgang til toaletter og er ofte tvunget til å bruke det offentlige rom til mer enn det er egnet for. Det offentlige rom er ikke ment for å bo i, og når man gjør det blir man lett kriminell i sine handlinger. Nettopp derfor blir det viktig for mine informanter å finne steder der overvåkingen er liten. Den onde sirkelen oppstår når grensekontrollen blir så sterk at det er et nærmest eksplisitt definert ”innenfor” og ”utenfor”. Oppfatning av området ”utenfor” som farlig blir da forsterket, og enda strengere grensekontroll settes inn.

4.7 Like barn leker best?

Hva blir da resultatet av grensekontroll og disiplin i et privatisert offentlig rom? Resultatet kan bli en gruppe mennesker som ikke finner tilhørighet på andre arenaer enn dem som er skapt for formålet. Steder drevet av frivillige organisasjoner og hybelhusene, det Sahlin (2006) refererer til som *enclosures*, kan bli de eneste steder der bostedsløse personer kan være flere sammen på et sted. Men heller ikke her slipper de unna overvåkning og regler. Det er alltid mennesker som jobber der og håndhever stedets regler. Uansett hvor mine informanter befinner seg, vil de potensielt kunne bli utvist eller avvist. De har ikke noe sted som er deres eget, et sted de selv kan bestemme over. Enkle ting som å velge hvem man vil være sammen med, er valg som mine informanter ikke kan ta for gitt. Alle er velkomne på Café Trappa, i Urtegata, på Møtestedet etc., også dine uvenner. *Jostein* uttrykte til meg et sterkt ønske om å få et sted der han og hans venner kunne få være i fred. Det trengte ikke å være noe fancy, han ville være mer enn fornøyd om det bare var et tak og et minimum av varme. Han snakker om en bygning i nærheten av Folkets Hus som kunne være idéell. Hvis man bare kunne varme den opp til 15-20 grader så ville det være perfekt, sier han.

Som med så mange andre problemstillinger, har også denne saken flere sider. Man kan argumentere for at alle tiltak som settes inn på lavterskelnivå ikke er tilstrekkelige tilbud for personer som befinner seg i en vanskelig situasjon. Men det blir enklere å klare seg når det finnes så mange tilbud og mange klarer nok å beholde en viss verdighet på grunn av disse tilbudene (Snow & Anderson 1993). På den andre siden kan en si at dersom man kan få alle de ekskluderte til å benytte seg av de innendørs lavterskeltilbudene er grensekontrollen og disiplinen fullendt. Her vil man kunne kontrollere- og overvåke dem på steder der ingen andre enn de ekskluderte ferdes. Den mest konfliktfylte interaksjon mellom bostedsløse personer og publikum vil opphøre (Elm Larsen 2002: 178). Det blir en slags maktstrategi; A definerer B's interesser som identiske med sine egne, og konflikten opphører. I så måte kan man argumentere for at tilbudene til bostedsløse personer spiller en vesentlig rolle i å opprettholde marginale livsstiler (Mcnaughton & Sanders 2007: 897).

Det offentlige rom er en betydningsfull del av mine informanters hverdag. Det er her de ferdes, møter venner og bekjente, tjener penger og det er også det eneste stedet der de er sin egen herre. Når vi snakker om trygghet i gatene, og når det planlegges nye utforminger av det offentlige rom, tas det lite hensyn til personene som bor og lever i det. Tvert i mot skapes det flere og flere preventive tiltak som vanskeliggjør bruken av rommet til noe annet enn kommersielle formål. FEANTSA har på bakgrunn av studier fra flere europeiske land publisert en rapport om hvordan bostedsløse personer oppfatter det offentlige rom.

For many homeless people, public space is the only place they can call home. For homeless people, in fact, public place is a specific place in which the private is externalised, and the public internalized, a personal, innermost place. (...) Homeless people are present in and define themselves as belonging to public space. They are the incarnation of a particular aspect of that space, which defines them as a separate social group (Meert m.fl 2006: 21).

Sett i lys av mitt teoretiske rammeverk kan man argumentere for at ved hjelp av grensekontroll og disiplin kan de dominerende klasser i samfunnet eliminere gatekulturen og dens feltspesifikke kapitalform. I et samfunn der det er tilnærmet enighet om rådende verdier vil alternative livsformer i liten grad aksepteres. Jeg har i dette kapittel vist hvordan det i form av arkitektur og privatisering av det offentlige rom skapes hindringer for alternativt bruk av felles arealer. Jeg trekker den konklusjon at det offentlige rom er for alle å ferdes i, men de regler og normer som finnes her ekskluderer en hel gruppe på grunnlag av deres levemåte. Mine informanter beskriver ferdsel i det offentlige rom som motsetningsfylt, og til dels risikofylt. På den ene siden er det her de oppholder seg og møter venner og bekjente, på den andre siden er det et sted der konflikter oppstår. De anvender kunnskaper og ferdigheter i form av gatekapital til å omgå og håndtere grensekontrollen. Mine informanters opparbeidelse og bruk av gatekapital er tema for neste kapittel.

5 Gatekapital

5.1 Innledning

I dette kapitlet analyserer jeg mine informanters hverdag ved hjelp av begrepene jeg introduserte i kapittel 3. Jeg har i forrige kapittel skissert noen av de samfunnsmessige strukturer som begrenser mine informanters handlingsalternativer. I dette kapitlet argumenterer jeg for at mine informanter er handlende aktører innenfor disse begrensninger, og at de handler på grunnlag av sin habitus – gatekapitalens kroppsliggjorte form. De har muligheten til å gjøre andre valg, men gatekulturen fremstår som et sted der de kan hente sosial status og økonomiske gevinster ved å ta i bruk gatekapitalen (Sandberg og Pedersen 2007).

Gatekapitalen er kunnskap, kompetanse og ferdigheter som brukes innenfor gatekulturen, og kan ikke overføres på andre felt. Når gatekapitalen synliggjøres gjennom habitus vil den svekke den sosiale posisjon i samfunnet. Jeg har spurt mine informanter om enkle, men sentrale faktorer som til sammen utgjør hverdagen deres.

Kapitlet er sammensatt av flere deler. I første del av kapitlet ser jeg på mine informanters praktiske liv. Dernest ser jeg på deres sosiale relasjoner; hvem de er sammen med, og like viktig, hvem de ikke er sammen med. Deres økonomiske strategier er også gjenstand for min analyse. Til slutt diskuterer jeg hvordan gatekapital som en feltspesifikk kapital kan gi sosiale fordeler i gatekulturen. Men slik det er med gatekapitalen, kan heller ikke denne sosiale kapitalen gi fordeler på andre områder i samfunnet. De sosiale fordelene som mine informanter har, er forbeholdt et gatemiljø, og bidrar heller til å gjøre det vanskelig å bryte med miljøet fremfor å gjøre det lettere å forlate det. Jeg benytter meg av Sørhaugs (1996) begrep

høstningsøkonomi til å diskutere denne påstanden. Ved å se på mine informanternes hverdag i et høstningsøkonomisk perspektiv, og ved hjelp av begrepet gatekapital, kan man forklare noe av den distansen som finnes mellom bostedsløse personer og resten av samfunnet.

5.1.1 Det praktiske liv som bostedsløs

Praktiske ting som mat, husly og hygiene er ikke er selvsagte goder for de som ikke har bolig. Også mer emosjonelle- og eksistensielle aspekter ved livet er gjenstand for problemer blant bostedsløse personer. Gjennom analysen av mine intervjuer har jeg kommet frem til ulike aspekter, som gjør seg gjeldende for samtlige av mine informanter. Disse aspektene fremstilles som både problematiske og viktige, og omhandler alt fra toalettbesøk til nære relasjoner. De fleste av situasjonene jeg har valgt å fokusere på er ikke særegne for bostedsløse personer, men det er situasjoner som utmerker seg i en hverdag uten bolig. Jeg har valgt å analysere mine informanternes hverdag ut fra det Geertz (1973) kaller tykke beskrivelser. I stedet for å dele opp deres hverdag i deler, bør man heller forsøke å forstå alt som deler av et mønster. Sørhaug (1996) skriver om hvordan man ved å lage tykkere beskrivelser av situasjoner kan få et annerledes syn på de enkelte hendelsene vi studerer. ”For hver ny kontekst vi trekker inn, kan også hendelsen(e) vi ønsker å forstå, skifte betydning – riktignok i mer eller mindre grad” (Sørhaug 1996: 36). Hvilke mønster og kontekster mine informanternes hverdag går inn i, kan være viktig når man skal prøve å forstå hvorfor de handler som de gjør.

5.1.2 Hvor ”bor” du?

Et kjennetegn ved den gruppen bostedsløse jeg har valgt å konsentrere meg om, er at de lever en tilværelse som er preget av mange oppbrudd (Solheim 2000, Dyb 2006). Få holder til de samme stedene over lengre tid. Det kan være mange årsaker til dette. Gruppen er ikke homogen, og det er derfor ikke mulig å skissere årsaker som gjelder for alle. Mine informanter lever en rotløs tilværelse, og de flytter nokså ofte. Det kan være som følge

av årstiden, på grunn av korte opphold på akuttinstitusjoner²⁰ eller på grunn av utskrivelse fra døgnovernatningssteder/institusjoner. Det finnes mange grunner til at man kan bli utskrevet fra døgnovernatting og andre midlertidige tilbud, brudd på husreglene eller lang uteblivelse er noen av dem (se vedlegg 4 & 5). Ifølge den siste kartleggingen av bostedsløse i kontakt med hjelpeapparatet oppholder en av fire bostedsløse seg på døgnovernatningssteder²¹. Døgnovernatningssteder kjennetegnes ved at de er kortvarige, midlertidige og fortrinnsvis skal benyttes i akutte situasjoner og kriser (Hansen m.fl. 2006: 57). De av mine informanter som benytter seg av disse tilbudene skifter ofte mellom å bo inne og bo ute. Når de sover ute prøver de å flytte seg regelmessig av frykt for politi og vektere, og når de oppholder seg på akuttinstitusjoner eller hybelhus er dette ofte kortvarig, og de er nødt til å følge husets regler hvis de vil unngå utskrivelse.

Johannes forteller at han benytter seg av vintertilbudet når han ikke sover i garasjer eller andre lignende plasser. Han flytter på seg nesten hver natt, og har ingen faste steder han holder til. Han sover ute hele sommeren. Av og til besøker han bekjente, men *”de fleste er i samme båt så det er ikke så mange å besøke”*. Han sier at han prøver å unngå å besøke de som står i fare for å miste rommet sitt, da han selv har mistet rom på denne måten. Akkurat hvor *”rommet”* er i denne sammenheng kommer ikke frem under intervjuet.

Maria bor på midlertidig døgnovernatningssted. Hun forteller at nå som hun holder til på hybelhuset, sover hun ikke ute lenger. Før hun flyttet inn på hybelhuset bodde hun ute. Men selv om hun *”bodde”* ute, sov hun aldri under åpen himmel, men fant trappeopp ganger, biler, skur og andre steder der det var tak. *”Det er lett for meg å finne steder”* sier hun. Men hun tror ikke at det ville være lett for andre, som ikke er i samme situasjon som henne, å finne de stedene hun bruker.

²⁰ Det finnes noen akuttinstitusjoner der man får opphold i noen få døgn. Rusmiddeletaten i Oslo kommune skiller mellom Osloborgere og personer som er utenbys fra. De som har tilhørighet i andre kommuner får som regel bare et døgn eller to. Om vinteren har man *”vintertilbudet”* som innebærer at man får en seng for en natt.

²¹ Denne betegnelsen kan være litt misvisende da de fleste får tilbud om en ukes opphold i første omgang, med mulighet for utvidelse. Det er likevel en midlertidig boligsituasjon det er snakk om.

Felles for samtlige av mine informanter er at de har hatt flere typer bolig opp gjennom årene. De har hatt leiligheter, både alene og sammen med andre, de har bodd ute, og de har bodd på kommunale eller private midlertidige tilbud. Hva kan årsaken være til at mange lever en så tilsynelatende rastløs tilværelse? Det finnes nok ikke noe entydig svar på dette spørsmålet, men gjennom å gi et bilde av bostedsløse personers hverdag kan man kanskje forstå litt mer av deres boligsituasjon.

Johannes forteller at hans dager er preget av åpningstidene på de forskjellige værestedene rundt omkring i Oslo. Når jeg ber ham om å fortelle om en vanlig dag, forteller han at dagens gang er avhengig av hvor han våkner. Han forteller fra en vanlig dag da han våknet på Ila²². Hvis han er heldig så våkner han med ”frokost” (forklarer at dette er en blanding av heroin og amfetamin), denne frokosten blir inntatt på Ila. Deretter går han ned i caféen som ligger i underetasjen og spiser frokost, og snapper opp hvem som har hva (narkotika, ting å kjøpe, ting å selge). Så tar han turen til Blå Kors, der får han enda mer mat, kaffe og saft. Etter dette går han på Frelsesarméen og setter seg opp på dusjliste. Her kan han slappe av, røyke og prate med venner og bekjente. Det blir alltid laget et par avtaler, som han følger opp ut over dagen.

Johannes er veldig godt kjent i sentrum av Oslo. Han vet hvor han kan gå for å dusje, lage avtaler, og hvor han kan få gratis mat. Dette er en kunnskap som går igjen hos flere av mine informanter. De som bor ute vet hvor de skal henvende seg for å få soveplass for natten. Det er ikke alltid plass, men de fleste kjenner prosedyrene, og vet når de skal dukke opp på disse stedene. De som sover mye ute har inngående kunnskap om hvor i byen der er ventilasjonsanlegg som slipper ut varm luft. Det er denne kunnskapen og disse ferdighetene jeg har valgt å kalle gatekapital. Det er tydelig at *Johannes* har opparbeidet seg gatekapital over tid, han kommer utenbys fra og har funnet stedene litt etter litt. Nå bruker han de forskjellige tilbud fast, og mye av hans hverdag er konsentrert rundt de ulike værestedene.

²² Et av kommunens hybelhus.

Rosengren (2003) har gjort en etnologisk studie av bostedsløse kvinner i Sverige. Hun fremhever det vanskelige valget bostedsløse står overfor når de ”velger” sin boligsituasjon.

Men om hemlösa väljer oberoende framför ett mer skyddat boende på inackorderingshem, behandlingshem eller andrahandslägenheter, så måste det relateres till at de fattigas och utbildades alternativ inte är desamma som för människor som har arbetan de har utbildning för och som lever i sammanhang där man lyckas hålla relativt sams. Hemlöshet kan bli det enda rimliga alternativet till att bevare någon form av värdighet (Rosengren 2003: 56).

Dette kommer også frem i en norsk studie av bostedsløses bruk av det offentlige rom. Her forteller en av informantene at han foretrekker å sove ute, da han har vanskelig for å tilpasse seg reglene på døgnovernatningssteder og andre institusjoner. Han føler seg også overvåket der (Dyb 2006: 27).

5.1.3 Hygiene

”Jeg skal være glad om jeg får dusjet fire ganger i uka, Jeg prøver å holde meg på et minimum som er to ganger i uka” (Johannes).

For mange bostedsløse personer er dagene ikke preget av de samme rutiner som preger personer med jobb og bolig. Mine informanter har hovedsaklig mulighet til å dusje innenfor åpningstidene hos Frelsesarméen, eller på de ulike døgnovernatningsstedene. Vanlige aktiviteter som toalettbesøk kan også være problematisk når man mangler bolig. Dette er ikke kun et resultat av mangel på bolig, men også fordi mange bostedsløse personer tilbringer store deler av tiden i det offentlige rom. Få kan snike seg inn på caféer og lignende steder for å bruke toalettet. De blir raskt gjenkjent som uteliggere og/eller rusmisbrukere, og nektes tillatelse til å benytte toalettet. Likevel virker det som om toalettbesøk ikke er et stort problem i hverdagen. *Maria* forteller at hun aldri bruker offentlige toaletter fordi hun blir kastet ut, men at toalett likevel ikke er noe problem. Hun bruker private toaletter rundt omkring i byen. *Kine* er av samme oppfatning og sier at *”do er ikke noe problem i det hele tatt”*.

Når man bor ute, er det sjelden rennende vann i nærheten, og en aktivitet som tannpuss blir dermed nedprioritert. Når jeg spør *Leo* om hvordan han gjør det med tannpuss, ler han og sier *"det blir ikke akkurat så mye tannpuss på meg"*. Toalettbesøk og tannpuss er helt vanlige, daglige aktiviteter som personer med fast bolig reflekterer lite over, men det er aktiviteter som bostedsløse ikke kan ta for gitt. Rosengren (2003) beskriver hvordan en av hennes informanter legger et stort arbeid i å prøve å få pusset tennene hver kveld, og forteller at hun gjør dette for å gi uttrykk av at hun fortsatt er en del av sivilisasjonen (Rosengren 2003: 162-163). Behovet for å fremstå som en del av sivilisasjonen kommer også frem i en studie gjort av britiske kvinners opplevelse av bostedsløshet (May, Cloke & Johnson 2008).

Når det gjelder hygiene generelt er det ingen av mine informanter som problematiserer dette videre. I gatekulturen kan det tenkes at alternative måter å stelle seg på inkorporeres. Deres uproblematisk holdning til hygiene kan tyde på at de etter hvert har funnet sine egne måter å ordne seg på. Det blir en del av gatekapitalen som de ikke reflekterer over, og som dermed er vanskelig å fortelle om i en intervjusituasjon. Det er således ikke nødvendigvis slik at hygien oppgis når man mister boligen sin, man må bare finne andre måter å ta vare på den. Dette gjelder selvfølgelig ikke alle, noe *Leos* tannpusning er et eksempel på. Eller som *Jostein* beskriver det: *"Når man bor ute har man to onder: Det ene er at man skal holde seg rein, og det andre er at man skal holde seg frisk"*²³. *Det er veldig lett for at den ene glipper"*. Mine informanternes utsagn kan også bety at de faktisk ikke legger stor vekt på hygiene i hverdagen, at hygien blir mindre viktig når boligsituasjonen ikke er tilfredsstillende. Dette er imidlertid ikke det inntrykket jeg sitter igjen med etter å ha intervjuet dem. På meg virket alle velstelte, og det så ut som om de selv syntes at hygiene var viktig. Det kan også være at hygieneproblemer ikke er en del av den fortellingen jeg har fått.

²³ Å holde seg frisk betyr å holde seg med narkotika slik at man ikke blir abstinent.

5.1.4 Mat og ernæring

Bostedsløse flest er fattige mennesker. Mine informanter bruker størsteparten av sin inntekt på kjøp av illegale rusmidler, dermed er det lite igjen å kjøpe mat for. Steder som Frelsesarméen, Blåkors og Kirkens Bymisjon tilbyr billig eller gratis mat. Likevel spiser samtlige av mine informanter bare noen få måltider om dagen. *Truls* sier at han i gjennomsnitt spiser cirka ett måltid om dagen, noen ganger er det mer og noen ganger er det mindre. Videre forteller han at det bare er hans egen sløvhet som gjør at han ikke spiser mer, *"det finnes masse tilbud jeg kunne ha brukt hvis jeg ville"*. *Thorbjørn* har bodd ute i telt i utkanten av byen i mange år. Han har nå "flyttet" inn til byen og forteller *"Når man bor ute må man kjøpe maten sin selv, det er mye lettere her i byen hvor man kan få gratis mat"*. De fleste bruker de private organisasjonene samt café Trappa som drives av Rusmiddeletaten når de skal spise. *Jostein* forteller at han bare spiser på dagen når de ulike tilbudene er åpne, *"man lærer seg å spise når man kan"*. En mann som sitter ved siden av *Jostein* under intervjuet sier at han stiller inn magen etter når han kan spise, *"jeg spiser bare noen brødskeer om dagen"*. Noen forteller også at de kjøper mat på Deli de Luca, et ganske dyrt alternativt til andre butikker. Det finnes også eksempler på bostedsløse som har avtaler med private aktører om å få gratis eller billigere mat (Van Doorn 2000, Dyb 2006). I studien av bostedsløses bruk av det offentlige rom kommer Dyb frem til at mange av hennes informanter klarer seg delvis ved hjelp av private aktører (Dyb 2006). Det kan være avtaler som innebærer at man kan få mer mat enn det man betaler for, avtaler som gir mulighet for å varme seg inne på bensinstasjoner, eller andre goder som private aktører kan hjelpe med. Avtalene med private aktører kan sees på som en del av mine informanters gatekapital. Når de har lite eller ingen penger å kjøpe mat for, finner de alternative løsninger.

Dersom man ikke ønsker å benytte seg av de gratis mattilbudene i byen, og ikke bor på institusjon, kan det være veldig dyrt å holde seg med mat når man er bostedsløs. Fordi de mangler fast bolig har de heller ikke noe sted å oppbevare maten. Det betyr at man må spise alt man kjøper, dersom man ikke vil kaste det. Sørhaug (1996: 73) kaller denne livsformen for *høstningsøkonomi*. Høstningsøkonomi stiller krav til mobilitet, og mobiliteten reduserer lagerkapasiteten. Mobiliteten stiller igjen krav til en

høstningsøkonomi der det er kort mellom produksjon og konsum. På mange hybelhus finnes det mulighet for å oppbevare mat og lage mat på kjøkkenet. De av mine informanter som bodde på hybelhus i intervjusituasjonen, benyttet seg likevel ikke av mulighetene til å oppbevare mat der. De får noe mat på hybelhuset, og resten kjøper de fortløpende. For de som bor ute betyr innkjøp av mat at man får enda tyngre å bære. En tilleggsfaktor her er mine informanters mangel på økonomisk kapital, det er dyrt å være fattig. De må kjøpe mat når de har penger til det, og det blir vanskelig å planlegge frem i tid.

Likevel virker det ikke som om mat er noe relativt stort problem blant mine informanter. De spiser enten på dagsentrene, eller benytter seg av andre metoder for å få mat. Også her viser de en opparbeidet evne til å klare seg når man har lite eller ingenting. Denne opparbeidede evnen er en del av mine informanters gatekapital. For en nykommer uten kunnskap om byens tilbud, vil det være betydelig vanskeligere å bli mett når hun eller han verken har penger eller bolig.

5.1.5 Materielle ting

”Er ikke noe særlig vits i å være materialistisk i min situasjon. Du får ikke med deg ting hvis du blir kastet ut” (Leo).

Med tanke på den situasjonen mine informanter er i, der de flytter veldig mye på seg, er det vanskelig å holde på sine eiendeler. De makter ikke å flytte alle tingene sine når de flytter ut fra et hybelhus eller annet døgnovernattingssted. Noen flytter ut til ingenting, og kan av den grunn ikke ha med seg alle tingene sine. Få har bil til rådighet, og det er vanskelig å finne alternative måter å flytte tingene på. Dette resulterer ofte i at de lar tingene sine ligge igjen der de har bodd. På kommunens hybelhus blir private eiendeler oppbevart i en måned før de kastes (se vedlegg 4 og 5). For de som bor på gata blir det vanskelig å ha mange ting, da det er problematisk å bære dem med seg. Alternativet er å la dem ligge der man har sovet, og er risikere at de blir fjernet eller stjålet.

Alle informantene forteller at stjeling også er et stort problem i miljøet.

"Det er nesten helt umulig å holde på tingene sine", sier Jostein. Enten mister han dem, ellers blir de stjålet. Han har et smykke som han passer ekstra godt på, men det er det eneste.

Kine forteller at hun dagen før intervjuet ble frastjålet alle tingene sine. Hun forteller ikke hvordan de ble stjålet, bare at alt er borte, og at hun nå må bruke hele dagen på å skaffe nye. Blant annet en ny mobiltelefon.

Thorbjørn har mistet alle tingene sine 2-3 ganger. Da mener han alt han eier og har, "har til og med fått stjålet brudebildet av faren min". Det er vanskelig å holde på tingene sine. Han har to ting han passer veldig godt på; en sykkel og et stereoanlegg. De to tingene låner han ikke bort til noen. For at anlegget ikke skal bli stjålet må han låse døren til rommet han bor på hver gang han går på do. Ellers har han ikke noe spesielt forhold til tingene sine, "det er vanskelig å ha ting".

Truls sier at han ikke har noen ting han passer på. "Vanskelig å holde på ting. Det blir til at man selger dem hvis man er abstinert".

Johannes forteller "Jeg har vel etablert meg 6-7 ganger siden jeg kom ut av fengsel" (etablere betyr her å bytte ut alle tingene sine). "Havner du med feil mennesker rundt deg, eller er alene, er du heldig hvis du har eiendelene dine når du våkner. Hvis man skal beholde tingene sine, må man sove med dem på seg, under seg, eller lenke dem til seg".

Å passe på eiendelene sine virker som en vanskelig oppgave. Noen får tingene sine stjålet, andre mister dem og noen, som *Truls*, selger dem når de trenger penger. Sætre (2006) beskriver en lignende tendens hos Hugo²⁴. Hugo får bo i en leilighet som familien disponerer, litt etter litt selger han inventaret i leiligheten, og etter hvert må han flytte fra den. Videre skriver han om en episode der Hugo får en bok av faren sin, en bok han har ønsket seg lenge. Også denne ender med å bli solgt til slutt. Det kan virke som om også mine informanter har et nokså flyktig forhold til sine eiendeler. De mister dem, får dem stjålet eller selger dem, deretter begynner jobben med å skaffe nye. Mange ting kan man raskt fornye, klær, sko og møbler kan man få fra Frelsesarméen. Private og personlige eiendeler er det vanskeligere å erstatte.

²⁴ Simen Sætre følger den narkomane, bostedsløse Hugo over en lang periode. Boken han har skrevet er en biografi om Hugo.

Noen er så heldige at de kan plassere ting hos venner, bekjente eller familie.

Maria forteller at hun har oppbevart sine viktigste verdisaker hos moren sin, men at hun har mistet de fleste etter et innbrudd i morens bod. Her ble blant annet alle dagbøkene hennes stjålet. Dette var veldig tungt for henne, da de var hele hennes tilhørighet, sier hun. Hun har fortsatt noen private ting hos moren som hun ikke tør å ha med seg. Blant disse er bilder av sønnen, og bilder av henne selv da hun var yngre.

Rosengren beskriver hverdagen som bostedsløs slik: ”Till vardagen som hemlös hör att sakna det man behöver, och till vardagen som uteliggare att leta i otaliga kassar efter det som behövs”. Videre skriver hun ”Många har inte en sak som de har ägts ens ett år, vare sig ett klädesplagg eller ett smycke. Vad de en gång har ägt har försvunnit med obetalda magasinhyror, bränder och stölder” (Rosengren 2003: 152).

Oppbevaringsbokser i ventehaller er et velbrukt alternativ for oppbevaring av eiendeler. Flere av mine informanter legger tingene sine i oppbevaringsbokser, men har ikke råd til å hente dem ut igjen når de trenger dem. Også her kan det lønne seg å ha ”private avtaler” med vektere eller andre private aktører. Noen vektere ser den andre veien når bostedsløse personer lar sine ting ligge i ulåste oppbevaringsbokser på togstasjoner, bussterminalen og andre steder (Dyb 2006). Her risikerer man at tingene blir stjålet eller fjernet dersom man ikke låser boksene, men sjansene er kanskje mindre for å miste tingene her enn hvis man bærer dem med seg. Noen kan også oppbevare ting her rett og slett fordi det blir for tungt å bære rundt på alle eiendelene sine. ”*Det er et problem alltid å måtte bære rundt på tingene sine*” sier *Johannes*, når jeg spør ham om hans personlige eiendeler. På nåværende tidspunkt har han en sovepose liggende i en oppbevaringsboks på Oslo S, men han får ikke hentet den ut nå fordi det er for dyrt.

Innenfor et høstningsøkonomisk perspektiv kan vi se at det å ha mange ting ikke alltid er gunstig. Fordi få av mine informanter har noen tilfredsstillende steder å oppbevare tingene sine, blir det også vanskelig å ha ting. Man har ting til man mister dem og får nye. Dette kommer også frem i andre studier av bostedsløse personer (Snow & Anderson 1993, Vandemark 2007). Smith (1993) skriver om en måte man forsøkte å løse dette problem i New York. Her

fikk bostedsløse personer en spesialdesignet vogn, som de kunne oppbevare tingene sine i. Vognen var på hjul slik at de kunne frakte den med seg. Men vognens funksjon ble også et hinder, da den gjorde brukerens posisjon i samfunnet enda tydeligere. Det ble vanskelig å gjemme seg bort i mengden med en slik vogn. Videre kan det tenkes at vognen kan bli et problem dersom man skal løpe fra politi og vektere. Med en slik vogn kan kanskje det å bruke det offentlige rom bli enda mer problematisk, da risiko-profilen synliggjøres ytterligere.

5.2 Nære relasjoner

De fleste av oss som er så heldige å ha kontakt med familie og venner, bruker disse når livet er kritisk. For en person uten bolig kan nettopp mangel på bolig, og livet det medfører, føre til at de nære relasjoner blir brutt. Det kan være fordi familie og venner tar avstand, fordi den bostedsløse selv holder avstand, eller fordi nære relasjoner er vanskelig å opprettholde når man mangler fast bolig. Det er få av mine informanter som har kontakt med personer som ikke befinner seg i gatekulturen. De har lite av det jeg i kapittel 3 refererte til som ”bridging social capital”. I denne delen av kapitlet vil jeg diskutere mine informanters sosiale situasjon. Typisk for mine informanter er at de har mange relasjoner innenfor gatekulturen, det jeg tidligere har referert til som ”bonding social capital”, men de har liten grad kontakt med personer utenfor miljøet. Dette betyr at deres tilknytning til miljøet er sterk, noe som kan gjøre det vanskeligere å bryte med miljøet. Men selv om jeg tidligere har beskrevet denne typen sosial kapital som negativ, så kan den gi dem fordeler innenfor gatekulturen. Dette diskuterer jeg i neste del av kapitlet.

5.2.1 Familie

Maria og Truls (og Johannes) er de eneste av mine informanter som har barn. Ingen av dem har omsorgsrett for barna, men *Truls* og *Maria* samværsrett med barna. *Johannes* tror at han har en sønn, men han er usikker på om resultatet av farskapstesten er riktig. Uansett håper han at sønnen en dag skal få vite hvem han er. Han beskriver sin situasjon slik ”*Jeg vet godt at jeg er langt nede, og jeg vet at jeg ikke er i stand til å ta vare på noen barn, jeg kan jo ikke ta vare på meg*”

selv en gang. Jeg har tenkt mye på ham (sønnen), og at han sannsynligvis har det godt nå”.

Maria forteller at hun har samværsrett med sin sønn som bor i fosterhjem. Hun har samvær med ham ni ganger i året. Hun satser på at hun selv en gang kan bli fosterhjemstilskudd²⁵, det er hennes motivasjon for å bli nykter. Hun håper at dette skal skje når sønnen er 11-12 år. Det var i den alderen hun selv begynte å ha mer samvær med sin egen mor.

Truls forteller at det ikke er så vanskelig å holde kontakt med sin datter. Barnevernet henter ham, og kjører ham og kjæresten til datteren, der de har overvåket samvær med henne i to timer. Bortsett fra samværet *Maria* og *Truls* har med barna sine, har samtlige av mine informanter lite eller ingen kontakt med sin familie. *Thorbjørn* sier at han ikke har noe kontakt med familien fordi de ikke er i hans omgangskrets. Men han har fine minner fra barndommen, så han tenker på dem når han er alene i høytidene. *Andre* forteller at de har kontakt med ett eller noen få medlemmer av familien. Noen har også et problematisk forhold til familie. *Johannes* sier om faren sin *”skulle gjerne likt å gi ham like mye bank som jeg har fått av ham!”*. *Leo* har kontakt med både moren og faren, men han feirer høytidene alene. Han feiret siste jul på et av kommunens hybelhus. Da jeg spurte *Kine* om hvor hun feiret jul husket hun ikke, *”juleaften er akkurat som alle andre dager”*.

Familie var ikke noe mine informanter var interessert i å snakke mye om. De fleste svarte kun på spørsmålene, og sa ikke noe utover dette. Andre temaer kunne de derimot snakke mye og lenge om. En av grunnene til dette kan være at familie er et sårt tema, som mange ikke er så komfortable med å snakke med fremmede om. Jeg respekterte dette, og snakket derfor ikke så mye om familie med informantene mine. Jeg stilte ikke oppfølgingsspørsmål der jeg skjønnte at informanten ikke var interessert i å snakke om temaet.

²⁵ Hun forklarer at fosterhjemstilskudd er en avtale der hun som forelder kan ha barnet fast et visst antall dager i året.

5.2.2 Venner og bekjente

Når jeg spurte om venner og bekjente var informantene veldig åpne og snakkesalige. I alle intervjuene gikk fortellingen om få venner igjen. *"Det er mange man er sammen med fordi de er narkomane, ikke av noen annen grunn. Vi har ingenting til felles"* (Johannes). Han har noen få venner som han faktisk tilbringer tid sammen med. Alle andre er bare bekjente. Dette er gjennomgående for flere av mine informanter. *"Det er ikke mulig å få noen gode venner i miljøet"*, sier Maria. Hun mener imidlertid ikke at dette har noe å gjøre med miljøet, men gjelder generelt i livet. *"Hvis man får fem (venner) er du heldig uansett"*. Maria forteller også om en gang hun hadde lyst til å gå på tivoli med en venninne, da måtte hun betale friskmelding til venninnen og seg selv, i tillegg til at hun betalte for alle turene. Når jeg spør henne om hun ville ha gått på kino dersom det hadde vært billigere, sier hun at det hadde hun ikke, *"det er noe med det å ha noen og gjøre det sammen med"*. Johannes snakker også om vanskeligheten ved å ha venner fordi man ikke har fri samtidig.

Både Johannes og Maria er avhengige²⁶ av heroin, og bruker store deler av dagen til å skaffe penger til sitt narkotikaforbruk. Det er først når de har penger at de kan ta fri, og det er sjelden at dette korresponderer med vennenes fritid.

Av mine informanter er det kun Thorbjørn som har kontakt med folk utenfor miljøet. Han har en venn som ikke er bostedsløs, og han pleier å ringe ham eller dra på besøk når de har kontakt. *"Han kommer aldri hit"* (hybelhuset Thorbjørn bor på).

Det er ikke bare venner utenfor miljøet det er vanskelig å holde kontakten med. Å holde kontakten med andre bostedsløse er også problematisk. En av grunnene til dette er at folk i denne gruppen flytter mye på seg, og sjelden har et fast telefonnummer de kan nå på. En annen, ganske viktig grunn, er at det på mange av hybelhusene er strenge besøkstider og at besøk av venner skal avtales i forveien (se vedlegg 5). Truls sier at han skulle ønske at det var lettere å dra på besøk til hverandre. *"Man må jo være ute hvis man*

²⁶ Det er vanskelig å si om mine informanter er avhengige av selve stoffet heroin eller av andre faktorer i deres livssituasjon. Skog (2006) diskuterer dette mer inngående. Jeg mener, i likhet med ham, at avhengighet er et vanskelig begrep å benytte, men mine informanter bruker det, og derfor har jeg brukt begrepet i oppgaven.

skal være sammen". Maria sier i forrige kapittel at det ingen steder er å være sammen, verken inne eller ute. Dette er illustrerende for hvor vanskelig det kan være å holde kontakten med andre. Sætre opplever dette når han oppsøker Hugo på hospitet han bor på i en periode under feltarbeidet. I starten får han komme inn fordi de later som om at han er broren til Hugo, familie får komme på besøk. Men noen ganger opplever han at han ikke får lov å komme inn, og de ansatte vil ikke formidle beskjed til Hugo om at han er der, på grunn av taushetsplikten. Han beskriver et av deres møter slik: "Til slutt får jeg tak i Hugo. Han kommer ut, men nå har vi ingen steder å gå. Hugo slipper ikke inn på kafeene og pubene, jeg kommer ikke inn på hospitet" (Sætre 2006: 300). Dette er ikke en regel, men heller ikke et unntak, jeg har snakket med personer i hjelpeapparatet som ikke opplever problemer med å gå på café sammen med bostedsløse personer. Det er likevel illustrerende for hvordan bostedsløse kan møte mange barrierer, som vi andre ikke tenker på, i det sosiale liv. Det eneste gode alternativ som står igjen for dem som ikke bor på samme hybelhus eller institusjon, er å møtes i det offentlige rom eller på et av byens væresteder. I det Sahlin kaller "enclosures" for bostedsløse personer.

5.2.3 Kjærester

Flere av mine informanter påpeker at det er vanskelig å være i et parforhold. *Johannes* beskriver det slik: "*når man først er kjærester, eller et par, holder man sammen som erteris, og da blir det for mye. Det er et problem at man ikke har noe sted der man kan besøke hverandre, og være kjærester på en vanlig måte*".

Truls har kjæreste, og han sier at det er vanskelig og tungt å være i et forhold når man ikke har bolig. Det er trangt på parrom på hybelhusene, og man kan ikke ha besøk på enkeltrom hvis man ikke bor på samme hus²⁷.

Når jeg spør *Jostein* om han har kjæreste, svarer han: "*Når man har kjæreste skal det jo være en man er glad i, og man ønsker ikke dette livet for en man er glad i*".

²⁷ Dette gjelder for det hybelhuset som *Truls* bor på nå. Det finnes også hybelhus der man kan ha besøk noen timer hver kveld.

Informantene gir uttrykk for at det er vanskelig å være i parforhold når man mangler bolig. De mangler det privatlivet som trengs for å dyrke et forhold. Når man bor inne på kommunens hybelhus, er man avhengig av at begge bor der hvis man skal kunne besøke hverandre. Alternativet er å bo på parrom, som i følge *Truls*, kan bli veldig trangt. Hvis man velger å sove i garasjer, trappeoppganger etc. kan dette være vanskeligere for par enn når man er alene. Det er lettere å komme seg inn på varme steder når man bare er en person (Rosengren 2003).

Bourdieu skriver at i et klassesystem er det lite kontakt mellom klassene. Han mener at dette er på grunn av at de til dels ikke vil møtes fysisk, og fordi at dersom de skulle møtes, ville de ha lite til felles. Mine informanter har lite kontakt med personer som ikke befinner seg i gatemiljøet. De oppgir ikke noen spesielle grunner til dette, men det er nærliggende å tenke at dette til dels er på grunn av at de er fysisk atskilt fra personer som ikke befinner seg i deres miljø, og til dels fordi de har lite felles grunnlag å sosialisere med utenforstående på. Deres viten og kunnskaper er i stor grad knyttet til livet på gata, og selv om de ofte befinner seg midt i menneskemengden så er de likevel en utenforstående gruppe. Solheim (2000: 85) fremhever at bostedsløses sosiale nettverk innad i miljøet fremstår som negativ kapital. Dette stemmer dersom man anser sosial kapital som en joker, som kan trekke en person bort fra gatemiljøet. I kapittel 6 diskuterer jeg hvorvidt det er ensidig positivt å distansere seg fra miljøet. Her argumentere jeg også for at innenfor en gatekultur er mine informanters sosiale kapital verdifull. Den gir ingen anerkjennelse blant de dominerende klasser, men den viser seg brukbar på gatefeltet.

5.3 En økonomisk livsform

Når jeg har valgt å skrive om inntekter som en egen del av dette kapitlet, er det fordi økonomi er en viktig strukturerende faktor i mine informanters liv. Sørhaug skriver om livsformanalyser som en måte å forstå individers levesett. Han fremhever at man bør ”gripe økonomi som en konkret virksomhet forankret i sosial praksis” (Sørhaug 1996: 50). Jeg har tidligere beskrevet mine informanters livsform som en høstningsøkonomi, og jeg vil i det følgende vise nærmere hva jeg legger i dette begrepet.

Det er ingen av mine informanter som har lønnet arbeid, noen har hatt men det er ikke alle. De lever alle delvis av trygd og sosialpenger, men utover dette har de forskjellige metoder for å skaffe penger. Det har vært vanskelig å få fylldige forklaringer på hvilke inntektskilder de har utover trygd og sosialpenger. Dette kan være fordi deres inntekter kommer fra kriminell virksomhet, eller andre metoder de ikke har lyst til å fortelle om.

5.3.1 En annerledes økonomisk strategi

Nesten alle mine informanter nevnte at de hjelper venner i nød. Oftest er det penger det dreier seg om, men det kan også være husly, klær og andre ting. Gjennom å låne hverandre penger, og andre ting, hjelper de hverandre i vanskelige situasjoner. Men det er ikke bare for å hjelpe de gjør dette. Å hjelpe andre kan være en fornuftig investering, for da kan man få igjen en dag man ikke selv har (Tungland m.fl. 1996: 118). Det er lettere å spørre andre om hjelp når man selv har vært grei. Tungland m.fl. følger sine informanter gjennom lang tid, og vi får her et innblikk i hvor mange tjenester som faktisk blir byttet i løpet av en dag. Det er dette jeg tidligere har referert til som høstningsøkonomi. ”I høstningsøkonomier er det stort sett en kort distanse mellom produksjon og konsum” (Sørhaug 1996: 37). Sagt på en annen måte så lever man i denne økonomien fra hånd til munn. Den økonomiske organiseringen vil også ha konsekvenser for organiseringen av andre deler av livet.

Innenfor en høstningsøkonomi stilles det ikke krav til langsiktig planlegging. Denne livsformen kan til og med gjøre det vanskelig å ha langsiktige strategier. Sparing av penger kan være et eksempel på dette. Fordi det er så vanskelig å spare penger, og ikke få dem stjålet, er det også lurt å bruke dem opp relativt fort.

Van Doorn (2008: 5) beskriver det slik” (...) it is extremely advisable for homeless to spend money at once. For keeping money in one’s pocket increases the risk of becoming the victim of robbery or extortion”. Tap av penger gjennom tyveri er bare ett eksempel på hvorfor det kan være vanskelig å spare penger. Det finnes mange andre grunner til at denne gruppen ofte har relativ rask pengestrøm.

Gjennom en høstningsøkonomisk strategi blir skillet mellom privat- og arbeidssfære mindre tydelig. Man hjelper venner og bekjente i nød, men det er samtidig en investering i fremtiden, til når man selv ikke har noe. Van Doorn (2000) fremhever at utlån er en måte å få brukt pengene sine raskt. Når pengene er lånt ut, er det nøye oppfølging med dem som har lånt pengene. Utlånerne vet akkurat når de som har lånt penger får utbetalt trygd eller sosialpenger. Når sosiale relasjoner henger så tett sammen med økonomi, blir det viktig å ha et godt sosialt nettverk for å sikre en god økonomi. Sosial kapital blir en forutsetning for økonomisk kapital, og skillet mellom fritid og jobb blir visket bort. Tungland m.fl. (1996: 42) følger en person noen timer på formiddagen, og i løpet av de to timene snakker informanten med ni personer, utenom forskeren. Interaksjonen med samtlige av personene handler om økonomi. Han får tilbud om å kjøpe hasj og amfetamin, forespørsel om han vil selge hasj, selger en mobiltelefon, planlegger et brekk og forsøker å selge datautstyr. Forfatterne argumenterer for at det til dels er den økonomiske strategien rusmisbrukere lever etter, som gjør det vanskelig å etablere seg og fungere i storsamfunnet ellers.

Det som refereres som fordelaktig i den svarte økonomien er ofte ufordelaktig i den straitte økonomien og omvendt. For mange er alternativet til et liv i den svarte økonomien, dårligere materielle betingelser, ofte som klient og stigmatisert. Det er et liv hvor det man kan og behersker her i livet ikke teller på noen fordelaktig måte (Tungland m.fl. 1996: 120)

På mange måter er dette illustrerende for hvordan gatekapitalen som mine informanter har opparbeidet seg, har liten betydning utenfor det miljøet de befinner seg i. I noen tilfeller vil det å være en del av gatekulturen, og det å ha gatekapital ha negative konsekvenser for tilegnelsen av anerkjente former for kapital. Det hjelper for eksempel lite å være flink til å stjele når man skal søke en jobb. Tvert om vil det heller føre til mindre sosial anerkjennelse fra det øvrige samfunn. Om gatekapital ikke gir sosial anerkjennelse i storsamfunnet, så kan det likevel gi tilgang på goder fra sosialkontoret. Ved å fremstille sin egen elendighet på riktig måte kan man få flere penger, eller kanskje til og med en bolig (Sørhaug 1996, Sandberg og Pedersen 2007). Dette krever at man er villig til å gjennomgå den nedverdiggelsen det er å fremstille seg

selv som en person som ikke klarer seg og trenger mer hjelp. På den andre siden kan det, hvis man for eksempel får en leilighet gjennom sosialkontoret, gi en større anerkjennelse fra de andre i gatemiljøet. Denne dialektikken er det Tunland m.fl. (1996) forsøker å få frem i sin rapport om talenter og klienter.

5.3.2 Tigging

Tigging er en effektiv, men for mange en nedverdiggende måte å tjene penger på. Fra 2006 ble den delen av løsgjengerloven som forbød tigging opphevet. Kirkens Bymisjon utførte da en undersøkelse der de intervjuet folk som tigger penger i Oslos gater. De definerte da tigging som: ”Tigging” kan defineres som inntjening av penger uten synlig motytelse” (Stiftelsen Kirkens bymisjon 2006: 5).

Det er kun to av mine informanter som oppgir tigging som en inntektskilde, men ingen av de to har dette som sin hovedinntektskilde. *Kine* forteller at hun bommer penger om sommeren, ”*det er ikke så vanskelig nå om sommeren*”. *Jostein* forteller at han kun tigger penger når han er skikkelig ille ute. Han kan tjene 150 kroner på to timer, men tigging er likevel ikke noe han gjør mye. Det har hendt at han har tigget penger for venner som er veldig abstinente. Han forteller videre at han har ca 5000 kroner utbetalt i måneden i sosialpenger. Han tjener ca dobbelt så mye som dette ved siden av. Akkurat hva han tjener pengene på kommer ikke frem under intervjuet. Det kan være ulike årsaker til at mine informanter ikke oppgir tigging som en inntektskilde. Ikke alle bostedsløse synes om å tigge penger av fremmede. Lia Van Doorn fremhever en mulig forklaring på dette:

The homeless that have gained the necessary routine in the course of time in the skills to make a living on the streets, and have at their disposal a range of income strategies (and are thus higher on the social ladder), do not think much of asking passers-by for money (Van Doorn 2000: 36).

Alle mine informanter har vært bostedsløse i en årrekke, og har kanskje tilegnet seg andre strategier for å tjene penger enn tigging. Med økt gatekapital kommer også nye strategier for å tjene penger. Man blir kjent i den illegale økonomien, og finner dermed ut hvor

man kan gjøre det bra. Ikke alle er gode på tigging, akkurat som ikke alle er gode på innbrudd. Mine informaners lange fartstid i gatekulturen kan være en årsak til at tigging ikke er deres hovedinntektskilde. Det kan også hende at mine informanter rett og slett ikke ønsket å oppgi dette som en inntektskilde, fordi det kan være knyttet til lav status i miljøet.

5.3.3 Kriminalitet

Tungland m.fl. (1996) konsentrerer seg i hovedsak om narkotikahandel når de skriver om kulturøkonomisk avhengighet. De fremhever rusmisbrukeres økonomiske avhengighet av rusmiljøet, som en årsak til avhengigheten av både rusmidler og av miljøet i seg selv. Gjennom kvalitative intervjuer og observasjoner ser de hvordan rusmisbrukere er kompetente aktører i det miljøet de befinner seg i, mens de er inkompetente på de fleste andre områder i samfunnet. Det samme mønsteret gjør seg gjeldende i Sandberg og Pedersens (2007) bok Gatekapital. De viser hvordan guttene langs Akerselva har en kompetanse; gatekapital, i sitt eget miljø, men faller utenfor på skolen og i jobbsammenhenger. Gjennom å være kompetente og respekterte i sitt eget miljø blir avstanden til storsamfunnet større, og de mister kompetanse på andre områder. Lia Van Doorn (2000) diskuterer hvorvidt deltakelse i en uformell økonomi bringer med seg fordeler eller ulemper i den formelle økonomien. Hun fremhever at deltakelse i en illegal økonomi ofte fremstår som en vei ut av den legale økonomien for de som stiller med dårlige kort, og har vanskelig for å klare seg her. For en person som er avhengig av illegale rusmidler, vil steget inn i en illegal økonomi kanskje ikke være veldig stort. Gjennom forbruk av illegale stoffer, og sin øvrige livssituasjon, befinner de seg hele tiden i en gråsoner når det gjelder å leve på kant med loven.

Truls forteller at hans dag begynner når andre legger seg. Han er våken om natten, og sover om dagen. Grunnen til dette er at han ”jobber” om natten. Han gjør innbrudd i butikker og andre steder. Han tjener penger på en måte som ikke kan gjøres på dagen. *Maria* forteller også at hun har inntekt ved siden av sosialpengene, men ikke noe lovlig. Det er ikke alle mine informanter som får inntekt gjennom kriminalitet. *Johannes* forteller at han finner ting som han selger. Han sier at han har mange bekjente som han ikke orker å

være sammen med fordi de driver med kriminalitet, og andre ting, som han ikke vil være med på.

Selv om flere av mine informanter sier at de får inntekter fra kriminalitet, har jeg et annet bilde av situasjonen enn det Tungland m.fl. tegner av den kriminelle som et talent i en ruskultur. Mine informanter har funnet måter som de kan tjene penger på ved siden av sosialpenger eller trygd. Gjennom kriminaliteten fjerner de seg lengre og lengre fra storsamfunnets normer og regler, og hvis de i tillegg blir tatt og får fengselsstraff er sjansene for å få jobb enda mindre. Men det er ikke kun gjennom kriminalitet bostedsløse personer og andre fattige havner utenfor, også gjennom tigging, prostitusjon og sosialhjelp distanseres de fra samfunnet. Når aktørene distanseres fra storsamfunnet, og finner alternative strategier for inntekt, kan man si at de opparbeider seg kompetanse på ikke-ankjente områder i samfunnet. De erfarer hvordan man klarer seg uten jobb og inntekt, og på denne måten kan man si at de genererer gatekapital. Det er ikke dermed sagt at de er talenter, eller at de får en posisjon innenfor den illegale økonomien. Men de lærer seg å håndtere den, noe en person som er utenfor den illegale økonomien ikke lærer.

5.4 Gatekapital i stedet for kulturøkonomisk avhengighet?

Jeg har forsøkt å vise at mine informanter ikke er talenter i en illegal økonomi, og at de heller ikke er hjelpeløse klienter i den legale økonomien. De er fattige mennesker som har funnet sin egen måte å skape en hverdag på, i en ellers håpløs situasjon. De erfaringene, og den kompetansen de bruker når de overlever på et eksistensminimum, har jeg kalt gatekapital. Det er denne kapitalen de gjør bruk av når de lever et liv på gata, og det er denne kapitalen jeg har forsøkt å belyse i dette kapitlet.

Ingen av mine informanter har lønnet arbeid, det er for øvrig ikke mange bostedsløse som har det. Bare tre prosent av alle bostedsløse personer i Norge²⁸ har lønn som viktigste inntektskilde

²⁸ I kartleggingen av bostedsløse personer i Norge regner man med at det er en del mørketall. Kartleggingen baserer seg på hjelpeapparatet, og dermed blir bostedsløse personer som ikke er i kontakt med hjelpeapparatet ikke registrert.

(Hansen, m.fl. 2006: 51). Spesielt vanskelig er det for dem som bor ute eller bor på midlertidige steder (Snow & Anderson 1993, Gowan 2002). For noen bostedsløse personer vil heller ikke det å ha fast arbeid være en gunstig løsning, de kan ha stor gjeld som følge av bøter og gammel skyld, og en arbeidsinntekt vil derfor gå til å nedbetale gammel gjeld. De er altså tjent med å skaffe inntekter i den svarte økonomien. Innenfor denne økonomien har mine informanter erfaring og kunnskap om hvordan man tjener penger, mens de i den hvite økonomien har få forutsetninger for å klare seg. Sjelden verdsettes deres kompetanse i lønnet arbeid. De har ingen papirer som viser hva de kan, og det de kan er ikke anerkjent i den hvite økonomi. Gatekapitalen de har opparbeidet fører ikke til at de stiller med bedre kort i det sosiale spill, nettopp fordi gatekapitalen ikke er anerkjent som kapital på linje med økonomisk, kulturell og sosial kapital. Gatekapitalen er makt i gatekulturen, en feltspesifikk kulturell kapital, og den anerkjennes derfor få andre steder.

Den sosiale kapital mine informanter besitter gir dem fordeler innenfor gatekulturen. Den er ikke, slik Bourdieu bruker begrepet, knyttet til bekjentskaper som kan gi fordeler i form av viktige posisjoner i samfunnet. Mine informanter har det jeg tidligere har referert til som ”bonding social capital”. Denne er i utgangspunktet brukt som en negativ sosial kapital innenfor belastede miljøer (Fitzpatrick m.fl 2007). Men innenfor gatekulturen mener jeg at denne kan vurderes som en positiv sosial kapital. I et høstningsøkonomisk perspektiv er det lønnsomt å ha nettverk innenfor miljøet. Samtlige av mine informanter la vekt på at de hjelper hverandre i nødssituasjoner. Eksempelet med *Maria* som forteller at hun har betalt for at hun og venninnen skulle gå på tivoli sammen. *Jostein* forteller om at han av og til har tiggert penger for kompisen sin slik at han skulle bli frisk. *Leo* sier også at selv om man ikke er nære venner, hender det at man hjelper hverandre. Som jeg diskuterte i punkt 5.4.1 ligger det også økonomiske gevinster i å investere pengene sine i andre. Den sosiale kapital som mine informanter har, er altså ikke nyttig dersom man skal posisjonere seg i storsamfunnet, men den er veldig nyttig i gatekulturen.

Høstningsøkonomiens organisering har konsekvenser for organiseringen av det øvrige liv. Også kunnskaper og kompetanse man tar i bruk når man lever et liv på gata er preget av denne

organiseringen. Den høstningsøkonomiske livsformen er lite anerkjent i samfunnet for øvrig. Dette ser vi spesielt innen hjelpeapparatet der et begrep som ”boevne” fortsatt blir brukt. Begrepet viser til en bestemt måte man skal bo og leve på, og dersom man ikke følger denne, mangler man ”boevne” (Dyb 2002a). Livet uten bolig krever stor fleksibilitet, og de som blir bostedsløse finner at de må forandre sitt liv drastisk om de skal klare seg uten fast bolig. Mine informanter har lært seg at venner hjelper hverandre i dårlige tider, at man skal gi penger, mat og husly til en som trenger, hvis man kan. Dette er overlevelsesstrategier som er lite utbredt i samfunnet for øvrig. Min oppfatning er at desto bedre tilpasset man er livet på gata, desto dårligere tilpasset er man et liv i fast bolig og med fast jobb. Når kravet om ”boevne” stilles til mennesker som har levd lenge uten bolig, kan det å få fast bolig bli et av mange nederlag bostedsløse opplever i livet.

Van Doorn oppsummerer det slik:

The general picture that emerges is that the longer the homeless live on the streets, the more their orientation shifts gradually toward the street economy, pressurized as they are by the hopeless situation in which they find themselves. We may conclude that the activities they engage in are not merely the result of chaos and disorder. Another picture also emerges: that of dynamic and heterogeneous social arena, in which there is some social order, structure and code of behaviour. Even if the action range of the homeless usually is a rather restricted one, it is not as if they ‘simply do something’. They have their reasons to make use of certain strategies and reject others (Van Doorn 2000: 45).

5.5 Oppsummering

Jeg har i dette kapitlet vist at mine informanter velger som de gjør, ikke på grunn av tilfeldigheter, men på bakgrunn av opparbeidet erfaring og kunnskap. I følge Bourdieu velger vi på grunnlag av kroppsliggjorte disposisjoner, og disse fungerer med en viss treghet. Mine informanter opparbeider seg gatekapital, og

gatekapitalens kroppsliggjorte form er habitus. Når de handler på grunnlag av kunnskap og erfaringer, er det kunnskap om et liv uten bolig. Järvinen (2001) fremhever at den menneskelige eksistens helt grunnleggende krever et minimum av symbolsk kapital, altså sosial anerkjennelse. Denne får man gjennom at sosial, økonomisk og kulturell kapital anerkjennes av andre mennesker. De som har lite av disse tre kapitalformene har begrenset mulighet til å oppnå sosial anerkjennelse. Mine informanter har lite av de tre anerkjente kapitalformene, men de har en fjerde kapitalform, gatekapitalen. Denne er kanskje ikke av verdi i storsamfunnet, men den verdsettes blant andre bostedsløse, og den er uunnværlig i situasjonen de befinner seg i. Gatekapitalbegrepet kan gi et annerledes syn på mine informanter, og andre bostedsløse personers liv. Ved å bygge opp gatekapital blir mine informanters levestil kroppsliggjort, og fordi gatekapital gir status innenfor gatemiljøet, og få fordeler andre steder, kan det være vanskelig å bevege seg ut av gatekulturen og inn i det ”normale”. Ved å forlate gatekulturen mister de alt de har bygget opp av sosiale nettverk og økonomiske strategier. Dette er tema for neste kapittel.

6 Bostedsløshet og Habitus

6.1 Innledning

I dette kapitlet samler jeg noen tråder fra de to foregående kapitler. Jeg tar utgangspunkt i en diskusjon om hvordan bostedsløshet kan forklares. To perspektiver utmerker seg i denne diskusjonen: Bostedsløshet som et resultat av strukturelle endringer, og bostedsløshet som et resultat av egenskaper ved individet. De to perspektivene er ikke gjensidig utelukkende, men de har konsekvenser for hvordan vi operasjonaliserer begrepet. Dermed handler mye av forskningen på feltet dypest sett om hvordan vi forstår bostedsløshet (Dyb 2005).

Jeg har tidligere argumentert for at strategiene og valgene til bostedsløse personer gjøres på grunnlag av internaliserte kunnskaper og ferdigheter i form av gatekapital. I dette ligger det en grunnleggende tanke om at kunnskaper og ferdigheter oppstår som resultat av strukturene, som internaliseres i individenes habitus. Aktørene er frie til å handle, men de vil hovedsaklig handle på grunnlag av kroppsliggjorte disposisjoner - habitus. Det er gjennom habitus Bourdieu forbinder struktur og aktør. Fremfor en diskusjon om hvilket av de to perspektivene som er den riktige tilnærmingen, ønsker jeg å bruke begrepet habitus til å argumentere for at spørsmålet i diskusjonen om teoretisering av bostedsløshet bør være: ”fører posisjon på boligmarkedet til en identitet som bostedsløs, og fører denne identiteten til videre eksklusjon fra boligmarkedet?”

Jeg vil starte med en kort redegjørelse av perspektivene. Jeg bruker begrepet *gatekarriere* til å fange opp strukturelle og individuelle forklaringsmodeller. Jeg illustrerer hvordan personer som befinner seg i en svak posisjon på boligmarkedet kan bevege seg gjennom

en marginaliseringsprosess, og samtidig bygger opp en gatekarriere, som medfører en ny posisjon der de kommer i besittelse av gatekapital. Til slutt diskuterer jeg om mine informanternes posisjon i gatekulturen har konsekvenser for deres posisjon på boligmarkedet.

6.2 To dikotomier

6.2.1 Strukturelle forklaringer på bostedsløshet

Bostedsløshet kan sees i sammenheng med ytre samfunnsstrukturer. Da vektlegges faktorer som arbeidsmarked, urbanisering, familiemønstre og den generelle nasjonale økonomi som forklaringsgrunnlag. Bostedsløshet oppstår da som et resultat av endringer i strukturene. Det er endringene som skaper bostedsløshet, eller skaper forandringer i gruppen av bostedsløse (Dyb 2005: 11-12). Det er ikke tilfeldig hvem de strukturelle endringene rammer. Bostedsløshet rammer gjerne de som er svakest stilt på andre områder i samfunnet. Men selv om en kan trekke frem slike strukturelle endringer, er det ikke alltid at de er forklarende for en økende bostedsløshet. Innenfor rammene av en strukturell forklaringsmodell skulle den høye andelen selveierboliger i Norge tilsi en høyere grad av bostedsløshet. Imidlertid viser det seg at det ikke finnes en enkel sammenheng mellom andelen bostedsløse og organisering av boligsektoren (Dyb 2005: 12).

Begrepet om marginalisering kan plasseres innenfor rammene av dette perspektivet. I forhold til bostedsløshet kan denne ses på som en marginaliseringsprosess. Begrepet marginalisering sikter til en prosess der personer eller hushold kommer i en posisjon der de oppholder seg i ytterkanten av samfunnet, noe som kan gjøre dem enda mer sårbare.

6.2.2 Individuelle forklaringer på bostedsløshet

Individuelle forklaringer legger vekt på aktørenes rolle i bostedsløsheten. Her fremheves trekk ved individet, eller individets historie, som årsak til at en person er bostedsløs (Dyb 2005: 13-14). Et klassisk eksempel i Oslo er den rusmisbrukende

mannen som bruker alle pengene sine på å ruse seg i stedet for på bolig. Det er det individuelle perspektiv som har vært dominerende i synet på bostedsløse personer gjennom tidene. Fortsatt er det slik i Storbritannia at man kun vurderes til ”rehousing” dersom man oppfyller de kriterier som stilles. Kriteriene innebærer at den bostedsløse skal være i prioritert nød, og mangelen på bolig må ikke være ”selvforskyldt” (intentional homeless) (Neal 1997: 37).

Neal (1997) innfører ytterligere et skille mellom forklaringsmodellene. Mens strukturelle forklaringer har en tendens til å se på den bostedsløse som et offer for strukturelle endringer, ser individuelle forklaringer i større grad på den bostedsløse som skyld i sin egen bostedsløshet (”blame the victim”). Her assosieres den bostedsløse ofte med alkoholisme, narkotikamisbruk, latskap etc., slik som i eksempelet med britiske statsborgere som ikke blir vurdert til å få bolig dersom bostedsløsheten er selvforskyldt. Skillet som Neal benytter fører til en diskusjon om hvorvidt bostedsløse personer er verdig eller uverdig trengende. Skillet er imidlertid ikke alltid helt klart, og det er ikke nødvendigvis slik at individuelle forklaringer ser på individet som uverdig til å få hjelp. Et eksempel på en slik situasjon kan være sykdom. En person som på grunn av sin sykdom mister boligen sin, kan ikke klandres for dette selv om det er egenskaper ved individet som er årsaken til tapet av bolig. Personer med psykisk utviklingshemming er et eksempel på verdig trengende (Neal 1997: 36).

6.2.3 Kan de to perspektiver forenes

Innenfor bostedsløshetsforskningen finner vi også eksempler på en mer eksplisitt kobling mellom de ulike nivåene. Thörn (2004) fremhever at hun kobler sammen det individuelle og det strukturelle nivå, men at det er det strukturelle nivå som har prioritet i hennes avhandling. ”Min utgangspunkt är att de erfarenheter som kvinnorna har av hemlöshet – även om de kan uppfattas som individuella – alltid kan relateras till en vidare kontext” (Thörn 2004: 40). Videre skriver hun at ønsket er å se på det strukturelle i individene. Hennes utgangspunkt er nokså likt Bourdieus tanker om hvordan strukturene virker inn på individene. Også Snow & Anderson (1993) som utfører en studie blant bostedsløse personer i Austin i Texas, ser at en kobling mellom individ og struktur er nødvendig for å forstå gatekulturen.

”Developing an understanding of the subculture of street life (...) requires examination of the institutional, political, ecological, and moral constraints that effect the adaptive responses the homeless fashion in order to survive” (Snow & Anderson 1993: 77). En tilnærming som tar hensyn til både struktur og aktør vil være mest fruktbart når vi skal forstå hvordan bostedsløse personer er aktivt handlende individer i struktureringen av sin hverdag. Jeg vil i det følgende diskutere mine informanternes hverdag i lys av de overnevnte perspektiver. Jeg trekker dermed på begrepet habitus som fanger opp både strukturelle og individuelle forklaringsmodeller. Formålet er å vise samspillet mellom struktur – aktør, posisjon på boligmarkedet – identitet samt verdig eller uverdigg trengende.

6.3 Gatekarriere

Begrepet *gatekarriere* brukes oftest innenfor et individuelt perspektiv på bostedsløshet. Jeg vil likevel argumentere for at gatekarriere er et hensiktsmessig begrep, som både fanger opp det individuelle og det strukturelle synet på bostedsløshet.

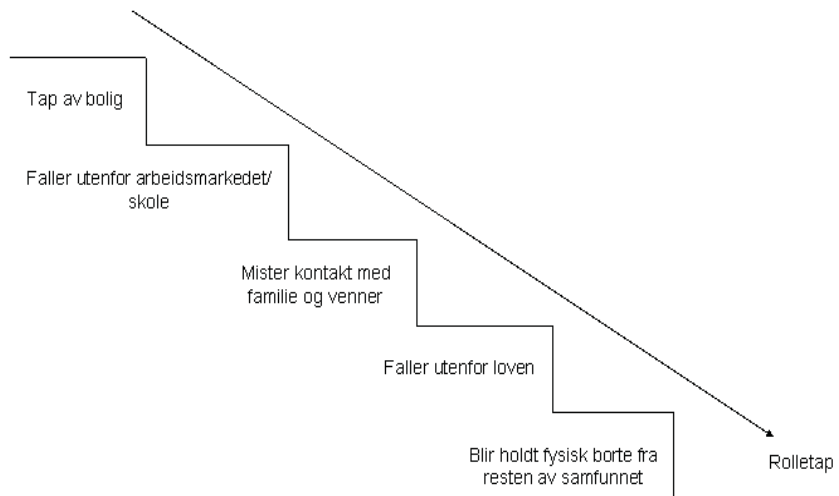
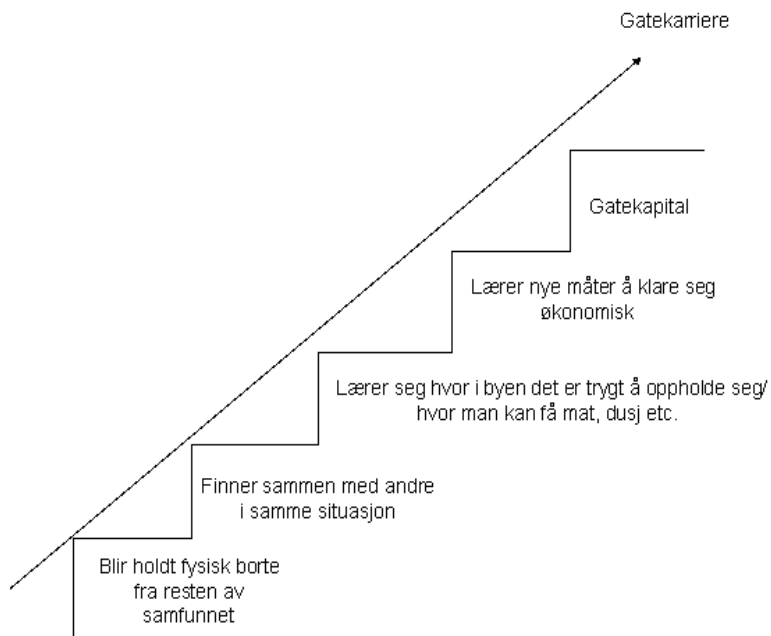
Karrierebegrepet brukes ikke her slik vi vanligvis bruker det i forbindelse med jobb. Her brukes det om de ulike nivåer av ferdigheter personer uten bolig beveger seg gjennom når han eller hun genererer gatekapital. Gatekarrierebegrepet fokuserer på de ulike trinnene av utvikling som bostedsløse personer kan gjennomgå i en marginaliseringsprosess. Hvordan mine informanter har beveget seg gjennom denne ”karrieren” kommer frem i måten de snakker om livet sitt på. Det er tydelig at de har kompetanse og ferdigheter når det gjelder å klare seg uten de faste rammene bolig gir.

Med utgangspunkt i rolletrappe, som jeg omtalte i kapittel 3, kan man også illustrere en modell for en gatekarriere. Jeg har tilpasset modellen for rolletrappe på grunnlag av mine egne funn, men elementene er hentet fra Tunglund m.fl. (1996: 115). Modellen som illustrerer forløpet for en gatekarriere har jeg utformet selv med inspirasjon fra Tunglund m.fl. Modellene er tenkte idealbilder av en prosess som bostedsløse personer *kan* gjennomgå. Jeg vil gjerne presisere at modellene kun er en illustrasjon, virkeligheten er på langt nær like skjematisk. Trinnene i

de to modellene er ikke permanente tilstander, men ledd i en prosess.

6.3.1 Rolletapstrappa

Rolletapstrappa (neste side) viser hvordan man går fra å miste boligen sin til fysisk å bli holdt borte fra resten av samfunnet. I denne prosessen går individet gjennom flere trinn. Det er ikke gitt hvilket av de to øverste trinnene rolletapstrappa starter med. På den ene siden kan tap av bolig føre til at man mister jobben sin og/eller har vanskeligheter med å få en jobb. Dette kan være på grunn av at det er vanskelig å holde på en jobb når man mangler bolig (Snow & Anderson 1993, Van Doorn 2000, Gowan 2002, Mcnaughton & Sanders 2008). Eller som jeg har beskrevet tidligere, kan årsaken være at skattepliktig arbeid passer dårlig inn i bostedsløse personers økonomi. På den andre siden kan tap av arbeid være en utløsende faktor for tap av bolig (Solheim 2000). Det er vanskelig å avgjøre i hvilken rekkefølge trinnene følges. Antageligvis vil mange gå frem og tilbake mellom trinnene før de når helt til bunnen. Det er heller ikke gitt at alle vil nå bunnen. For enkelthets skyld har jeg ikke problematisert dette videre i modellen. Mangelen på bolig og arbeid kan etter hvert føre til at man mister kontakt med familie og venner. Jeg viste i kapittel 5 at få av mine informanter har kontakt med personer utenfor miljøet. Neste steg på rolletapstrappa er å falle utenfor loven. Det er ikke alle mine informanter som livnærer seg på kriminell virksomhet, men som jeg diskuterte i kapittel 4 er det ofte slik at deler av deres liv er kriminalisert. Neste og siste steg i trappa er å bli holdt utenfor resten av samfunnet. Gjennom grensekontroll identifiseres risiko-profiler og disse har begrenset adgang på flere områder i samfunnet. Rolletapstrappa er en illustrasjon på en marginaliseringsprosess som går over tid, og som er utgangspunkt for den situasjonen mine informanter, og mange andre bostedsløse personer kan befinne seg i.

Figur 6.1 *Rolletapstrappa*Figur 6.2 *Gatekarrieretrappa*

6.3.2 Gatekarrieretrappa

Parallelt med det rolletapet bygges en gatekarriere opp. Hensikten med *gatekarrieretrappa* er å vise hvordan man parallelt med rolletap kan bygge opp kompetanse og nye roller. Jeg har tatt utgangspunkt i at gatekarrieretrappa starter på det som er nederste trinn på rolletapstrappa. Her blir den bostedsløse personen holdt fysisk borte fra resten av samfunnet. Snow & Anderson (1993) finner at herfra kan en person bevege seg to veier. ”The potential career paths of the recently dislocated individuals lead in two directions. One toward extrication from homelessness, and the other toward increasing immersion in street life” (Snow & Anderson 1993: 273). Solheim (2000: 27) bruker begrepene *latente* og *manifeste* marginale posisjoner. En latent marginal posisjon beskriver personer som er i en potensielt sårbar situasjon, mens den manifeste marginale posisjon refererer til en vedvarende marginal situasjon. Alle mine informanter har vært bostedsløse i flere år, slik at den latente marginale situasjon der de raskt får seg fast bolig igjen ikke er veldig nærliggende. Videre vil det være rimelig å anta at de bostedsløse personer som raskt kommer seg ut av den marginale situasjonen neppe har beveget seg helt til bunnen av rolletapstrappa. Det finnes mange eksempler på forbigående bostedsløshet. For eksempel er det mange studenter som kan defineres som bostedsløse i en periode når de flytter til nye byer, men det er lite sannsynlig at disse vil fortsette ned rolletapstrappa. Det finnes selvfølgelig også alltid en mulighet for å skaffe bolig når man har vært bostedsløs lenge, men analyser av mitt datamateriale tyder på at sjansene minker desto lengre man går uten bolig. Dette kommer også frem i andre studier av bostedsløse personer (Snow & Anderson 1993, Farrington & Robinson 1999). Jeg går altså her ut i fra at de fleste som har beveget seg til bunnen av rolletapstrappa, begynner på en gatekarriere fremfor å finne en permanent boligløsning.

Gatekarrieretrappa begynner som sagt med at den bostedsløse personen er fysisk holdt borte fra storsamfunnet. Han eller hun oppsøker andre personer i samme situasjon og skaper et nytt nettverk²⁹. Det nye sosiale nettverket tilsvarer den sosiale kapital

²⁹ Det finnes personer som ikke identifiserer seg med rollen som bostedsløs, og som holder seg borte fra andre bostedsløse (Snow & Anderson 1993, Farrington

som jeg beskrev i kapittel 3. I kapittel 5 viste jeg at det er gjennom det nye nettverket man tilegner seg kunnskap om hvor det er gratis mat og dusj, og hvor i byen det er trygt å oppholde seg. Et eksempel er *Johannes*, som forteller at han kom til Oslo fra en annen by og har funnet dagtilbudene etter hvert som han har oppholdt seg i Oslo. Å lære seg nye økonomiske måter å klare seg på er også en del av gatekarrieren (Tungland m.fl. 1996, Van Doorn 2000). Når en person når opp på trinnet for gatekapital, har han eller hun erfaringer og kompetanse fra livet som bostedsløs. Han eller hun har ervervet nye bekjenskaper og nye måter å klare seg på som gjør livet uten bolig enklere.

Jostein har bodd i flere norske byer og sammenlikner Oslo med de andre byene han har bodd i. Han oppsummerer Oslos lavterskeltilbud. *"Det er mye lettere å få hjelp i Oslo, derfor er det mange som flytter hit"*. Han sier at dersom man ønsker seg ut av situasjonen man er i, så er Oslo stedet. *Jostein* virker generelt veldig fornøyd med Oslos tilbud til bostedsløse personer. Han er akkurat kommet på subutex og holder midlertidig til på et sted der han trives godt. Men *Jostein* vet også hvor han ikke vil bo. Det er spesielt et av kommunens hybelhus som han snakker negativt om. *"Det ser ikke ut der, folk trekker gata inn på busef"*.

Alle mine informanter har kjennskap til de forskjellige tilbudene i Oslo, og de benytter seg av dem i ulik grad. Noen bruker bare vintertilbudet, mens andre flytter rundt mellom hybelhusene. Gjennom marginaliseringsprosessen som rolletrapstrappa illustrerer, mister de sakte men sikkert tilknytningen sin til det etablerte samfunnet. Når de mister sin faste adresse mister de også den automatiske tilknytning en adresse gir til lokale etater slik som legetjeneste, likningskontor, sosialkontor (Solheim 2000). Jeg spurte mine informanter om hvordan de får hentet trygden sin, da de fleste av dem ikke har id-kort. *Thorbjørn* for eksempel må dra helt til Lillestrøm hver gang han skal hente trygden sin, fordi her kjenner de ham av utseende. *Maria* har gitt moren sin fullmakt til å hente sosialpengene hennes. Og slik er de hele tiden nødt til å finne nye måter å klare seg på. Gatekarrieren viser hvordan personer som befinner seg i en manifest marginal posisjon bygger opp en ny og annerledes posisjon innenfor gatekulturen.

& Robinson 1999, Thörn 2004, May, Cloke & Johnson 2008). Den forenklede modellen tar ikke hensyn til disse.

6.3.3 Struktur og aktør i samspill

I likhet med Thörn (2004) og Snow & Anderson (1993) mener også jeg at det er vanskelig å se på bostedsløshet uten å se på hvilke strukturer som har innvirkning på individene. Men til forskjell fra Thörn og Bourdieu vil jeg i større grad vektlegge aktørenes frie vilje. Selv om jeg ser på strukturene som formende for individet, ser jeg likevel på aktørene som frie til å velge. Dersom strukturene la alle forutsetninger for aktørene, ville de ikke kunne skape alternative kapitalformer slik som gatekapital. De to modellene er ment å vise hvordan aktørene hele tiden beveger seg mellom å formes av strukturene, og likevel ha frihet til å velge.

Tap av bolig, arbeid og kontakt med familie vil påvirke et individ på flere måter. Når en person mister boligen sin, vil det ha store konsekvenser for andre forhold i livet (Dyb m.fl. 2004). Vandemark (2007) har studert tilhørighet blant bostedsløse og fremhever at tap av bolig fører til en manglende følelse av tilhørighet. ”Homelessness is not simply the absence of a physical domicile; it is often and importantly absent or reduced social ties and the resources that these represent and a diminished sense of connectedness or belonging” (Vandemark 2007: 243). Ved hjelp av begrepet habitus vil jeg diskutere samspillet mellom strukturelt- og individuelt nivå med utgangspunkt i hvordan mangel på bolig får konsekvenser på andre områder i livet.

6.4 Påvirker boligsituasjonen individets habitus?

”*Alt starter med bolig*” sier Maria flere ganger under intervjuet. Hun har en drøm om å begynne på skolen igjen, men mener at det er umulig så lenge hun ikke har en bolig. ”*Å sitte ber (hybelhuset) og legge planer for jobb og skole er meningsløst*”. En leilighet ville betydd at hun fikk et sted der hun kan låse døren for første gang i sitt liv. Men Maria får ikke den kommunale leiligheten hun har søkt om, fordi hun ikke vil motta metadon. Tidligere i intervjuet har hun fortalt at hun er innkalt til soning. Hun makter ikke å begynne å lete etter bolig nå som hun er innkalt til soning, fordi hun antakeligvis kommer til å miste boligen når hun sitter i fengsel.

Også *Leo* forteller at han ønsker seg en bolig. *"Det er ikke lett å bo på et sted som dette og prøve å straitte seg opp!"*

Thorbjørn sier at det viktigste med egen bolig er å føle at man får bedre selvfølelse. *"Men når man har bodd sånn her i syv år er det liksom ingen vei tilbake"*. Han forteller også at han en gang var veldig interessert i motorsport og kjørte motorsykkel, men at han mistet de hobbyene når han mistet sin bolig. *"Det blir en livsstil (motorsport). Det blir døvt når man slutter, man blir bare en skygge av seg selv"*.

Disse fortellingene er nok ikke unike for bostedsløse personer. Rolletapstrappa illustrerer utsosialiseringen fra samfunnet. Etter hvert som bostedsløse personer mister båndene til storsamfunnet blir båndene til gatekulturen desto sterkere. Kapittel 4 viser hvordan bostedsløse personers levesett blir kriminalisert. Fængselsopphold fører i sin tur til enda større avstand til normalsamfunnet, enten fordi det kan være vanskelig å tilpasse seg når man kommer ut, eller som i Marias tilfelle der det er vanskelig å beholde sin bolig under fængselsoppholdet (se også Dyb, Brattbakk, Bernander og Helgesen 2006). Når man først har et rulleblad hos politiet, og har vært uten fast bolig en stund, kan det være vanskelig å komme seg inn på bolig- og arbeidsmarkedet igjen. I kapittel 5 diskuterte jeg hvordan mine informanter ikke har råd til å ha en skattepliktig jobb, det være seg på grunn av gjeld eller lønningssystem som ikke passer deres økonomiske situasjon.

Teresa Gowan (2002) har studert bostedsløse personer i St. Louis og San Fransisco og skriver dette om en av sine informanter som er i retten for første gang: His clean record may have stood for something, but his lack of employment and legitimate housing probably sent another, more important message. Here was just another member of the rabble, a natural inhabitant of the jail (...). (Gowan 2002: 520). Sitatet er illustrerende for hvordan mangel på bolig har innvirkning på andre felter i livet.

Når den sosiale ekskluderingen er et faktum gjelder det å finne alternative levemåter. Gatekarrieretrappa viser veien opp til gatekapital, og som jeg har argumentert for tidligere er det når man mangler de anerkjente kapitalformer at man er tvunget til å søke nye kapitalformer. I prosessen fra rolletap til gatekapital påvirkes individet hele tiden av strukturene som omgir dem. "The political climate with respect to the homeless affects how they spend their

days. The matrix of social-service and control agencies and commercial establishments that deal directly with the homeless also shapes their routines and options” (Snow & Anderson 1993: 77). Ved utelukkende å se på bostedsløshet ut fra et strukturelt perspektiv mener jeg at man mister en viktig dimensjon i bostedsløses livssituasjon, og derfor bruker jeg gatekapitalbegrepet til å vise hvordan mine informanter handler innenfor de rammene som omgir dem.

6.4.1 Strukturelle begrensninger og muligheter

Street life (...) is embedded in a loose network of organizations that range from social-service agencies to neighbourhood associations and governmental task forces. These organizations not only affect the survival opportunities and resources available to the homeless but also contribute to the texture of street life (Snow & Anderson 1993: 77).

Det er flere strukturelle faktorer som kan bidra til at mine informanter opparbeider seg gatekapital. Blant annet strukturerer samtlige av mine informanter sine liv ut i fra ulike tilbud rettet mot gruppen. Det betyr i praksis at de er nødt til å forholde seg til private regler og mennesker som bestemmer over dem store deler av døgnet. I kapittel 4 diskuterte jeg hvordan bostedsløse personer ofte er henvist til byens dagsentre for bostedsløse- og rusmisbrukende personer og hybelhus dersom de vil være i fred for ubehagelige blikk og bortvisninger fra det offentlige rom. I dette avsnitt vil jeg diskutere hvordan disse *marginale rommene* påvirker mine informanter i retning av større tilhørighet til gatekulturen enn til storsamfunnet.

”Tilstedeværelsen på værestedet for øldrikkere er frivillig, og stedet fungerer som et fristed, men det er samtidig et stigmatisert sted, hvor kun bumser færdes” (Elm Larsen 2002: 149). Elm Larsen har studert ulike væresteder der marginale grupper oppholder seg, og fremhever at værestedene påvirker marginale menneskers holdning og atferd på en bestemt måte. Men værestedene er også meningsskapende steder der marginaliserte mennesker føler stedstilhørighet. Dette er steder der marginaliserte personer kan møte andre mennesker i samme situasjon. Samholdet mellom mennesker i samme situasjon er ikke uproblematisk. Opprettelsen

av marginale rom der kun mennesker i marginale posisjoner ferdes vil styrke båndene mellom individene som ferdes her, men skape lite rom for "bridging social capital". Det sosiale samværet med marginale mennesker i marginale rom, vil påvirke et individs habitus på flere måter. For det første vil det at en person oppsøker disse stedene, øke sannsynligheten for at han eller hun beveger seg opp over gatekarrieretrappa. Her treffer man de nødvendige kontaktene, og lærer av dem som har vært lenger på gata. "Bonding social capital" er viktig i gatemiljøet, men det minker også sjansene for å bryte med miljøet. For det andre kan det å ferdes i marginale rom medføre en økt følelse av å være annerledes, nettopp fordi de personene som benytter seg av rommet er marginaliserte.

Formålet med del 6.4 i dette kapitlet har vært å vise hvordan institusjoner også skaper institusjonelle personligheter. Utgangspunktet er en idé om at mange tiltak rettet mot bostedsløse personer bidrar til å skape gatekapital fremfor å vise dem vei inn i det normaliserte. Dette skjer gjennom utformingen av hjelpeapparatet, som gjennom sin rolle som portvokter definerer folk ut og inn av det boligmarkedet de disponerer (Solheim 2000). Det normaliserte er imidlertid ikke noe lett begrep å bruke. For selv om mange av mine informanter synes å etterstrebe anerkjente kapitalformer i normalitetens verden, så innebærer denne streben en risiko for å miste det man allerede har bygget opp innenfor gatekulturen. Elm Larsen (2002) argumenterer for at personer gjennom normalisering kan bli "hjemløse".

For marginale mennesker vil en normaliseringsprosess innebære risici for, at der sker tab af det eksisterende sociale nettverk, og hvis der ikke – i hvert fald umiddelbart – kan etableres noget nettverk for vedkommende i normalitetens verden, vil normalisering således risikere at medføre social isolering (Elm Larsen 2002: 174).

Hvordan gatekapital som en del av en persons habitus kan være et hinder for et liv i fast bolig vil jeg vise i neste del av kapitlet. Mine informanter er nemlig ikke utelukkende positive innstilt til det å ha en egen bolig.

6.5 Kan gatekapital føre til en dårlig posisjon på boligmarkedet?

I avsnittet over og i kapittel 5 har jeg vist hvordan mangel på bolig fører til økt gatekapital. I det følgende vil jeg vise hvordan gatekapital igjen kan føre til dårligere vilkår på boligmarkedet, og drøfte hvordan sirkelen sluttes.

6.5.1 Bolig er ikke nødvendigvis et mål

Johannes er 38 år og har vært bostedsløs siden han hadde sin egen leilighet i 1996. Siden da har han vært på ulike institusjoner, fengsel og bodd på gata. Når jeg intervjuer ham har han akkurat kommet ut fra fengsel. *Johannes* fremstår som en person som har mye erfaring med gatekulturen. Han vet hvor han skal gå for å få mat og husly, og han vet akkurat hvor han kan oppholde seg i byen til ulike tider. I følge en av de ansatte som jobber der hvor jeg intervjuer *Johannes*, og som kjenner ham godt, er *Johannes* kjent for å finne garasjeanlegg som han sover i. Alt i alt fremstår *Johannes* som en person med store mengder gatekapital. Men på andre områder i samfunnet føler han ikke selv at han passer inn. Han føler ingen beskyttelse fra politiet, han har aldri hatt en jobb og kunne heller ikke tenke seg en. For *Johannes* virker dette som en helt utenkelig vei livet kan gå. Han har heller ingen kontakt med familien sin. Når jeg spør om han kunne tenke seg en leilighet er svaret nei. Han er livredd for å få egen leilighet. Han tenker på det å bli ensom, og tror at han ville bli veldig ensom hvis han fikk en leilighet. Han sier også at dersom han fikk en leilighet, ville han nok miste den uansett, fordi han hadde tatt med seg dem som fryser hjem.

Jostein har hatt flere leiligheter, både alene og sammen med andre. Han forklarer at selv om man bor alene så kommer det flere og flere innom. "*Det blir lett å pushe da*". Når jeg spør om han kunne tenke seg en leilighet, svarer han at det kunne han godt tenke seg etter hvert. Han ville helst ha bodd noen mil utenfor byen så han kunne ha trukket seg unna miljøet, hvis ikke ville det være en fare for å miste leiligheten på grunn av for mye besøk. Han sier også at han kunne tenkt seg å dele leiligheten med noen andre.

Maria har aldri hatt en egen leilighet. Hun har vært bostedsløs fra hun var 19 år, i praksis hele sitt voksne liv. Hun har prøvd de fleste

boligalternativer bortsett fra å ha et eget sted å bo. Hun har bodd hos venner, kjærester, institusjoner og i okkuperte bygårder rundt omkring i byen. ”*Det var enklere før, nå er det nesten ingen bygninger igjen å okkupere*”. Okkupasjon er en bra boligløsning, forteller hun. Så lenge det er vann der fungerer det bra. Okkupasjon er antakeligvis den fineste boligform hun har hatt, selv om det er veldig usikkert. Maria forteller at hun kjenner flere som har fått leiligheter, og som plutselig har sittet der og vært ensomme. ”*Og hva gjør de da? De drar til dem de kjenner i byen og da er det kjørt!*”.

Følelsene knyttet til bolig er både positive og negative. På den ene siden er det med bolig alt starter. På den andre siden kan bolig føre til ensomhet og nederlag dersom man mister den. Min empiri viser at for mye besøk i leilighetene kan se ut til å være en årsak til at mange mister boligen. En forklaring på de hyppige besøkene kan være de høstningsøkonomiske prinsipper som mine informanter lever etter. Innenfor høstningsøkonomien stilles det ingen krav til langsiktig planlegging. For å anskaffe og bevare en bolig kreves det langsiktig planlegging. Med en gang en bostedsløs person får bolig vil han eller hun være mindre avhengig av å leve etter høstningsøkonomiske prinsipper. Men fordi habitus er et resultat av trege prosesser vil personen ha vanskelig for å forandre sitt liv umiddelbart etter tilegnelsen av bolig. Dette kan resultere i det mine informanter bekrefter, nemlig at man mister sin bolig på grunn av sin ”gamle levestil”. Sørhaug (1996: 42) trekker frem et tenkt eksempel om en gutt som får egen bolig. Umiddelbart etter overtakelsen kommer deler av gruppen han omgås på døren. Sørhaug fremhever at innenfor et høstningsøkonomisk perspektiv vil det å slippe inn gjengen ikke være kortsiktig planlegging, tvert imot så vil det å slippe inn gjengen gi gutten mulighet til å benytte seg av andres leiligheter i fremtiden. Når man ser på slike handlinger ut fra et høstningsøkonomisk perspektiv, kan det hjelpe til å forstå hvorfor gutten handler som han gjør.

6.5.2 Gatekapital = manglende” boevne”?

Gatekapital blir en hindring når levestilen forandres. Desto flere ganger man mister boligen sin, desto vanskeligere blir det å få bolig i det hele tatt. Og når en person til slutt nektes fast bolig er årsaken vedkommendes ”manglende boevne”. I hjelpeapparatet brukes begrepet til sortering av klienter med boligbehov, og slik skiller

man ut grupper som antas å ikke være i stand til å ha egen bolig (Dyb 2002b). Krav til normer og atferd er ulik i gatekulturen og i behandlingsapparatet, så når en bostedsløs person tar med gatekulturen inn i sin nye bolig, vurderes han eller hun å ha ”manglende boevne”. Begrepet ”boevne” refererer til individets evne til å håndtere egen bolig. Begrepets manglende faglige fundament er kritisert av blant annet Dyb (2002a: 29): ” Det er slående at flere tiår etter evneveik forsvant ut av fagspråket, så bruker fagmiljøene begreper som tilskriver en kaotisk bosituasjon og livssituasjon en persons evner”. Begrepet ”boevne” blir brukt i flere sammenhenger, blant annet er ”boevne” ett kriterium for å få bolig i mange norske kommuner (Dyb 2002a). Sahlin (1996) skriver om formelle og uformelle kriterier husverter bruker for å avvise eller utestenge folk på grunn av deres ”manglende boevne”. Husvertene utøver, ifølge Sahlin, en form for grensekontroll på grunnlag av hva de selv mener er tilfredsstillende boevne. På denne måten bestemmes den bostedsløse persons boligsituasjon på basis av egenskaper han eller hun besitter, og som enten kvalifiserer eller diskvalifiserer personens rett til bolig.

Diskvalifisering av en persons rett til å bo kan settes i sammenheng med Neals (1997) inndeling av verdig- og ikke verdig trengende. Når man diskvalifiserer en person på grunn av manglende ”boevne”, er han eller hun heller ikke en verdig trengende. Men det finnes også eksempler på personer som mangler ”boevne” og likevel er verdig trengende. Når den manglende ”boevnen” for eksempel skyldes sykdom av ulik art, kvalifiserer dette til bolig med tilhørende oppfølging og hjelp til å klare boligsituasjonen.

”(…) homelessness and involvement in the criminal justice system are intertwined and result in chaotic lifestyle that often exacerbates exclusion from services and support systems, and a marginalised status in the community” (Mcnaughton & Sanders 2008: 886). Jeg har tidligere argumentert for at mine informanter ikke lever et kaotisk liv, selv om det tilsynelatende kan virke slik. I vurderingen av om en person er verdig trengende, og dermed kvalifisert til hjelp til bolig, spiller gatekapital en negativ rolle. Kanskje kommer dette av at gatekapital synliggjør en tilsynelatende kaotisk situasjon? Gatekapitalen er ikke anerkjent, tvert imot så er det slik at desto mer gatekapital en har, desto dårligere stilt er man i det sosiale spill. ”(...) habits developed in response to street experiences may

cause cognitive discrepancies in life off the streets” (Snow & Anderson 1993: 297).

6.6 Oppsummering

Hvordan bostedsløse personer påvirkes av strukturelle begrensninger, og hvordan de skaper nye og annerledes posisjoner innenfor en gatekultur, kan være nyttig kunnskap når man ser på bostedsløse personers hverdagsliv. Dette kapitlet viser hvordan bostedsløse personer utsosialiseres fra samfunnet og parallelt med dette sosialiseres inn i gatekulturen gjennom en gatekarriere. Jeg har benyttet to modeller for å illustrere dette. Rolletapstrappa viser hvordan en person kan gå fra å miste boligen sin til å bli mer eller mindre ekskludert fra samfunnet. Gatekarrieretrappa viser hvordan mine informanter innlemmes i en gatekultur. Her blir de kompetente aktører som kan hente sosiale og økonomiske gevinster på grunnlag av akkumulert gatekapital. Når de først er en del av gatekulturen er veien tilbake til storsamfunnet lang. Og dersom noen skulle velge å gå denne lange veien, står de i fare for å miste alt de har bygget opp innenfor gatekulturen. Deres sosiale kapital gir fordeler på gata, men ikke i resten av samfunnet. Ved hjelp av gatekarrierebegrepet kan man se hvordan det å utsosialiseres fra storsamfunnet og innlemmelsen i en gatekultur, sørger for at bostedsløse personer kan overleve på gata, samtidig som de har vanskelig for å komme seg bort fra den. At habitus er et resultat av trege prosesser kommer tydelig frem når en person som har vært bostedsløs lenge får bolig. Den gamle levestilen kan da være til hinder når et nytt liv skal formes, og gatekapitalen som har vært en ressurs i gatekulturen blir en byrde i normalitetens verden.

7 Konklusjon

Innledningsvis introduserte jeg mitt hovedmål for oppgaven. *Hvilke konsekvenser har mangel på bolig for mine informaners tilværelse?* Jeg introduserte også noen konkrete problemstillinger som jeg har besvart underveis i oppgaven. I dette kapitlet vil jeg løfte blikket ytterligere og forsøke å oppsummere funnene i oppgaven. På denne måten forsøker jeg også å svare mer eksplisitt på min tredje problemstilling ”Hvordan opprettholdes bostedsløse personers marginale posisjon i samfunnet?”. Her blir igjen dualismen mellom struktur-aktør sentral. Videre vil jeg se på noen lærdommer som kan trekkes ut fra en kvalitativ studie som denne.

7.1 Hvilke konsekvenser har mangel på bolig for tilværelsen?

I kapittel 6 redegjorde jeg for hvordan mangel på bolig medfører rolletap, og parallelt med dette medfører økt gatekapital. Jeg vil i det følgende oppsummere hovedpoengene mer skjematisk.

Samfunnet som bostedsløse personer utsosialiseres fra er også med på å opprettholde deres marginale posisjon. Jeg ser på bostedsløshet som en prosess, og i løpet av prosessen mine informanter har gjennomgått, har de nådd et vendepunkt. Det ser ut til at vendepunktet inntreffer på et tidspunkt når en person begynner å oppholde seg store deler av dagen i det offentlige rom. Når dette skjer vil han eller hun sluses inn i en tilværelse der all tid hovedsakelig tilbringes sammen med andre bostedsløse personer. Områder som før var tilgjengelige voktes nå av portvoktere. Alternativene blir å oppholde seg i områdene utenfor grensekontrollen sammen med andre risiko-profiler, eller i marginale rom som er opprettet for mennesker i marginale posisjoner, og det er her innlemmelsen i en gatekultur finner sted.

Gatekapitalen som bostedsløse personer opparbeider seg, svekker deres sosiale posisjon i samfunnet. Desto ”bedre” du er i gatemiljøet desto ”verre” er du stilt i storsamfunnet. Jeg har identifisert to forklaringer på hvorfor dette skjer. Første forklaring er bostedsløse personers kriminaliserte livssituasjon. Å ha vært straffet i Norge kan ha avgjørende betydning i en jobbsøkningsprosess. Det kan også ha konsekvenser i form av avvisning på det private boligmarkedet. Den andre forklaringen som jeg har diskutert gjennom oppgaven er at mine informanter kan sies å leve innenfor en høstningsøkonomi. Innenfor denne økonomien finner vi at tidsperspektivet blir kortere, og kravet til umiddelbar økonomisk tilfredsstillelse større. Dette kan medføre at integrering i bolig- og arbeidsmarkedet blir vanskelig.

I gatekulturen ser vi at sosial kapital får en ny betydning. Viktige sosiale relasjoner i gatekulturen kan ikke bidra til positiv posisjonering i samfunnet. Derimot er det relasjoner som er hjelpeløse der bostedsløse personer befinner seg. Mine informanter er avhengige av andre personer i miljøet for å kunne klare seg. De investerer i hverandre i den viten om at de selv kan få hjelp dersom de trenger det. De bruker denne sosiale kapitalen for å klare seg i hverdagen, ikke for å oppnå økt sosial status i samfunnet. Tvert imot vil deres avhengighet av andre i samme miljø svekke deres sosiale status i storsamfunnet.

Når en person først er innlemmet i en gatekultur kan veien tilbake være lang og tung. For å bruke Elm Larsens (2002) terminologi står den stigmatiserte i fare for å bli ”hjemløs”. På dette tidspunktet vil det kanskje være mer for enkeltpersoner å hente i gatemiljøet enn i samfunnet ellers. Dette er en ekstrem fortolkning av marginaliseringsprosessen, men når en person står overfor et valg mellom en tilværelse i samfunnet der han eller hun besitter lite av de anerkjente kapitalformene, eller et liv i en gatekultur der man har kapital og kanskje til og med sosial status, er valget kanskje ikke så enkelt som utenforstående kan synes å tro. Tungland m.fl. (1996) har skrevet om dette ut i fra et økonomisk perspektiv, hvor de kaller det for kulturøkonomisk avhengighet. Jeg vil imidlertid enda en gang understreke at mine informanter ikke er talenter innenfor en illegal økonomi, snarere er de klienter i samfunnet, som har funnet en annen arena der de kan få noe positivt ut av sine ellers stigmatiserte posisjoner.

Gatekapitalens kroppsliggjorte form er habitus. Det betyr at etter hvert som en person i gatekulturen opparbeider seg gatekapital, internaliseres denne og blir til kroppsliggjorte disposisjoner. Han eller hun vil som oftest handle ut ifra disse disposisjonene. Tregheten i habitus vil påvirke personen i den forstand at han eller hun ikke kan endre livsstil umiddelbart. Det betyr også at selv om en bostedsløs person skulle få en bolig, er det ikke sikkert at han eller hun vil klare å tilpasse seg livet med bolig. Høstningsøkonomien er også internalisert i habitus og dermed treg å omvende. Innenfor et høstningsøkonomisk perspektiv vil det for eksempel være lurt å la andre benytte seg av ens egen leilighet mens man har den, selv om dette kan resultere i at man mister den. Habitus' treghet kan være en forklaring på at flere av mine informanter har hatt leiligheter som de har mistet på grunn av for mye besøk og bråk. Hvordan bostedsløse personers leveste klassifiseres som manglende "boevne" av hjelpeapparatet, er et eksempel på hvordan marginale posisjoner blir opprettholdt. I arbeidet med å tilpasse seg et liv på gata, blir bostedsløse personer mindre og mindre kvalifisert til bolig, og ved hjelp av begrepet "boevne" kan man avvise personer på grunnlag av uformelle kriterier.

I arbeidet med denne oppgaven har det blitt klart for meg at bostedsløse personers hverdag bør vies mer oppmerksomhet. I norske studier gjort av bostedsløse personer, er deres bruk av rusmidler ofte et hovedtema. Jeg ønsker med denne oppgaven å bringe fokus på deres boligsituasjon, og med dette oppfordre andre til å følge opp og forske videre på temaet. Ved å fokusere på boligsituasjonen til denne gruppen vil man kanskje kunne finne tilfredsstillende boliger til dem - boliger som tar hensyn til deres tidligere liv som bostedsløse. Innledningsvis skrev jeg at bolig er utgangspunktet for god livskvalitet på svært mange områder. Dette gjelder også for personer uten fast bolig.

7.2 I etterpåklokskapens lys

Det er på slutten av prosessen man egentlig burde begynne arbeidet. Læringskurven har vært bratt, og i ettertid ser jeg at noen av de valg jeg har tatt underveis kunne ha vært annerledes.

Jeg har vært opptatt av å vise mine informanternes opplevelser og erfaringer de har fra et liv uten bolig. Jeg begynte med intervjuene tidlig i arbeidet ut fra en problemstilling som omhandlet hvordan bostedsløse personer strukturerer hverdagen sin, og hvilke rammer omgivelsene setter for livet uten bolig. Jeg har videreutviklet problemstillingene mine underveis i datainnsamlingsprosessen, samtidig som jeg har satt meg inn i teori og litteratur som har økt forståelsen min rundt det jeg har studert. I ettertid ser jeg at datamaterialet mitt kunne vært rikere dersom jeg hadde brukt båndopptaker fremfor å notere under intervjuene. Dersom jeg hadde hatt flere sitater fra mine informanter, ville deres uttalelser om erfaringer og opplevelser fått enda større plass i oppgaven.

Oppgavens begrensning i tid og omfang har også resultert i at jeg har måttet begrense meg i forhold til antall intervjuer. Jeg har intervjuet åtte personer, og jeg har intervjuet hver av disse én gang. For å få et bedre bilde av hverdagen deres, hadde flere intervjuer med de samme personene vært givende. Det hadde vært interessant å intervjuer dem på forskjellige årstider, da et liv uten bolig kan variere nokså mye etter årstiden. Ved å intervjuer dem flere ganger hadde jeg også hatt muligheten til å møte dem i forskjellige situasjoner. Som nevnt tidligere er mine informanternes liv preget av at de flytter mye på seg. Deres dagsform kan derfor være avhengig av hvor de har sovet forrige natt, om de har sovet i det hele tatt, og hvorvidt de har spist den dagen. Ved kun å intervjuer hver person en gang traff jeg dem kanskje på en god eller en dårlig dag, og jeg fikk et bilde av livsoppfatningen deres i henhold til dagsformen. Oppfølgingsintervjuer ble ikke gjort på grunn av at det er tidsmessig krevende å følge opp personer som ikke har noe fast tilholdssted, og som ikke har mulighet til å planlegge langt frem i tid. Jeg har gjennom arbeidet med oppgaven lært noe om forskningens begrensninger og rammebetingelser. Det er ikke alltid man kan foreta en datainnsamling som er optimal i forhold til problemstillingen, men forhåpentligvis har jeg lært av mine valg og kan bruke erfaringene videre.

Litteratur

- Amster, Randall (2003), "Patterns of Exclusion: Sanitizing Space, Criminalizing Homelessness". *Social Justice*, 30/1: 195-221.
- Benjaminsen, Lars og Ivan Christensen (2007), *Hjemløshed i Danmark. National kortlægning*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Berg, Elin (2003), *Sambandlingens monolog*. SIRUS rapport nr 1/2003. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.
- Berg, Bruce L. (2004), *Qualitative research methods*. United States of America: Pearson Education, Inc.
- Bo, Inger Glavin (2002), "At sette tavheder i tale". I Michael Hviid Jacobsen, Søren Kristiansen & Annick Prieur (red.) *Liv, fortalling, tekst- streiftog i kvalitativ sociologi*. (51-75) Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Bourdieu, Pierre (1990), *The Logic of Practice*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre (1995), *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dommekraften*. Oslo: Pax Forlag A/S
- Bourdieu, Pierre (1996), *Symbolisk makt*. Oslo: Pax Forlag A/S
- Bourdieu, Pierre (2006), "Kapitalens former". *Agora*, 1-2: 5-27.
- Bourgois, Philippe (2003), *In search of respect*. Cambridge: Cambridge University Press

- Bretteville – Jensen (2005), *Økonomiske aspekter ved sprøytemisbrukeres forbruk av rusmidler. En analyse av intervjuer foretatt 1993-2004*. SIRUS rapport nr. 4/2005. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.
- Calhoun, Craig (2006), ”Habitus, Felt og Kapital: Historisk spesifisert i praksisteorien”. *Agora*, 1-2: 352-385.
- Christie, Nils og Kjetil Bruun (2003), *Den gode fiende*. 3 utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Denzin, Norman K. & Yvonna S. Lincoln (2008), ”Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research”. I Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (red.) *Strategies of Qualitative Inquiry*. Los Angeles: SAGE Publications.
- Doherty, Joe, Volker Busch-Geertsema, Vita Karpuskiene, Jukka Korhonen, Eoin O’Sullivan, Ingrid Sahlin, Antonio Tosi (with Agostino Petrillo) & Julia Wygnańska (2006), *The Changing Role of the State: Homelessness and Exclusion: regulating public space*. Rapport, FEANTSA.
- Doorn, Lia Van (2000), ”From begging to dealing. The stock of income strategies of the homeless”. *Focaal*, 36: 31-49.
- Doorn, Lia Van (2008), ”Perception of time and space of (former) homeless people”. *Journal of Human Behaviour in the Social Environment*. Upublisert artikkel.
- Dyb, Evelyn (2002a): ”Ett trappetrinn opp eller to trinn ned”. *Embla* nr. 2/2002
- Dyb, Evelyn (2002b), ”Bostedsløshet i Norge – forklaringer på marginalisering”. I Sahlin, Ingrid og Sirkka-Liisa Kærkkäinen (red.). *Bostedsløshet som problem och politikk*. 558. (35-56) København: Nordisk Ministerråd
- Dyb, Evelyn, Liv Johanne Solheim og Siri Ytrehus (2004), *Sosialt perspektiv på bolig*. Oslo: Abstrakt forlag.

- Dyb, Evelyn (2005), *Bostedsløs; posisjon på boligmarkedet eller identitet? Oppfølgende analyse av kartlegging av bostedsløse i 2003*. Prosjektrapport 383. Oslo: Norges byggforskningsinstitutt.
- Dyb, Evelyn (2006), "Roofless People and the Use of Public Place, a Study in Oslo". *European Observatory on Homelessness: Thematic Report 2006, Norway*.
- Dyb, Evelyn, Ingar Brattbakk, Klaus Bernander og Janne Helgesen (2006), *Løslatt og hjemløs. Bolig og bostedsløshet etter fengselsopphold*. Samarbeidsrapport NIBR/Byggforsk/KRUS.
- Fangen, Katrine (2001), *En bok om nynazister*. Oslo: Universitetsforlaget
- Farrington, Alice & W. Peter Robinson (1999), "Homelessness and Strategies of Identity Maintenance: A Participant Observation Study". *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 9: 175-194.
- Fine, Michelle, Lois Weis, Susan Weseen & Loonmun Wong (2003), "For Whom? Qualitative Research, Representations, and Social Resonsibilities". I Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (red.) *The Landscape of Qualitative Research*. Second Edition (167-207) Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Finstad, Liv (2000), *Politiblikket*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Fitzpatrick, Kevin M, Jessica Irwin, Mark Lagory & Ferris Ritcey (2007), "Just thinking about it. Social Capital and Suicide Ideation among Homelss Persons". *Journal of Health Psychology*, 12/5: 750-760.
- Flåto, Maja og Nicolay B. Johansen (2008), "Mot en sosiologisk forståelse av avhengighet". *Sosiologi i dag*, 1: In press.
- Fog, Jette (2005), *Med samtalen som utgangspunkt*. København: Akademisk Forlag.
- Fontana, Andrea & James H. Frey (2005), "The Interview: From Neutral Stance to Political Involvement". I Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (red.) *The Sage Handbook of*

Qualitative Research. Third Edition. (695-728) Thousand Oaks: SAGE Publications.

- Foucault, Michel (1995), *Overvåkning og straff. Det moderne fengsels historie*. 2 utgave. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Franzén, Mats (2001), "Urban order and the preventive restructuring of space: the operation of border controls in micro space". *The sociological review*, 49/ 2: 202-218.
- Geertz, Clifford (1973), "Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture". *The Interpretation of Cultures. Selected Essays by Clifford Geertz*, (3-30) New York: BasicBooks, A Division of Harper Collins Publishers.
- Gilje, Nils og Harald Grimen (1998), *Samfunnsvitenskapens forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gowan, Teresa (2002), "Homelessness and incarceration in two American cities". *Ethnography*, 3/4: 500-534.
- Hansen, Thorbjørn, Arne Holm og Steinar Østerby (2004), *Bostedsløse i Norge 2003 – en kartlegging*. Prosjektrapport 371. Oslo: Norges byggforskningsinstitutt.
- Hansen, Thorbjørn, Evelyn Dyb og Steinar Østerby (2006), *Bostedsløse i Norge - En kartlegging*. Prosjektrapport 403. Oslo: Norges byggforskningsinstitutt.
- Järvinen, Margaretha (2001), "Marginalisering – konstruktivistiska perspektiv på ordning och kaos". *Sosiologi i dag*, 31/2: 67-86.
- King, Anthony (2000), "Thinking with Bourdieu Against Bourdieu: A "Practical" Critique of the Habitus". *Sociological theory*, 18: 417-433
- Kale, Steinar (2002), *Det kvalitative forskningsinstitutt*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Lalander, Philip (2001), *Hela världen är din – en bok om unga heroinister*. Lund: Studentlitteratur.

- Lankenau, Stephen E, Michael C. Clatts, Dorinda Welle, Lloyd A. Goldsamt & Marya Viost Gwadz (2005), "Street careers: homelessness, drug use, and sex among young men who have sex with men (YMSM)". *International Journal of Drug Policy*, 18/1: 10-18.
- Larsen, Jørgen Elm (2002), "Marginale Mennesker I Marginale Rum". I Margretha Järvinen, Jørgen Elm Larsen og Nils Mortensen (red.) *Det magtfulde møde mellem system og klient*. (148-184) Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Low, Setha (2006), "How private interests Take Over Public Space: Zoning, Taxes, and Incorporation of Gated Communities". *The politics of public space*. New York, London: Routledge.
- Low, Setha & Neil Smith (2006), "Introduction: The Imperative of Public Space". *The politics of public space*. New York, London: Routledge.
- May, Jon, Paul Cloke & Sarah Johnson (2008), "Alternative Cartographies of Homelessness: Rendering British women's experiences of 'visible' homelessness". *Gender, Place & Culture*, 14/2: 121-140
- Mcnaughton, Carol Corinne & Teela Sanders (2007), "Housing and Transitional Phases Out of 'Disordered' Lives: The Case of Leaving Homelessness and Street Sex Work". *Housing Studies*, 22/6: 885-900.
- Meert, Henk, Karen Stuyck, Pedro José Cabrera, Evelyn Dyb, Maša Filipovič, Péter Györi, Ilja Hradecký, Marie Loison & Roland Maas (2006), *The changing profiles of the homeless people: Conflict, rooflessness and the use of public space*. Rapport, FEANTSA
- Neal, Joanne (1997), "Theorising homelessness. Contemporary sociological and feminist perspectives". I Roger Burrows, Nicholas Pleace & Deborah Quilgars (red.) *Homelessness and Social Policy*. (35-49) New York, London: Routledge.

- Patton, Michael Quinn (1990), *Qualitative evaluation and research methods*. California: SAGE Publications.
- Peräkylä, Anssi (2005), "Analyzing Talk and Text". I Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (red.) *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Third Edition. (869-886) Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Putnam, Robert D. (2000), *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. New York: SIMON & SCHUSTER.
- Ramsøy, Odd, Frank Burmann, Per Ole Johansen og Torbjørn Kalberg (1971), *På livet - fra filleproletariatet i Oslo*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ringdal, Kristen (2001), *Enhet og mangfold*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Rosengren, Anette (2003), *Mellan ilska och hopp. Om hemlöshet, droger och kvinnor*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Ryen, Anne (2002), *Det kvalitative intervjuet. Fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Sahlin, Ingrid (1996), *På gränsen till bostad. Avvisning, utvisning, specialkontrakt*. Lund: Arkiv förlag.
- Sahlin, Ingrid (2001), "Gränskontroll och disciplin som två kontrollstrategier". *Materialisten*, 1/2: 119- 139.
- Sahlin, Ingrid (2006), "Urban definitions of Places and Behaviour". *European Observatory on Homelessness: Thematic Report 2006, Sweden*.
- SaLTO (2007), *Trygghet for alle i Skippergata og nærliggende områder*. Rapport:
<http://www.salto.oslo.kommune.no/getfile.php/Salto%20%28PROSJEKT-SALTO%29/Internett%20%28PROSJEKT-SALTO%29/Skippergata.pdf>
- Sandberg, Sveinung og Willy Pedersen (2005), *Rett fra pikerommet med ransel på ryggen?* NOVA Rapport 6/05.

- Sandberg, Sveinung (2005), "Stereotypens dilemma". *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 5(2): 27-46.
- Sandberg, Sveinung og Willy Pedersen (2007), *Gatekapital*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sandberg, Sveinung (2008), "Street Capital: Ethnicity on the streets of Oslo". *Theoretical criminology*, 12(2): 153-171.
- Silverman, David (2006), *Interpreting qualitative data*. Third Edition. London: SAGE Publications.
- Skog, Ole-Jørgen (2006), *Skam og skade. Noen avvikssosiologiske temaer*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Smith, Neal (1993), "Countours of a spazialized politics: Vehicles and the production of geographical scale". *Social text*, 33: 54-81.
- Snow, David A. & Leon Anderson (1993), *Down on Their Luck. A Study of Homeless Street People*. Berkely, Los Angeles: University of California Press
- Solheim, Liv Johanne (2000), *Vår tids legdefolk? Bustadsløse i mindre kommunar*. ØF-rapport nr. 14/2000. Østlandsforskning. Lillehammer
- Stiftelsen Kirkens Bymisjon Oslo (2006), *Rett i koppen*. Rapport 2006. Oslo: Stiftelsen Kirkens Bymisjon.
- Svensson, Bengt (1996), *pundare, jonkare og andre. Med narkotikan som føljeslagere*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Sætre, Simen (2006), *Hugo*. Oslo: J.M. Stenersens Forlag
- Sørhaug, Tian (1996), "Teori og metode". *Fornuftens fantasier*. Oslo: Universitetsforlaget
- Thaggard, Tove (2003), *Systematikk og innlevelse*. Bergen: Fagbokforlaget.

- Thornton, Sarah (1995), *Club cultures*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd
- Thornton, Sarah (1997), "The social logic of subcultural capital [1995]" I Ken Gelder & Sarah Thornton (red.) *The subculture reader*. London: Routledge.
- Tungland, Else M, Marie Smith-Solbakken og Tor Claussen (1996), *Talent eller klient? Om unge stoffmisbrukeres kulturøkonomiske avhengighet*. Rapport RF-96/025. Rogalandforskning
- Thörn, Catharina (2004), *Kvinnans plats(er)*. Stockholm; Égalité.
- Ulfrstad, Lars-Marius (1997), *Bostedsløshet i Norge. Kartlegging av bostedsløse i kontakt med hjelpeapparatet*. Prosjektrapport 216. Oslo: Norges byggforskninginstitutt.
- Vandemark, Lisa M. (2007), "Promoting the Sense of Self, Place, and Belonging in Displaced Persons: The Example of Homelessness". *Archives of Psychiatric Nursing*, 21/5: 241-248.
- Widerberg, Karin (2005), *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Wright, Richard T. & Scott H. Decker (1994), *Burglars on the job*. Boston: Northeastern University Press.

Vedlegg 1

Til beboere på Hybelhus

Mitt navn er Katja Johannessen og jeg holder på med en masteroppgave i sosiologi. Oppgaven handler om hvordan det er å være bostedsløs i Oslo og jeg er derfor veldig interessert i å snakke med bostedsløse personer.

Spørsmålene mine dreier seg om hvordan bostedsløse har det i hverdagen, og hva du mener om tilbudene til bostedsløse i Oslo. Jeg er interessert i å snakke med en som for tiden er uten fast bolig og har lyst til å fortelle meg om sin livssituasjon.

Oppgaven skal baseres på bostedsløses egne historier, og kan forhåpentligvis bidra til en økt forståelse for de problemene bostedsløse møter i hverdagen.

Jeg har full taushetsplikt så *all* informasjon vil bli holdt hemmelig. Du vil være anonym slik at ingen informasjon vil kunne føres tilbake til deg. Du får også lese gjennom intervjuet hvis du vil.

Intervjuet vil ta ca 1 time og du får 100,- som takk for hjelpen.

Jeg kommer til å være her onsdag den 2. mai, så bare si ifra til personalet eller meg hvis du er interessert.

Med vennlig hilsen

Katja Johannessen

Vedlegg 2

Intervjuguide:

Bakgrunn:

- Alder?
- Hvor er du fra?
- Hvor lenge har du bodd/oppholdt deg i Oslo (hvis utenbys fra)

Bosteder / oppholdssteder

- Hvor lenge har du vært bostedsløs
- Hvor holder du til nå?
- > Skal du dit i kveld?
- Hvor lenge har du gjort det?
- Har du sovet ute noen netter i løpet av de siste par uker?
- > hvis ja, hvor sov du da?

Har du hatt egen leilighet/hus tidligere?

Hvis ja, hvor lenge siden er det?

Har du hatt leilighet, hus eller annen vanlig bolig flere ganger?

Har du bodd aleine eller sammen med noen? -> Hvis sammen med noen, hvem?

Noen konkrete bosituasjoner – de vi bruker i kartlegginga av bostedsløse med litt tilpasning:

- Midlertidig hos slekt, venner eller kjente
- På hospits, pensjonat, campinghytte (mer aktuelt utenfor Oslo) ol korttidstilbud
- Har du vært utskrevet fra/skrevet deg ut selv institusjon (rusbehandling eller annet) uten å ha bolig
- Har du vært løslatt fra fengsel uten å ha bolig?
- Bodd ute i perioder, inkludert bruk av Oslo kommunes vintertilbud eller annet der man må ut om morgenen

Praktisk:

- **Hygiene:** Dusj, toalett, tannpuss, (menstruasjon).
- → Offentlig vs privat

- **Ernæring:**
- → Har du spist i dag?
- → Hvor mange måltider spiste du i går?
- Hvor pleier du å spise når du spiser (offentlige tilbud vs private)

- **Trygghet:**
- → Føler du deg trygg der du oppholdt deg i natt → Hvorfor/hvorfor ikke
- → Er det steder i Oslo der man kan føle seg mer trygg enn andre? Hvor er disse i så fall?
- → Hender det at du blir jaget? → Hvis ja, hvem er det som jager deg?
- → Er det noen du er mer redd for enn andre?
- → Hvilke steder blir man mest jaget fra? → Hva tror du deres begrunnelse er for å jage deg? → Oppgir de selv noen begrunnelse, i så fall hvilken?
- → Er det noen steder der det er greit å oppholde seg i byen? → Hvor?

- **Hvile/opphold:**
- → Er det noen steder her i byen der du kan hvile (legge seg ned)? → Hvor?
- → Finnes det steder der det ikke går an å hvile? → Hvor?
- → Hvis du en dag er syk, har du noe sted der du kan hvile til du blir frisk?
- → Pleier du å oppholde deg i byen? → hvis ja, hvor? Hvorfor? Er det steder der det ikke er greit å oppholde seg?

- **Arbeid og inntekt:**
- → Har du arbeid nå? → hvis ja, hvor lenge har du hatt det?
- → hvis nei, har du hatt arbeid i de senere årene?/hvor lenge siden er det du har hatt arbeid?

- → Har du lyst til å arbeide? → Hvis ja, hva forhindrer deg i å arbeide?
- → (hvis ikke arbeid) Hvordan tjener du penger?
- → Har du noen ekstra inntekt?
- (noen forslag/ kan nevnes for vedkommende: trygd, sosialhjelp, tiggging, salg av =Oslo, prostitusjon, samle flasker, selge til man ”finner”, utføre tjenester [hva slags], salg av dop etc.
- -Utdanning?
- Dersom trygdet: Hvordan får du trygden utbetalt?
- → Har du ID-kort som du bruker når du skal hente trygden?
-
- **Fritid:**
- → Hender det at du bruker noen av byens tilbud; kino, teater, konserter, etc.? → Hvis ikke, hvorfor? → Hvis ja, går du da alene eller sammen med andre?
- → Hva synes du om tilbudene? Pris, tilgjengelighet etc.
- Går du på utesteder, puber eller cafèer? Hvis ja, hvilke?
- Når var du sist på et utested, kino, konsert? Hvor/hvilken?
- Hvis ikke vedk. har brukt noen av nevnte tilbud – hvorfor?
-
- **Eiendeler:**
- → Har du mange personlige eiendeler? → Hvis ja, hvor oppbevarer du dem?
- → Er det vanskelig å holde på sine eiendeler?
- → Hva slags forhold har du til dine eiendeler?
- → Har du noe du passer ekstra godt på?

Nære relasjoner:

- **Venner:**
- → Hvor mange personer har du som du regner som nære venner? Folk du kan stole på
- → Har du hovedsakelig venner som er i samme situasjon som deg? (bostedsløse)
- → Hvordan holder dere kontakten mellom dere? → møtes dere ofte (hvor i så fall), ringer?
- → Hva gjør dere når dere møtes?
- → Hvordan er forholdet mellom dere? → deling, stjeling, hjelpe hverandre?

- → Er det lett å få venner i miljøet? (aksept i gruppen)
- → Finnes det definerte grupper? → Er det forskjell på dem som har vært bostedsløse lenge og dem som har blitt det nylig?
- → Er det noen forskjell på å ha kontakt med folk henholdsvis med og uten bolig?
- **Familie:**
- Hvem er din nærmeste familie?
- Har du kjæreste eller samboer, eventuelt er gift?
- → Har du god kontakt med din familie? → alle i familien/hvem i familien? → Hvorfor/hvorfor ikke?
- → Har du barn? → hvis ja, har du kontakt med dem? → hvis nei, er det vanskelig å holde kontakten? Hvis ja, Hvorfor? (Hadde det vært lettere om du hadde et eget sted å bo?) → hvorfor/ hvordan?

Hjelp og støtte

- Hvem går du til hvis du trenger hjelp med noe praktisk (bolig, fylle ut en søknad, etc.)
- Hvem går du til hvis du trenger penger?
- Hvem går du til hvis du har det vanskelig og trenger å snakke med noen?

(Obs. Svaret her kan være hjelpeapparater inkludert private organisasjoner, det hadde vært viktig å få fram om de faktisk har noen i omgangskretsen eller familien eller om de går til profesjonelle hjelpere – eller kanskje ingen)

Mer generelt:

- Kan du beskrive en helt vanlig hverdag for meg? → Er det ting du gjør hver dag? Steder du besøker etc.?
- Gjør du de samme tingene til bestemte tider på døgnet?
- Hva er det som bestemmer hva du gjør når?
- Er det forskjell på hverdag og helg for deg?

Hvis du kan tenke deg at du fikk en egen leilighet: Hvordan ville det påvirke ditt liv? Hva ville være likt og hva ville være forskjellig? Hvordan vil du helst bo?
Hva ville være det viktigste med å få en egen bolig?

Vedlegg 3

Informasjonsskriv til deg som vil delta i intervju

Jeg er sosiologistudent ved universitetet i Oslo og holder for tiden på med min avsluttende masteroppgave. Oppgaven handler om hvordan det er å være bostedsløs i Oslo. Spørsmålene i intervjuet vil dreie seg om hvordan din hverdag ser ut, hvilke faste gjøremål du har og hvilke steder du oppsøker i løpet av en dag.

Jeg vil bruke båndopptaker og ta notater mens vi snakker sammen. Intervjuet vil ta omtrent en time.

Det er frivillig å være med og du har mulighet til å trekke deg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom du trekker deg vil alle innsamlede data om deg bli slettet. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne kjenne seg igjen i den ferdige oppgaven. Opplysningene anonymiseres og opptakene slettes når oppgaven er ferdig, innen utgangen av 2007.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S. Veileder på denne oppgaven er Evelyn Dyb, forsker ved Norsk institutt for by- og regionforskning, Postboks 44, Blindern N-0313 Oslo

tlf: 22 95 89 75

Dersom du skulle ha noen spørsmål i forbindelse med dette kan du kontakte meg eller min veileder gjennom Norsk institutt for by- og regionforskning.

Jeg har mottatt skriftlig og muntlig informasjon og er villig til å delta i intervjuet

_____ Dato og signatur

Vedlegg 4

Skjema

 Oslo kommune
Rusmiddelstaten

BOAVTALE OG HUSORDENSREGLER FOR OPPHOLD

- Oslo kommune, Rusmiddelstaten, [redacted] air hervedt: [redacted]
[redacted] fra [redacted] -200, [redacted] det [redacted] / [redacted] -19 [redacted] adgang til å disponere rom ved [redacted]
- For avtalen gjelder disse vilkårene:**
- For opphold ved [redacted] skal gjelde avtale om betaling med den enkelte klient/visitabant fra sak til sak.
- Allt som bor i [redacted] i mer enn 21 dager skal ha boavtale. Denne skal inneholde:**
Generell del
Husordensregler på avdelingen
Individuelt boavtale
- Personellet har ansvaret til å kontrollere det enkelte rom:**
Når det foreligger mistanke om brudd på husordensregler og/eller individuelle vilkår
For å utføre eller planlegge nødvendig reparasjons- eller oppussingsarbeid
Når det foreligger mistanke om smittefare
- Manglende innbetaling, for store avvik fra institusjonens spesielle ordning, samt brudd på boavtale/ husordensreglene, kan medføre utskrivning. Utskrivingsvedtak fattes av institusjonschef ved [redacted]
- Vold eller trusler om vold medfører øyeblikkelig opphør av boforholdet. Utskrivingsvedtak fattes av institusjonschef ved [redacted]
- Tyveri av eiendeler som tilhører [redacted] kan bli politianmeldt.
- Bestilling om utskrivning kan pålegges av sosialtjenesten etter § 7-6 i Lov sosiale tjenester. Bruker kan pålegges vedtak etter § 8-6 i samme lov. Når det gjelder klage på vedtak i henhold til pkt. 8, har denne ikke oppsettende virkning.
- Utvidelse/inntrikk fra boavtalen generelle del må hentes i institusjonens husordensregler.
- Det er begrenset adgang til å ha besøk inne på institusjonen. Besøk skal meldes i god tid. Adgang til besøk vurderes individuelt.
- Beboere som er for russt og/eller viser usaknabel adferd skal ikke oppholde seg på fellesrom.
- Av smitte og hygienens hensikt skal sprøyter og annet brukerstyre som beboeren har med seg inn på huset oppbevares i sprøyteboks. Ved fann av ulovst utstyr vil beboeren bli beskjedt om å fjerne dette.
- Uforvarelig omgang med illegale rusmidler og brukerstyre kan føre til utskrivning fra avdelingen, jmf. § 7-6 i Lov om sosiale tjenester. Det samme gjelder omsetning av illegale rusmidler inne på avdelingen. Med uforvarelig omgang menes at man setter egen eller andres liv eller helse i fare.

 [redacted]
Fornavn: [redacted]
Bosted: [redacted]
Telefon: [redacted]
Tidspunkt: [redacted]
Vegnr.: [redacted]
E-postadresse: [redacted]
Org.nr.: [redacted]

14. Alle beboere har ansvar for å holde det ryddig og rent på egne rom ut fra en hygiene- og brannsikkerhetsmessig forsvarlig standard.
15. I aktuelle tilfeller har avdelingen anledning til å utforme individuelle vilkår for den enkelte beboer.
16. Det går sikkerhetsrunde hver dag, mellom kl 17.00 og 18.00. Hvert rom blir kontrollert av personalet i forhold til helse, miljø og sikkerhet.
17. Opphold ved [redacted] avsluttes etter 1 døgn hvis beboer ikke har vært i kontakt med institusjonen. Har beboer utvidet opphold utover vanlige 5 akutt døgn, avsluttes opphold etter at beboeren ikke har vært i kontakt med institusjonen på 3 døgn.
18. Beboerne har mulighet til å benytte kontortelefonen til å ringe offentlige telefoner d.v.s. sosialkontor, fastlege, psykolog, Mario, advokat og lignende. Personalet er tilstede mens beboerne snakker i telefonen.
19. Oppbevaring av private effekter:
Beboere ved [redacted] har selv ansvar for private effekter som de har med seg under oppholdet og etterlater seg på stedet. Beboer samtykker i at etterlatte effekter som ikke blir hentet innen en – 1 – måned etter at beboer har forlatt institusjonen, tilfaller Oslo Kommune. Etterlatte effekter som ikke tåler oppbevaring, kastes eller selges av Oslo Kommune, og eventuell salgsmøntekt etter en – 1 – måned tilfaller Oslo Kommune.

Oslo __/__/20__

Beboer

For institusjonen

Vedlegg 5

Skjema

Velkommen til Seksjon Skadereduksjon

Seksjon Skadereduksjon er en seksjon under Rusmiddeletaten, Oslo kommune. Institusjoner under denne seksjonen er Dalsbergstien Hus, Marcus Thranes Hus, Ila Hybelhus, Bjørnerud Rehabiliteringssenter og Felttiltakene.

Dalsbergstien, Marcus og Ila er gatenære, midlertidige botilbud for bostedløse rusmisbrukere over 18 år med tilhørighet til Oslo. Institusjonene er underlagt lov om sosiale tjenester.

VI VEKTLIGGER:

- Lett tilgjengelig tilbud med ubyråkratisk inntaksprosedyre.
- Støtte og omsorg
- Informasjon om mer egnede botilbud/videreformidling
- Motivasjon som skaper mulighet for endring og vekst
- Helse- og sosialfaglig oppfølging

BEBOERKONTRAKT

Informasjon om praktiske forhold og regler ved

Navn: _____

Fødselsnr: _____

Fast plass Romnr: _____ Fra: _____ Til: _____

Akutt plass Romnr: _____ Fra: _____ Til: _____

beboerkontrakten gjelder også ved forlengelse av avtalen.

[REDAKERT] har [REDAKERT] plasser fordelt på [REDAKERT] etg. Her bor det både kvinner og menn. Vi tar også imot par. Noen av rommene er akutte, det vil si at disse kan disponeres fra en dag til to uker, beboerne kan komme når som helst på døgnet. Resten av rommene gjøres det avtale for gjennom sosialkontoret.

Det er 17,5 stillingshjemler ved Huset og vi er her for din skyld. Er det noe vi kan hjelpe til med, så ta kontakt. Alle beboere har sin primærkontakt for individuell oppfølging.

RESEPSJONEN

Resepsjonen er bemannet døgnet rundt. Alle henvendelser rettes gjennom resepsjonsluka eller via callingen. All post blir utlevert i luka. Nøklene skal alltid leveres i resepsjonen når beboer forlater huset. Her er det også automat hvor du kan få kjøpt kaffe, te og kakao mv.

AVTALE OM KJØP AV PLOSS

Beboer må flytte ut kl. 12.00 samme dag som avtalen/vedtaket går ut. Foreligger det ikke nytt vedtak avsluttes boforholdet. Fravær utover 3 døgn medfører avslutning av boforholdet, dersom ingen annen avtale foreligger.

Prisen på rommet er kr 226,- i bydelsbetaling og kr 108,- i egenandel per døgn / kr 3300,- per måned. De som betaler egenandel selv, betaler kr. 108,- per døgn/kr 3300,- per måned. Egenandelen betales forskuddsvis for en måned av gangen om ikke annet er avtalt, og forfaller til betaling den 20. i hver måned. Manglende betaling vil kunne medføre utskrivelse.

AKUTTROM

Beboere på akuttrum må forlate innen klokken 10.00 samme dag som avtalen/vedtaket går ut. Fravær utover 1 døgn medfører avslutning av akuttoppholdet, dersom ingen avtale foreligger.

TELEFON

Du kan bare låne telefonen i resepsjonen hvis du skal ringe: avrusings- stasjon, advokat, lege, sosialombud eller politi. Ved andre formål må du bruke telefonboks.

CALLINGAPPARAT

Det er et callingapparat på rommet. Ved å trykke på knappen kommer du automatisk i kontakt med resepsjonen.

ROMMET

Hvert enkelt rom består av enkel møblering og du har selv ansvar for å holde dette i orden.

ROMINVENTAR

Møblene som tilhører rommet skal ikke fjernes. Beboerne har ikke adgang til å ta med personlige møbler. Elektriske apparater (med unntak av radio/fjernsyn) er ikke tillatt på rommet. Dette på grunn av brannfare.

- Det er ikke tillatt å medbringe effekter inn på huset, uten etter avtale, og alltid på dagtid.
- Det er ikke tillatt å medbringe tyvegods på huset. Personalet har rett til å nekte beboeren å ta med saker inn på huset som de vurderer er åpenbart tyvegods.

FRAVÆR OG REGISTRERING

Vi registrerer hvem som er sett i løpet av døgnet. Hvis en person ikke er sett det siste døgnet låser personalet seg inn på rommet for å sjekke. Dette skjer kl 19 hver dag. Hvis du vet du blir borte fra huset noen dager må du derfor si ifra til personalet.

VERDISAKER

Allt av verdisaker har beboeren selv ansvaret for. Vi oppbevarer ikke verdisaker i resepsjonen.

ROMSJEKK

Det er beboerens ansvar å rydde og rengjøre eget rom. Det vil bli foretatt romsjekk hver tirsdag kl. 13.00. Personalet låser seg inn dersom beboer ikke er tilstede. Vi bidrar gjerne med veiledning. Manglende rengjøring av rommet kan medføre utskrivelse.

SENGETØYSKIFT

Vi deler ut rent sengetøy og håndklær hver onsdag ca. kl 18.00. Personalet låser seg inn på rommet dersom beboer ikke er tilstede. Du har selv ansvar for å ta av skittent sengetøy og legge på rent. Rent sengetøy og håndklær fåes etter spesielle behov utenom onsdager.

VASKERI

Det finnes en vaskemaskin i 1. etg og en i 2. etg. Du kan sette deg opp på liste for å bestille tid for vask i 1. etg i resepsjonen. 2. etg er åpent til bruk på eget ansvar. Vaskepulver finnes i vaskeriene.

KJØKKEN

I kjølleren under stua finnes det et felles kjøkken. Stekepanner osv. kan du låne på kjøkkenet. Det er ikke tillatt å fjerne kjøkkenutstyr fra kjøkkenet. For lån av nøkkel til kjøkkenet, - henvend deg i resepsjonen. Kjøkkenet er tilgjengelig mellom kl. 06.00 og kl. 22.00.

FROKOST

Hver dag er det frokost- servering nede på kjøkkenet mellom kl 09.30 og 11.00. Det er ikke tillatt å ta med noe fra kjøkkenet og alle må vaske hendene og rydde opp etter seg selv.

KVELDSMAT

Hver kveld fra 19.00 til 20.00 er det utdeling av kveldsmat i resepsjonen

TV-STUA

TV- stua skal være et felles oppholdsrom for beboere og ansatte. Personalet vil be beboere som sover eller dupper om å forlate stua. Rusmidler er ikke tillatt i fellesarealene.

UTDELING AV RENE SPRØYTER

Vi deler ut rene sprøyter hver morgen fra kl. 08.30 til 09.00 og hver ettermiddag mellom kl 16.00 og 18.00 på [redacted]. Husk å bruke sprøyteboks og ta med retur. Her er det også bibliotek.

BESØKSTID

Besøkstiden er fra kl. 17.00 til kl. 22.00. Det er beboeres ansvar å hente sitt besøk utenfor. Personalet formidler ingen beskjed til beboere vedrørende besøk. Unntak er rusfrie familiemedlemmer og hjelpeinstanser samt personer beboeren har skrevet opp på samtykkeerklæring. Besøk må meldes fra en dag i forveien ved at beboer skriver ned navn til besøk i resepsjonen. Beboer er forpliktet til å følge sitt besøk ut igjen. Besøksnekt illegges beboere og besøkende om besøkstiden ikke overholdes. Gjestene har ikke lov til å oppholde seg i fellesarealer. Alle besøkende skal registreres.

BARN

Det er ikke tillatt å ha med seg mindreårige barn (under 18 år) på Huset. Vi vil minne om at det er vår plikt til å melde fra til barnevernet når det befinner seg barn på huset som vi mener lider "overlast".

DYR

Dyr er ikke tillatt på huset.

SYKLER

Det er ikke tillatt å ta med sykler inn i bakgården.

UTSKRIVELSE

Om beboerkontrakten ikke overholdes kan dette medføre utskrivelse. Det blir da gitt 14 dagers bonekt ved institusjonen hvis ikke noe annet er avtalt. Ved grovere foreteelser som vold og trusler om vold vil denne utestengelsen være lenger, minimum 3 uker. Det skrives vedtak om begrunnelse, årsak og lengden på utestengelsen. Det blir også vurdert besøksnekt i denne perioden.

ØYEBLIKKELIG UTSKRIVELSE UTLØSES AV FØLGENDE:

- Alle former for vold eller trusler om vold mot personalet eller medbeboere eller andre.
- Færlig adferd som kan sette eget eller andres liv i fare.
- Ødeleggelse av inventar, tyveri og innbrudd
- Ulovlig overnatting
- Omsetning

VÅPEN

Det er ikke lov å oppbevare noen form for våpen eller våpenlignende gjenstander på huset (våpen = slagvåpen, stikkniver, skarpe gjenstander og alle typer våpen). Våpen vil bli beslaglagt og gitt til politiet. Kan også føre til utskrivelse.

UTFLYTTING

Når du flytter fra [redacted] er du selv ansvarlig for å pakke ned rommet. Lagrede effekter vil bli oppbevart i 1 mnd. Etter dette vil disse bli kastet. Dette på grunn av manglende lagringsplass. Eiendeler skal hentes på dagtid, fortrinnsvis samlet. Kollier må hentes og bringes ut av huset uåpnet.

BRANN

[redacted] er et brannfarlig bygg. Det er svært viktig at alle tar sin del av ansvaret. Se eget vedlegg om informasjon vedrørende brann.

DIVERSE

- Pga brannfare er det ikke lov å ha med seg stoffer som lynol, tynner etc. inn på huset. Dette vil bli beslaglagt og tilintetgjort.
- Du må ikke ha med deg mer klær enn det er plass til i skuffer eller skap.
- Du har selv ansvar for at ikke rommet er overfylt. Personalet vil gi beskjed hvis det blir for mye, og dette må da fjernes.
- Det forventes nattero etter kl. 23.00. Vis hensyn til dine medbeboere.

FELTPLEIEN

Feltpleien er stasjonert på huset. Hver hverdag er det sykepleier her, og hver mandag er det legevisitt. Se eget oppslag for åpningstider.

KLAGE

Sosialtjenesten kan med hjemmel i Lov om sosiale tjenester § 7.6 påklage vedtaket. Beboeren/klienten kan påklage vedtaket med hjemmel i Lov om sosiale tjenester § 8.6. Klagefristen er 3 uker fra det tidspunktet vedtaket er mottatt, jfr Forvaltningsloven § 29. Klagen sendes til den institusjon som har fattet vedtaket. Dersom institusjonen ikke fullt ut imøtekommer klagen, sendes klagen til Oslo Kommune v/ Rusmiddelstaten som gjennomgår klagen og sørger for oversendelse til Fylkesmannen jfr Lov om sosiale tjenester § 7.6

ANSVAR /RISIKO

Oslo Kommune v/ [redacted] er ikke erstatnings- ansvarlig overfor beboers eiendeler ved brann, tyveri eller annet. Ved utflytting er vi pålagt å lagre etterlatte eiendeler i en -1 - måned, etter dette vil eiendeler bli kastet.

Underskrevne beboer har sammen med en ansatt gjennomgått reglene og er innforstått med disse:

Dato:

.....
Beboer

.....
Personalet